5

1974

SOIHTU

Sosialistisen Opiskelijaliiton julkaisu · 38. vuosikerta

Inflaatio

Naisen asema

Valtiomonopolistisen kapitalismin teoriasta

Kypros

SOIHTU

Perustettu v. 1931

Julkaisija

Sosialistinen Opiskelijaliitto

Toimitus

Raimo Lovio (vastaava)
Pertti Rovamo (toimitussihteeri)
Liisa Rouhiainen (levikki)
Juhani Artto
Jukka Heiskanen
Pertti Honkanen
Ilpo Koskikallio
Pekka Kosonen
Timo Kyntäjä
Jukka-Pekka Takala
Kari Toikka
Matti Viikari

Toimituksen osoite:
talous, tilaukset, ilmoitukset

Soihtu
3. linja 7 B 37
00530 Helsinki 53
puh. 736 112
postisiirtotili 762 69-4

Irtonumero- ja tilaushinnat

Irtonumerohinta 3 mk

Vuosikertatilaus (6 numeroa)

— ulkomaille 20 mk

— kotimaahan 15 mk

Tilaukset kesken vuoden mistä numerosta tahansa alkaen vuoden loppuun 2.50 mk/numero

Kirjapaino
Sanan Tie
Takojankatu 2
33540 Tampere 54

Lukijoittemme lehden sisältöä koskevat kannanotot ja toivomukset, osoitteenmuutosilmoitukset sekä lehden postitusta ja mahdollisia painoteknillisiä puutteita koskevat huomautukset pyydetään lähettämään toimituksen osoitteeseen.

5 SOIHTU

1974 syys-lokakuu

TILAA SOIHTU VUODELLE 1975

SOL:n teoreettis-poliittinen aikakauslehti

Kuusi numeroa analyyseja ja raportteja vallankumouksellisen ja demokraattisen liikkeen keskeisistä kysymyksistä, kommentteja ideologiseen keskusteluun, kirja-arvosteluja, aikakauslehtien esittelyjä, kansainvälisen ja Suomen politiikan kalenteri — tässä Soihdun anti lukijoillemme tänä vuonna. Erittelyn kohteeksi ovat tulleet kapitalismin yleiskriisin nykyvaihe, monopolien vastaisen taistelun keskeiset kysymykset Suomessa, opiskelija- ja nuorisoliikkeen tehtävät, korkeakoulu- ja tiedepolitiikan perusteet.

Ensi vuonna Soihtu on entistä hyödyllisempi ja välttämättömämpi. Tulossa on jälleen kuusi vähintään 96-sivuista numeroa: ajankohtaisempaa ja korkeatasoisempaa analyysia.

Viime vuonna kirjoitimme: ”Huolimatta painokustannusten noususta Soihdun tilaushinta on ennallaan. Demokraattinen julkaisupolitiikka edellyttää mielestämme hinnankorotusten sijasta nojautumista joukkojen aktiiviseen tukeen.” Nyt olemme pakon edessä: huolimatta tilausmäärän jatkuvasta noususta, huolimatta että ensi vuoden tavoitteemme 4000 tilaajaa tullaan saavuttamaan, on hintoja nostettava.

Vuosikerran 1975 tilaushinta on 24 markkaa. Tilaukset postisiirtotilille 762 69-4, Soihtu 3. linja 7 B 37, 00530 Helsinki 53. Korttiin tilaajan nimi, lähiosoite ja postitoimipaikka.

Hoitamalla tilauksesi välittömästi kuntoon helpotat huomattavasti vuoden vaihteen ruuhkaa.

Lukijalle

Suomen sisäpolitiikan keskeisin kysymys on tällä hetkellä kysymys hallituksen talouspolitiikan suunnasta. Sos.dem.-keskusta-hallituksen voimakkaalla tuella keväällä syntynyt 2-vuotinen tulopoliittinen ratkaisu ja hallituksen budjettiesitys ensi vuodelle osoittavat, että harjoitettu talouspolitiikka suuntautuu entistä enemmän työtätekevän väestön elinehtoja vastaan. Tämän eräs tärkeimmistä osoittimista on Sorsan hallituksen kykenemättömyys torjua hintojen, maksujen ja vuokrien kiihtyvää nousua samanaikaisesti kun hallitus yhdessä suurpääoman kanssa väittää, että inflaation syyt ovat kansainvälisessä kehityksessä, jolle ei voida mitään, ja ”liialliset” palkankorotukset. Julkaisemme tässä numerossa ajankohtaisen analyysin inflaation syistä ja seurauksista nykykapitalismissa ja erityisesti Suomessa. Artikkeli antaa välttämätöntä perustietoa ja teoreettiset lähtökohdat hallituksen talouspolitiikan perusteelliselle arvostelulle.

Naisen asema ei ole viimeisten vuosien aikana ollut niin voimakkaan keskustelun kohteena kuin 1960-luvun lopun ”rooli”-keskustelun aikoina — siitä huolimatta että itse objektiivinen ongelma on saamassa yhä kärkevämpiä muotoja. Käyty ”rooli”-keskustelu ei myöskään koskaan voinut löytää ratkaisua naiskysymykseen, koska se ei lähtenyt naisen objektiivisesta yhteiskunnallisesta asemasta. Aihe on kuitenkin mitä tärkein: kehittyvä demokraattinen naisliike on välttämätön osa monopolien vastaista rintamaa. Maija-Liisa T o i k a n analyysi tarjoaa marxilais-leniniläisen perustan tämän naisliikkeen oikelle kehittämiselle.

Pekka K o s o s e n artikkeli valtiomonopolistisen kapitalismin teoriaa vastaan suunnatusta kritiikistä tuo suomalaiselle lukijakunnalle mahdollisuuden arvioida Länsi-Euroopan ja erityisesti pohjoismaiden erilaisten ”marxilaisten ryhmien” teoreettisen analyysin tasoa. Julkaisemme myös raportit Kyproksen kriisistä ja NATO:sta, Suomen sotapolitiikasta ja tiestä välirauhansopimukseen sekä kommentin trotskilaiseen näkökulmaan Suomen vallankumousliikkeen kehitysvaiheista.

Inflaatio nykykapitalismissa

Toimitus

Inflaatiovauhdin voimakas kiihtyminen koko kapitalistisessa maailmassa on keskeinen tekijä 1960-luvun lopulta lähtien tapahtuneessa kapitalismin talouden voimakkaassa epävakaistumisessa. Tämä kansainvälinen kehitys on näkynyt erityisen selvästi myös Suomessa. Hinnat nousevat tänä vuonna runsaat 15 %. Viime vuonna OECD-maista vain Kreikassa, Portugalissa, Islannissa ja Japanissa hinnat ovat nousseet nopeammin kuin Suomessa. Työläisten reaaliansioiden nousu on pysähtynyt ja kääntymässä jopa laskuun. Verotus on kiristynyt. Säästöt menettävät arvonsa. Samanaikaisesti kapitalistit — ennen muuta puunjalostusteollisuuden vientimonopolit — keräävät ennätysvoittoja.

Sos.dem.-keskusta hallituksen koko talouspolitiikka on vain tukenut tällaista kehitystä. Keväällä STK:n, hallituksen ja ay-liikkeen sos.dem.-johdon voimin läpiajettu 2-vuotinen tulopoliittinen sopimus on tämän reaaliansioita-alentavan politiikan tiivistetty ilmaus. Työläiset eivät ole kuitenkaan alistuneet tällaiseen politiikkaan: vaatimusliike sopimusten irtisanomiseksi ja palkkojen korottamiseksi on voimistunut.

Tämä kehitys on nostanut inflaation ja inflaatioteorian niin poliittisen kuin ideologisenkin taistelun keskiöön. Porvarillinen propaganda — saaden tukea oikeistososialidemokraateilta — voimistaa hyökkäystään osoittaakseen, että inflaation pääsyy on työläisten "kohtuuttomat", "edesvastuuttomat" palkkavaatimukset ja yleinen kansainvälinen hintojen nousu. Tulopoliittinen "informaatio"toimikunta julistaa yhä useammat laskelmat salaisiksi — samanaikaisesti kun STK julistaa röyhkeästi 5 % reaaliansioiden nousua.

Tämä propaganda ei jää saavuttamatta vastakaikua. DDR:läinen tutkija Rolf Gutermuth toteaakin: "Imperialististen hallitusten käsissä inflaatio — erityisesti yhteisvaikutuksessa sosiaalireformististen strategioiden kanssa — on

vaarallinen väline työväenluokkaan kohdistuvalle poliittisaatteelliselle painostukselle, palkkojen puristamiseksi valtiomonopolistisen tulopolitiikan voitot varmistaviin raameihin ja luokkayhteenoton kehityksen alistamiseksi valtiomonopolistiseen valvontaan ja sääntelyyn." (Tiedonantaja 12. 12. 73)

Seuraavan analyysin tarkoitus on osoittaa tällaisen porvarillisen propagandan ja niiden taustalla olevien teorioiden perusvirheet. Pääpaino on kuitenkin inflaation syiden ja seurausten marxilais-leniniläisen analyysin perusteiden esittelyssä ja konkreettisessa Suomen tilanteen analyysissa.

Artikkelin laadinnassa toimitus on käyttänyt runsaasti hyväksi Timo Tyrväisen toistaiseksi julkaisematonta käsikirjoitusta.

INFLAATIO: KAPITALISMIN YLEISEN KRIISIN KÄRJISTYMISEN KESKEINEN TALOUDELLNEN TUNNUSMERKKI

Kansainvälisen kommunistisen liikkeen piirissä suoritetuissa arvioissa on korostettu, että 1960/70-lukujen vaihteessa kapitalismin yleisen kriisin[1] kehityksessä on tapahtunut laadullinen murros.[2] Tämän murroksen luonteen täsmällinen määrittely on edelleen keskustelun alainen. Kaikki ovat kuitenkin yhtä mieltä analyysissa huomioon otettavista ensisijaisista tekijöistä. Eräs näistä on kapitalismin talouden selvä epävakaistuminen juuri 1960-luvun jälkipuoliskolta lähtien.

1960-luku oli monopolikapitalismin historian pisin noususuhdanne. Monopolit käyttivät mahdollisimman tarkoin hyväkseen tieteellisteknisen edistyksen saavutuksia, kansainvälistä työnjakoa ja porvarillisen valtion taloudellisten ja poliittisten tehtävien laajenemista lujittaakseen herruuttaan, lisätäkseen tuotannon tehokkuutta ja kasvuvauhtia, kiristääkseen työläisten riistoa. Mutta nämä toimenpiteet eivät poistaneet kapitalismin perusristiriitojen vaikutusta. Yli kahden vuoden ajan, syksystä 1969 kevääseen 1972 maailman kapitalistisen tuotannon kasvu oli itse asiassa pysähtynyt, useimpien maiden oli kestettävä joko ylituotantokriisi (USA, Italia, Ruotsi ym.) tai lama (Japani, Sak-

---

1. Ks. Kari Toikka, Anti-imperialistisen liikkeen kysymyksiä, Soihtu 2/73.
2. Ks. esim. Jürgen Kuczynski, Kapitalismin yleisen kriisin uusi vaihe ja Otto Reinhold, Kapitalismi 74, Soihtu 2/74; Neuvostoliiton tiedeakatemian Maailmantalouden ja Kansainvälisten suhteitten instituutti, Kapitalismin yleinen kriisi syvenee, Rauhan ja sosialismin ongelmia, Kommunisti 9/74 liite.

san Liittotasavalta) tai jatkuva taloudellisen toiminnan laantuminen (Englanti). Keväästä 1972 alkoi uusi voimakas nousukausi, joka jatkui vuoden 1973 keskivaiheille. Vuoden lopussa nousu hidastui ja tämän vuoden alussa teollisuustuotannossa tapahtui useissa maissa jopa absoluuttista laskua. Näihin vaikeuksiin liittyi "energiakriisi", valuuttakriisin jatkuminen ja ennen kaikkea inflaation voimakas kiihtyminen. Muodostunut talouskriisi ylittää normaalin taloudellisen suhdannelaskun puitteet. Selvästi kriisi on 2. maailmansodan jälkeisen ajan voimakkain.

Inflaation kiihtymistä korostetaan kaikissa arvioissa keskeisenä nykyistä kriisiä luonnehtivana seikkana, koska inflaatio on elimellisessä yhteydessä kapitalismin talouden muihin vaikeuksiin — kuten valuuttakriisiin — ja koska sillä on samalla monia kerrannaisvaikutuksia talousprosessin edelleen vaikeutumiseen.

Inflaatiolla on myös poikkeuksellisen suora yhteys luokkataistelun kärjistymiseen koska inflaatio merkitsee suoranaista kansantulon ja varallisuuden uudelleenjakoa työtätekevältä väestöltä monopoleille. Inflaatio on ollut useimpien hallituskriisien taustalla viime vuosina kapitalistisissa maissa. Länsimaisissa talouslehdissä on alettu jopa "laskea" kuinka monen prosentin inflaation demokraattinen yhteiskuntajärjestelmä kestää. Eli: kuinka monen prosentin inflaation työläiset voidaan pakottaa hyväksymään ilman että nostetaan valtaan taantumuksellis-fasistisia hallituksia. Suomen suurpääoman puhemies, KOP:n pääjohtaja Matti Virkkunenkin varoittaa: "Lenin oli oikeassa kun hän totesi, että vain harvat seikat ovat omiaan siinä määrin järkyttämään länsimaisen yhteiskunnan perusteita ja tuhoamaankin ne kuin häiriöt rahan arvon suhteen. Näin myös inflaatiolla saattaa olla mitä vakavampia poliittisia seurauksia."[3]

Tällaista uhkaa vastaan työväenluokka asettaa niin teoreettisen kuin käytännöllisenkin taistelun monopolien valtaa vastaan.

INFLAATION MUUTTUMINEN VALTIOMONOPOLISTISEN KAPITALISMIN PYSYVÄKSI SEURALAISEKSI

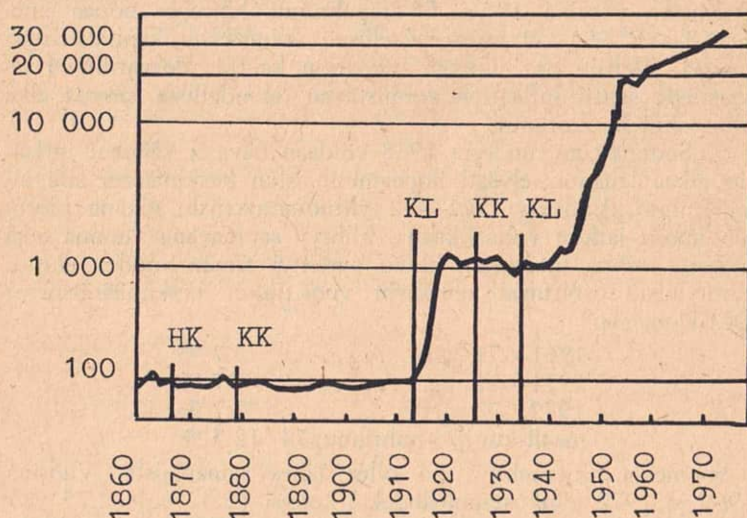
Nykyisen inflaation luonteen ymmärtäminen edellyttää inflaatiokehityksen tarkastelemista kapitalismin eri kehitysvaiheissa. Hintojen korotukset ja rahan arvon aleneminen ovat sinänsä olleet jo kauan tunnttuja kapitalistisen tuotannon, kiertokulun ja jaon ilmiöitä. Inflaatio ei ole kuitenkaan kehittynyt monotonisesti, vaan siinä on tapahtunut laadullisia murroksia, jotka aiheutuvat koko yhteiskuntataloudellisessa kehityksessä tapahtuneista murroksista.[4]

Kapitalismin e s i m o n o l i s t i s e l l a k a u d e l l a 1900-luvun alkuun asti hintataso kehittyi aaltomaisesti. Tällä kaudella

---

3. Puhe Niordin 50-vuotisjuhlassa. Julkaistu Uusi Suomi 22. 9. 74.
4. Ks. Jürgen Kuczynski, Die Inflation — ein ständiger Begleiter des Monopolkapitals?, IPW-Berichte 12/73.

voidaan erottaa kolme erilaista periodia. Vuosien 1820/29 taloussuhdanteesta vuosien 1840/49 suhdanteeseen hintojen kehitys oli varsin vakaata. Vuosina 1840/49—1870/79 hinnat nousevat mikä johtuu lähinnä suurien kultalöytöjen aiheuttamasta kullan arvon laskusta. Vuosisadan lopulla hinnat ensin laskevat, sitten nousevat. Jatkuvaa nousutendenssiä ei siten ole nähtävissä. Tämä näkyy myös oheisesta piirroksesta, joka kuvaa tukkuhintaindeksin kehitystä Suomessa 1860—72:[5]

Kuvio näyttää myös, että vapaan kilpailun kapitalismin kehittyminen monopolistiseksi, siirtyminen imperialismin aikakauteen tuo tilanteeseen olennaisen muutoksen. Ensimmäisestä maailmansodasta lähtien on nähtävissä pysyvä inflatorinen tendenssi. Imperialistisen vaiheen puitteissa voimme erottaa nykyisin kolme eri periodia, joissa inflaation vauhti ja luonne eroaa toisistaan. Ensimmäinen periodi käsittää ajanjakson vuosisadan alusta noin vuoteen 1949. Toinen periodi kesti tästä eteenpäin 1960-luvun lopulle, josta on alkanut kolmas periodi.

1. Ensimmäisellä periodilla inflaatio etenee voimakkaimmin molempien maailmansotien ja niihin välittömästi liittyvien vuosien aikana. Sotien välisenä aikana hinnat olivat suhteellisen vakaat: nousua tapahtui 1920-luvun jälkipuoliskolla, mutta 1929—32 laman myötä hinnat laskivat. Kokonaisuudessa tänä aikana rahan arvo laski kuitenkin voimakkaasti. Tähän jaksoon liittyvät samaten raha- ja valuuttajärjestelmässä tapahtuneet mullistukset. Ensimmäisen mailmansodan aikana luovuttiin yleisesti kultakannasta (Suomessa 1914). Sodan jälkeen siihen palat-

5. Lähteet: 1860—64 Pipping: Myntreformen år 1865; 1865—77 Björkqvist: Serie B, Tb. 16; 1878—1972 KOP:n taloudellinen katsaus 4/73.

tiin takaisin (Suomessa 1925), kunnes 1929—32 kriisin myötä siirryttiin pysyvästi pois kultakannasta (Suomessa 1931).

2. Toisen periodin määrittäminen alkamaan noin vuodesta 1950 johtuu siitä, että toisin kuin ensimmäisen maailmansodan jälkeen hintojen nousu ei nyt lakannutkaan. "Sodan päättymistä seuranneiden 25 vuoden kuluessa ei missään kapitalistisessa maassa tapahtunut merkittävää hintojen laskua."[6] Suomessa elinkustannusindeksi laski vuosina 1954 ja 1955, mutta sekin johtui lähinnä hallituksen suorittamista ns. pisteostoista.[7] Hintojen nousu 1950—60-lukujen aikana oli kuitenkin hidasta (keskimäärin 2—4 % vuodessa) verrattuna nykyiseen vauhtiin. Suomessa vuosina 1956—58 tapahtunut hintojen nopea nuosu (8—12 %) oli poikkeuksellisen voimakasta kapitalistisissa maissa. Elettiin ns. hiipivän inflaation kautta. Porvarillinen taloustiede selitti inflaation voimistavan taloudellista kasvua eikä ollut siitä huolestunut.

3. Suunnilleen vuodesta 1968 voidaan havaita käänne: inflaatio alkaa laukata selvästi nopeammin kuin keskimäärin sitä aikaisemmin. Vuosien 1971—72 ylituotantokriisin aikana hintojen nuosu jatkuu voimakkaana, kiihtyy seuraavana vuonna eikä hidastu vaikka tuotannon kasvu pysähtyi tämän vuoden alussa. Kiihtymistä osoittavat seuraavat vuosittaiset keskimääräisluvut OECD-maissa:[8]

1961—71	3.7 %
1971—72	4.7 %
1972—73	7.7 %
maaliskuu/73-huhtikuu/74	12.5 %

Suomessa hintakehitys on ollut lähes samanlaista. Vuosina 1969 ja 1970 elinkustannusindeksi kohosi (2.3 % ja 2.75 %) vähemmän kuin useimmissa muissa maissa. Tällöin tulopolitiikkaan läpirunnottaessa luvattu hintasulku vielä joten kuten piti. Tämän jälkeen hintojen kohoaminen nopeutui ja ohitti jälleen keskimääräisen kehityksen useissa Länsi-Euroopan maissa. Elinkustannusindeksi kohosi seuraavasti:[9]

1971	6.5 %
1972	7.2 %
1973	11.8 %
1973 elokuu - 1974 elokuu	16.2 %

Inflaatio on vuoden 1968 jälkeen kiihtynyt laskukausista huolimatta. Uutena piirteenä vuonna 1973 on myös ilmaantunut raaka-aineiden — ennen muuta öljyn — maailmanmarkkinahintojen voimakas nousu.[10] Aikaisemmin raaka-aineiden hin-

6. Politische Ökonomie des heutigen Monopolkapitalismus, Verlag Marxistische Blätter, 1972, s. 496.
7. Ks. Ay tietouden peruskurssi, Toverin julkaisusarja 1973, s. 98.
8. Talouselämä 25/74, s. 13.
9. Suomen tilastollinen vuosikirja 1972, Tilastokeskus.
10. Ks. esim. Reinhold, ema.; Gerhard Brendel, Aktuell Probleme der Weltmartkpreise im Kapitalismus und Sozialismus, Deutsche Aussenpolitik 5/74.

nat olivat pysyneet vakaina tai jopa laskeneet, mikä merkitsi raaka-aineita tuottaville kehitysmaille suuria menetyksiä.

Yhteenvetona näistä eri vaiheista voidaan todeta: "Inflaatio oli esimonopolistisella periodilla ilmiö, joka tuli ja meni. Monopolistisessa kapitalismissa vuoteen 1949 liittyi inflaatio lainomaisesti maailmansotiin, mutta oli kuitenkin ajoittainen ilmiö. Mutta valtiomonopolistisen kapitalismin kehittymisen myötä vuodesta 1950 eteenpäin inflaatiosta on tullut pysyvä ilmiö, kiinteä osa kapitalismin yleistä kriisiä."[11] Inflaatiosta on tullut valtiomonopolistisen arvonlisäysprosessin toiminnallinen rakenneosa, jolla on — kuten kehitys vuodesta 1968 lähtien osoittaa — pyrkimys vähittäiseen kiihtymiseen.

Entistä selvemmäksi välttämättömyys kytkeä inflaatio tutkimuksessa kapitalismin kriisikehitykseen tulee kun tarkastellaan miten hinnat ovat kehittyneet sosialistisissa maissa. Vastakohtana kapitalististen maiden kehitykselle hintataso pysyy vakaana ja suoranaisesti jopa alenee. Neuvostoliitossa hintataso aleni voimakkaasti 1950-luvulla ja pysyi suunnilleen vakaana 1960-luvulla. Jos vuoden 1950 vähittäishintaindeksi merkitään luvulla 100, oli indeksi 74 vuonna 1960 ja 75 vuonna 1970.[12] Vuonna 1972 hintataso aleni Neuvostoliitossa 3 %. Vuoden 1973 lokakuussa alennettiin tuntuvasti eräiden tekstiilien ja kestokulutustavaroiden hintoja. Samansuuntainen kehitys on luonteenomainen muissakin sosialistisissa maissa.

INFLAATION SYYT

Porvarillisten teorioiden kriisi

Sitä mukaa kun inflaatiovauhti on kiihtynyt on porvarillinen talousteoria joutunut yhä suurempiin vaikeuksiin pyrkiessään löytämään hintojen nousun syytä. Säännöllisesti sen esittämät uudet syyt inflaatiolle ovat osoittautuneet riittämättömiksi ja virheelliseksi seuraavassa kriisin kärjistymisen vaiheessa.[13]

Vuosisadan vaihteen vallitsevassa porvarillisessa talousteoriassa — ns. uusklassisessa teoriassa — inflaatiolle oli varattu toisarvoinen sija. Vastaus kysymykseen absoluuttisen hintatason muutoksista oli itsestäänselvyytenä pidetyn uudistetun 1500-luvun syntyneen kvantiteettiteorian varassa, joka selitti hintojen muutosten johtuvan liiallisesta rahamäärästä. 1930-luvun laman myötä tästä teoriasta yleisesti luovuttiin, koska se ei kyennyt antamaan riittäviä toimintaohjeita hallituksille ja keskuspankeille.

Tässä vaiheessa Keynes loi uuden perustan talous- ja rahateorialle ja samalla uudelle tavalle selittää inflaatio. Inflaation pääselittäjäksi tuli nyt tarjonnan ylittävä kysyntä,

11. Kuczynski, ema., s. 6.
12. Narodnoje hozjajstvo SSSR 1922—1972, Moskova 1972.
13. Ks. esim. R. Entov, Inflaatio-ongelma nykypäivän porvarillisessa taloustieteessä, Sosialismin teoria ja käytäntö 26—27/72.

ylikysyntä. Inflaatiota tapahtuu oloissa, jolloin tuotanto ei pysty reagoimaan enää kysynnän lisääntymiseen: tasapaino voidaan saavuttaa vain hintatason nousun kautta.

Liikakysyntäteorian teorian mukaan hintojen pitäisi luonnollisestikin alentua lamakautena, jolloin tarjonta ylittää kysynnän. Näin ei kuitenkaan enää esim. vuosien 1957—58 jaksollisen liikatuotantopulan aikana ei tapahtunutkaan. Tämän jälkeen tähän liikakysynnän rinnalle tuotiin "uuden inflaation selittäjäksi" myös kustannusten nousu. Erityisesti on siitä lähtien pyritty osoittamaan, että "liiallinen" palkkojen nousu aiheuttaa inflaation. Vuonna 1958 E. Phillips pyrki osoittamaan, että hintojen nousu on sitä vähäisempää mitä suurempi on työttömyys, koska suurempi työttömyys estää "liiallisen" palkkojen nousun. Teoria saavutti luonnollisesti valtavan suosion porvariston keskuudessa.

Kapitalististen maiden — myös Suomen — hallitusten ja keskuspankkien inflaation vastustamisohjelmat rakentuvat edelleenkin pääasiassa näille kahdelle tavalle selittää inflaatiota: joko se johtuu liiallisesta kysynnästä tai sitten kustannusten noususta.[14]

Näiden selitysten todellinen kykenemättömyys on kyllä heijastunut akateemisen porvarillisen talousteorian sisällä. Vanha monetaristinen teoria on uudelleen muotoiltuna saavuttanut suosiota.[15] Samoin on pyrkimyksiä yhdistää tällainen rahatekijöistä liikkeelle lähtevä teoria keynesiläiseen traditioon.

Mutta yhtä kaikki inflaatio on jäänyt vaille selitystä. Eräänlaisen yhteenvedon tästä kriisistä, joka näkyy hallitusten epä onnistuvina yrityksinä hillitä inflaatiota, teki USA:n uusi presidentti Gerald Ford. Hän sisällytti elokuussa julkaisemaansa vakauttamisohjelmaan yhdeksi sen keskeisistä kohdista päätöksen "selvittää inflaation syyt"!

Tästä tosiasiallisesta kriisistä huolimatta suurpääoma ja sen talousteoreetikot toistavat entistä röyhkeämmin vanhoja selityksiä inflaatiosta. Seuraavassa tarkastellaan näitä väitteitä lähemmin viitaten samalla niiden taustalla oleviin laajempiin teorioihin.

"Kysyntäinflaatio": kansalaisten kulutuskysynnän rajoittaminen

Keynesistä lähtien porvarillinen taloustiede on siis pyrkinyt

14. Esimerkiksi valtiovarainministerin taloudellisessa katsauksessa toistuvat jatkuvasti: "Ylikysyntä sekä koti- ja ulkomaiset kustannustekijät ovat huomattavasti voimistaneet inflaatiopainetta." Liite hallituksen esitykseen Eduskunnalle valtion tulo- ja menoarvioksi vuodelle 1975, s. 178.

15. Monetaristisen teorian uudelleen tulo liittyy paljolti Milton Friedmannin nimeen ja ns. Chicagon koulukuntaan. Ks. esim. Entov, ema. Tässä artikkelissa tätä uusittua monetaristista inflaatioteoriaa ei kritikoida, koska sillä on vähemmän vaikutusta käytännön talouspoliittisessa päätöksenteossa.

esittämään, että inflaatio johtuisi sellaisesta kokonaisostovoiman lisääntymisestä, jota vastassa ei ole vastaavaa fyysisen tuotantomäärän lisääntymistä. Inflaation olemus on tämän mukaan tavaroiden yleisen kysynnän suuremmuus tavaroiden tarjontaan verrattuna. Tällainen selitys on teoreettisesti varsin pinnallinen ja myös käytäntö on osoittanut sen heikkouden.

Jos inflatorista hintojen nousua selitetään ylittävällä kysynnällä, silloin luonnollisesti teorian mukaan päinvastaisessa tilanteessa, ylituotantokriisin oloissa pitäisi tapahtua hintojen laskua. Näin tapahtui jossain määrin vielä silloin kun Keynes muotoili teoriaansa: 1929—32 kriisin aikana. Mutta nykyisin tällaista ei tapahdu. Vuoden 1957—58 suhdannekriisin jälkeen hintojen nousu on jatkunut myös ylituotantokriisin aikana. Hinnat nousivat vuosien 1971—72 kriisin aikana ja nousu on jopa kiihtynyt tämän vuoden vaikean kriisin aikana.

Tämän ilmeisen puutteen vuoksi ylikysynnällä porvaristo pyrkii nykyisin selittämään hintojen nousua v a i n noususuhdanteen aikana — laskusuhdanteen kaudelle varataan sitten kustannusten nousu selittäjäksi. Porvarillinen taloustiede kieltäytyy tekemästä tosiasioista oikeaa johtopäätöstä: hintojen nousu ei enää monopolikapitalismin oloissa palaudu kysynnän ja tarjonnan välisiin heilahteluihin, koska monopolit pystyvät s e k ä nousu- e t t ä laskusuhdanteen aikana hankkimaan monopolivoittoja monopolihintojen avulla.

Ilmeisestä virheellisyydestä huolimatta ylikysyntäteoria on edelleen kiinteä osa porvarillista talousteoriaa ja myös käytännön talouspolitiikkaa. Esimerkiksi Suomessa viimeksi vuosina 1972—73 harjoitettu raha- ja finanssipolitiikka pyrki hillitsemään inflaatiota juuri kokonaiskysynnän supistamisen avulla. Vääräksi osoittautuneesta teoriasta kiinnipitäminen johtuu luonnollisesti teoriasta seuraavien käytännön toimenpiteiden hyödyllisyydestä suurpääomalle.

”Liiallisen” kokonaiskysynnän tarkastelussa jätetään aina huomioimatta monopolien investointikysyntä ja tarkastellaan vain valtion menoja ja yksityistä kulutusta. Siten ”liiallisen” kysynnän rajoittaminen tapahtuu vähentämällä julkisia menoja, esimerkiksi julkisia töitä, mikä aiheuttaa lisääntyvää työttömyyttä. Yksityistä kulutuskysyntää puolestaan rajoitetaan esimerkiksi tuotteiden pisteveroilla, mikä aiheuttaa välittömästi kuluttajahintojen nousun. Samoin lisätään valtion tuloveroja, mikä alentaa palkansaajien käytettävissä olevan tulon määrää. Edelleen voidaan pyrittäessä supistamaan luotonantoa nostaa lainakorkoa, mikä merkitsee palkansaajien lainamahdollisuuksien — esimerkiksi asuntolainojen — saannin vaikeutumista. Verojen kautta lisääntyneet valtion tulot siirretään monopolien laajentamismahdollisuuksien parantamiseen. Monopolit lisäävät myös koron korotuksen kustannuksiinsa ja nostavat sitä kautta hintoja.

Lyhyesti kysyntäinflaation varjolla tapahtuvan kulutuskysyn-

nän rajoittamisen todelliset tulokset ilmaisivat teollisuuden keskusjärjestöt elokuussa antamassaan muistiossa: "Kokonaiskysynnän pitämiseksi tarjonnan puitteissa on talouspoliittisilla toimenpiteillä luotava tilaa teollisille investoinneille."[16]

Inflaatiota näin ei kuitenkaan pysäytetä. Jopa porvariston tunnetuimpia taloustieteilijöitä prof. Samuelsson on todennut, että Keynesin opit kuuluvat jo historiaan.[17]

Kustannusinflaatio: palkat ja tuontihinnat

Inflaation selittäminen kustannusten nousulla on tällä hetkellä kaikkein eniten talouspoliittisessa päätöksenteossa vaikuttava käytännöllis-teoreettinen lähtökohta. Pääasiassa näitä kustannuksia ovat aiheuttaneet palkat ja nykyään on alettu myös korostamaan tuotihintojen nousun suurta merkitystä. Esimerkiksi tälle vuodelle valtiovarainministeriö ennustaa, että palkat ja työnantajien sosiaalikulut aiheuttavat 7.1 %:n ja tuontihintojen nousu 8.7 %:n kustannuspaineen, mikä merkitsee, että näillä selitetään yli 3/4 hintojen noususta![18]

Teoreettisella tasolla yritykset selittää inflaatiota kustannusten nousulla on ketjuajattelua. Se merkitsee yritystä selittää hintojen nousu toisten hintojen nousulla. Myös palkkataso on riippuvainen muiden hintojen noususta: työläiset vaativat korvauksen kulutustarvikkeiden hintojen noususta varmistaakseen reaaliansioiden nousun. Tuontihintojen nousu on tarkasteltaessa yhden maan kehitystä kyllä autonominen kustannusten nousu, mutta jos tarkastellaan tuontihintojen nousua koko kapitalistisen maailmantalouden puitteissa tämä ei selitä yhtään mitään inflaation syistä.[19] Selitettäessä kustannuksilla hintojen nousua jää myös kokonaan selittämättä miksi tuottavuuden nousun vuoksi hinnat eivät kustannusten laskun jälkeen vastaavasti laske. Todellisuudessa monopolit nostavat hintoja mahdollisuuksiensa mukaan todellisista kustannuksista piittaamatta. Tarkastelkaamme kuitenkin tarkemmin palkkojen ja tuontihintojen asemaa voisivatko ne antaa jotenkin konkreettisemmalla tasolla selityksen inflaatiolle.

Käsitys että palkkojen liiallinen nostaminen olisi hintojen

---

16. Teollisuuden keskusjärjestöjen 13. 8. 1974 esittelemä muistio "Taloudellisen kehityksen tervehdyttämisestä".

17. Talouselämä 25/74, s. 13.

18. Kansantalouden kustannuspaine, taulukko 37. Taloudellinen katsaus, liite hallituksen esitykseen Eduskunnalle valtion tulo- ja menoarvioksi vuodelle 1975, s. 156.

19. Ei edes raaka-ainehintojen nousua voida pitää minään erillisenä kustannusten nousuna. Tapahtuneet raaka-aineiden hintojen nousut perustuvat kehitysmaiden vaatimuksiin saada korvaukset siitä kustannusten noususta, jonka ne joutuvat maksamaan jatkuvasti kohoavista teollisuustuotteista. Tapahtunut raaka-aineiden hintojen nousu perustuu myös hyvin paljon esim. öljyn osalta kansainvälisten öljymonopolien häikäilemättömään öljynkuluttajahintojen nostoon yli öljyntuottajamaiden lisävaatimusten.

nousun syy esiintyy yksinkertaisissa ja hienostuneissa muodoissa. Yhteistä näille teorioille on kuitenkin, että ne jättävät ottamatta huomioon seuraavan seikan: Työläisen työllään luoma uusi arvo jakaantuu kahteen osaan: siihen mistä kapitalisti maksaa hänelle palkan, ja siihen mistä kapitalisti itse ottaa voittonsa — lisäarvon. Palkankorotus vain muuttaa näiden osien suhdetta, mutta ei vaikuta itse arvon suuruuteen. Tavaran arvo, johon hinta perustuu, taas määräytyy tavaran valmistamiseen yhteiskunnallisesti välttämättömän työmäärän — työajan mukaan. Tällä ei ole mitään tekemistä palkan suuruuden kanssa.

Porvarillinen talousteoria tunnustaakin nykyään, ettei palkkojen korotus sinänsä aiheuta inflaatiota, mutta jos palkat nousevat enemmän kuin tuottavuus niin silloin ne aiheuttavat hintojen nousua. Tuottavuus ei muodosta mitään rajaa, jonka jälkeen palkkojen nousu aiheuttaisi inflaatiota. Sen sijaan tuottavuus merkitsee rajaa, jonka alle jääminen merkitsee automaattisesti, että kapitalistin voitot kasvavat nopeammin kuin työläisten palkat.

Kapitalistilla onkin periaatteessa kaksi päätapaa korvata palkkojen nousu: nostamalla hintoja tai nostamalla tuottavuutta. Kapitalismin kehittyessä monopolistiseksi on havaittavissa, että palkkojen nousu korvataan yhä vähemmän tuottavuuden nousulla. Jo Lenin kirjoitti: ”Mikäli saatetaan voimaan, vaikkapa väliaikaisesti, monopolihinnat sikäli katoavat tietyssä määrin tekniseen ja niin muodoin kaikkeen muuhunkin edistykseen ja eteenpäin menoon kannustavat vaikuttimet.”[20] Tuottavuuden nousun kirjaaminen palkankorotusten ylärajaksi lisää entisestään tätä tendenssiä. Monopolien kyky korvata palkkojen nousu yhä enemmän hintojen nousulla johtaa puolestaan väistämättä siihen, että työläisten on palkkataistelulla yhä enemmän taisteltava palkkojen korottamiseksi nimellisesti jopa tuottavuuden rajan yli, jotta edes jälkeenpäin voisivat saada korvauksen jo tapahtuneesta tai tapahtuvasta hintojen noususta.

Tästä nimellisansioiden noususta yli tuottavuuden huolimatta reaalipalkkojen nousu on jäänyt yhä enemmän jälkeen tuottavuuden kehityksestä ja sen mukana palkkojen osuus kansantulosta on supistunut. Timo Kosteen laskelmien mukaan teollisuustyöläisten reaaliansiot olivat viime vuoden päättyessä 1,69-kertaiset vuoden 1956 toisen neljänneksen tasoon verrattuna. Teollisuuden tuotanto työntekijää kohden — mikä karkeasti mittaa tuottavuuden kasvua — oli noussut yli kaksinkertaiseksi.[23]

Kaiken kaikkiaan palkkojen nousu ei aiheuta inflaatiota, vaan kapitalistin pyrkimys siirtää palkkojen nousu tuotteen hintaan. Käytännöllinen johtopäätös, joka tästä ”teoriasta” tehdään on

---

20. Lenin, Imperialismi kapitalismin korkeimpana vaiheena, Valitut teokset, osa 2, s. 406.
21. SKP:n talouspoliittisen jaoston tuottamaa aineistoa 12. 6. 1974.

vaatimus tulopolitiikan soveltamisesta. Suomen tulopoliittiset ratkaisut osoittavat hyvin, että tulopolitiikka kyllä palvelee suurpääoman etuja, mutta että se ei kykene hillitsemään inflaatiota.

Miten sitten on tuontihintojen vaikutuksen kanssa? Tuontihintojen nousun aiheuttama inflaatiovaikutus jollekin yksittäiselle maalle perustuu ennen muuta siihen, että kapitalistit siirtävät ne lähes sellaisenaan hintoihin, laskuttavat nousseet tuontihinnat kuluttajilla. Tuontihintojen nousun siirtäminen tuotteiden hintoihin tekee samoin mahdolliseksi sen, ettei kapitalistien ole pakko kehittää tuontia korvaavia tuotantomenetelmiä, vaan he voivat jatkaa nojautumista ulkomaiseen suuresti maksutasetta rasittavaan tuontiin.

Tuontihintojen nousun vaikutuksista puhuttaessa jätetään myös useimmiten huomiotta asian kääntöpuoli: vientihintojen nousu. Itse asiassa vientihinnat ovat Suomessa nousseet keskimääräisesti nopeammin kuin tuontihinnat. Vuodesta 1949 tämän vuoden toukokuuhun ovat vientihinnat nousseet 551 %, mutta tuontihinnat vain 441 %.[22] Tämän pitäisi teoriassa merkitä sitä, että tuontihintojen nousun vaikutus korvattaisiin vientihintojen nousulla. Näin ei kuitenkaan käytännössä useinkaan tapahdu. Esimerkiksi tänä vuonna "öljyn ja öljytuotteiden tuontihintojen kohoamisesta aiheutuneet kustannusten nousut on väkilannoitteita lukuun ottamatta siirretty täysimääräisesti kuluttajien kannettaviksi".[23] Samaan aikaan energian suurkuluttajan metsäteollisuuden vientitulot paisuvat: tänä vuonna niiden omankin arvion mukaan 11 miljardiin viime vuoden 7.5 miljardista.[24] Kun hallitus alkoi sitten puhua vientimaksuista puunjalostusteollisuudelle, niin se sai kohdata vastustuksen, johon se itse heti taipui: vientitalletuksia päätettiin kerätä, mutta ne palautetaan myöhemmin puunjalostusteollisuudelle takaisin.

Lopuksi: vaikka jätettäisiin kokonaan huomiotta se onko kustannusten nousu ylipäänsä inflaation syy vai seuraus, voidaan todeta, ettei tällaiseen lähtökohtaan perustuva laskelmointi edes käytännössä vie asiaa askeltakaan eteenpäin. Mauri Kavonius toteaakin nykyisen hintavalvonnan perustana olevista ns. "kustannuspaine"-laskelmista: "Jos kustannuspaineita lasketaan koko teollisuuden tasolla viime vuodelta on tuloksena, että hintoja on nostettu enemmän kuin on tarpeellista. Jos kustannuspaine tehdään toimialoittain muodostuukin jo joitakin toimialoja, joissa on kustannuspaineita. Jos lähtökohta on yritys, kustannuspaineita löytyy vielä enemmän ja jos siitä jatketaan tuotekohtaiselle tasolle ja lasketaan jokaisen tuotteen kustannuskehitykset, silloin löytyy vielä enemmän kustannuspaineita. Kustannuspainetta saadaan laskelmiin ihan eri määriä riippuen siitä, mistä tasosta laskelmat lähtevät liikkeelle."[25]

22. Tilastokatsauksia 7/74, Tilastokeskus.
23. OECD, Taloudellisia katsauksia Suomi 1974, suomennos, s. 41.
24. Tiedonantaja 25. 8. 1974.
25. Mauri Kavonius, Hintavalvonta tyhjän päällä, Ahjo/74.

Nykyisen inflaation luonteesta on marxilaisten tutkijoiden keskuudessa käyty laajaa keskustelua viimeisten vuosien aikana.[26] Tämän keskustelun kuluessa ovat eräät aikaisemmat lähtökohdat osoittautuneet yksinään riittämättömiksi. Peruslähtökohdat ovat kuitenkin samat, jotka jo Marx rahateoriassaan muotoili.

Marxilainen teoria, jonka käytäntö jatkuvasti vahvistaa, lähtee liikkeelle hinnan ja arvon erottamisesta toisistaan, paperirahan ja yleensä rahan erityistehtävien luonteesta. Tältä pohjalta jatkuvan ja kiihtyvän inflaation perustaksi osoitetaan monopolistisen arvonlisäysprosessin sanelemat ehdot: monopolihinta, sen ehtojen muodostumiseen vaikuttava joustava raha- ja luottojärjestelmä ja valtion finanssipolitiikka. Näiden seikkojen pohjalta on mahdollista konkreettisesti tutkia esim. Suomen inflaation konkreettista etenemisprosessia. Tällöin on otettava huomioon myös mahdolliset kansainvälisen valuutta- ja rahajärjestelmän vaikutukset.

Porvarillisessa teoriassa samaistetaan inflaation nousu hintojen nousuun. Hintojen nousu ei kuitenkaan välttämättä merkitse inflaatiota, jos hintojen nousu johtuu tavaran arvossa tapahtuneesta noususta. Toisaalta inflaatiota voi tapahtua ilman, että hinnat nousevat, jos hinnat pysyvät muuttumattomina vaikka tavaran arvossa tuottavuuden nousun vuoksi tapahtuu laskua. Myöskään y k s i t t ä i s e n tuotteen hinnan nousu jatkuvastikaan yli arvon ei merkitse inflaatiota. Inflaatio onkin määriteltävä rahan arvon menetyksenä, joka i l m e n e e sekä y l e i s e s s ä hintatason nousussa että lisääntyneenä rahan tulona kiertokulkuun.

Rahatekijät inflaation selittäjänä

Rahan arvon jatkuva menetys oli mahdotonta rahajärjestelmän perustuessa kultakantaan. Kultakannan oloissa seteleiden tulo kiertokulkuun yli kiertokulun tarpeen aiheutti seteleiden arvon menetyksen ja siten niissä ilmoitettujen hintojen nousun. Liika setelistö poistui kuitenkin niiden haltioiden vaihtaessa ne tällöin kultaan: hinnat palautuivat ennalleen. Kun kultakannasta luovuttiin romuttui tämä rahankiertokulkua säätelevä automatiikka.[27] Valtion liikkeelle laskeman rahan määrän vaikutuksia ei ohjannut nyt mikään objektiivinen laki.

Ensimmäisen ja toisen maailmansodan aikana inflaatio aiheutuikin lähinnä siitä, että imperialistiset valtiot rahoittivat valta-

26. Uusimmasta keskustelusta ks. esim. IPW-Berichten numerot 7, 8, 9 ja 12/73 sekä 2, 4, 6 ja 8/74.

27. Tässä on otettava huomioon, kuten R. Entov on artikkelissaan Inflaatio monopolikapitalismin oloissa, Sosialismin teoria ja käytäntö 9/73, korostanut, että hinnat nousivat monopolien vaikutuksesta jo ennen kultakannan romahtamista ja että koko kultakannan romahtamisen syy oli, ettei se sovellu monopolikapitalismin oloihin. Näin ollen kultakannan romahtaminen ei sinänsä ole inflaation syy.

vat sotilasmenonsa lisäämällä seteleiden määrää ilman vastaavaa kulta- ja tavarakatetta. Tällainen seteleiden pumppaaminen kiertokulkuun sai aikaan voimakkaan rahan arvon menetyksen. Eräissä maissa hintataso saattoi nousta jopa yli miljardikertaiseksi.[28]

Nykyään imperialististen maiden varustelumenojen paisuessa jatkuvasti rauhankin aikana tällaisella valtion menojen rahoittamisella on edelleen merkitystä inflaation aiheuttajana. USA:n käymät sodat toisen maailman sodan jälkeen — erityisesti Vietnamin sota on myös luonut vastaavan tilanteen. USA rahoitti nämä sotatoimet jatkuvalla budjetin alijäämällä ja maksutasevajeella nojaten dollarin erityiseen asemaan kansainvälisessä valuuttajärjestelmässä. Tämä johti ensin dollarin sisäisen arvon menetykseen ja sitten lopulta koko valuuttajärjestelmän kriisiin.[29]

Inflaation liittyminen vuosisadan alkupuolella ennen muuta rahajärjestelmien muutoksiin ja sotiin aiheutti sen, että marxilaisessa teoriassa kiinnitettiin päähuomio inflaatiota selitettäessä paperirahan määrän vaikutuksiin. Nykyisin vaikka rahantekijät on otettava edelleen huomioon on yhä painokkaammin otettu lähtökohdaksi monopolin asema nykypäivän kapitalismissa ja valtiomonopolistisen kapitalismin muotoutuminen. Tämä merkitsee siirtymistä tarkastelemaan inflaatiota valtiomonopolistisesta arvonlisäysprosessista käsin eikä niinkään rahan ja tavaran kiertokulusta lähtien. Tämä ei merkitse, että aikaisemmin inflaatio olisi selitetty jotenkin väärin. Samanaikaisesti kun todetaan, että ei voida lähteä yksipuolisesti raha-tekijöistä käsin on todettava: "inflaation traditionaalinen, puhtaasti 'raha'-selitys, jonka mukaan hintojen nousun aktiivinen syy on kiertokulkukanavien täyttyminen ei- täysiarvoisella rahalla, on käsittänyt oikein menneisyydessä kaikkein laajimmalle levinneen inflaatiotilanteen perustuntomerkit."[30]

Monopolien hintapolitiikka ja joustava rahajärjestelmä

Tarkasteltaessa nykyisen inflaation perusteita on lähtökohtana pidettävä monopolien muotoutumista ja niiden tuloa koko talouden perustaksi, niiden herruuden ulottumista koko yhteiskuntaan. Monopoli on kilpailun vastakohta vaikkakaan monopoli ei poista kilpailua. Monopolien hintapolitiikka tähtää monopolivoittojen realisoimiseen monopolihintojen avulla. Monopolihinnan

28. Ks. Suomen osalta toisesta maailmansodasta, Seppo Toiviainen, Tulopolitiikan arvostelua, Tammi 1973.

29. Ks. Ilpo Koskikallio, Valuuttakriisi, Soihtu 2/73. Alfred Lemmnitz on korostanut, että jatkuvista valuuttojen heilahteluista on tullut nykyään tärkeä subjektiivinen keino edistää jonkin maan monopolistien valloituspyrkimyksiä. Näillä toimenpiteillä on välillinen seuraus inflaatioon. Ks Inflation und Krise des kapitalistischen Währungssystems, IPW-Berichte 12/73. Suomen osalta konkreettiselle tutkimukselle tästä kysymyksestä tarjoaa aineistoa Pekka Korpisen ja Seppo Kykkäsen artikkeli, Suomen Pankin valuuttakurssipolitiikka 1945—1973, Työväen taloudellisen tutkimuslaitoksen Katsaus 3/74.

30. Politische Ökonomie des heutigen Monopolkapitalismus, s. 497.

oloissa tavaroiden tuotantoedellytyksissä ja arvoissa tapahtuvat muutokset eivät enää välittömästi heijastu tavaroiden hinnoissa. Monopolit nostavat jatkuvasti hintojen asteikkoja ylöspäin, ja siitä riippumatta että tavaroiden valmistamiseen tarvittavan työajan väheneminen voisi mahdollistaa niiden hintojen alenemisen. Tämä hintapolitiikka toteutuu salaisten sopimusten, tuotannon keinotekoisen rajoittamisen, erilaisen painostuksen, valtavan mainonnan jne. avulla.[31]

Monopolivoitto ja monopolihinta vaativat lisää rahaa liikkeelle, joka puolestaan tarjoaa sitten mahdollisuuden realisoida monopolivoitto. Olennaista tässä ei ole se kumpi tapahtuu ensin, hintojen nousu vai rahan liikkeelle lasku. Tosiasiassa nämä ilmiöt kulkevat molempiin suuntiin. Olennaista on, että "nykyään on havaittavissa luotto- ja rahajärjestelmän yksipuolinen joustavuus: hintojen kohoaminen johtaa viime kädessä maksuvälineiden paljouden lisääntymiseen."[32] Tämä luotto- ja rahajärjestelmän joustavuus on luonnollista: sekä yksityiset pankit että valtion luottojärjestelmä on todellisuudessa saman finanssioligarkian hallinnassa. Eikä tämä johdu pelkästään siitä, kuka näitä pankkeja hallitsee, koska luottomekanismi kapitalismissa toimii automaattisesti niin, että kohonnut hintataso nopeuttaa rahankiertokulkua ja lisää luottojen määrää.

Suomessa voidaan erääksi esimerkiksi ottaa viime vuosina tapahtunut voimakas liikepankkien velkaantuminen keskuspankille. Tämä velka on "eräs keino, jolla keskuspankki voi luoda setelistöä ja kotimaista rahaa."[33] Liikepankkien keskuspankkivelka, joka v. 1972 oli 756 milj. mk, kasvoi runsaan vuoden aikana viime kesäkuun loppuun mennessä 2600 milj. mk:lla. Tämän on tehnyt mahdolliseksi se, että Suomen Pankki on korottanut jatkuvasti keskuspankkiluoton kiintiöitä ja liikepankit ovat ylittäneetkin ne sakkokorosta huolimatta; sakkokoron maksimikin (13,25 %) alittaa nykyisen inflaatiovauhdin. Pääosa keskuspankkivelan kasvusta on ohjautunut liikepankkien kautta teollisuudelle. Erityisesti on lisätty lainanantoa puunjalostusteollisuuden EEC-laajennuksiin.

Valtion taloudellinen toiminta monopolivoiton takeena

Monopolien arvonlisäysprosessin ehtona on jatkuvasti laajentuva valtion taloudellinen toiminta.Tähän valtion lisääntyvään tukeen monopoleille liittyy kiinteästi inflaatio.

31. On helppo havaita, että Suomen tämän hetkinen hintavalvonta ei puutu lainkaan monopolihinnoitteluun. Hintavalvontalain sanamuodon mukaan tuotteen todelliset kustannukset määritellään "hyvää liikkeenhoidollista tasoa edustavan tuottajan" kustannusten mukaan, minkä sanamuodon Elinkeinohallitus on tulkinnut keskiarvoyritykseksi. Hintavalvonta-asetuksen mukaan yrittäjäriskinä (!) hyväksyttävän voiton osan tulee olla "kohtuullinen", jne.
32. Entov, ema., s. 11.
33. Matti Virkkunen, KOP:n Taloudellinen Katsaus 2/74, s. 3.

Ensinnäkin koska monopoleilla on kiinteät yhteydet valtiokoneistoon, niillä on hyvät edellytykset suoranaisesti korottaa niiden tavaroiden hintatasoa, joita ne itse myyvät valtiolle. Toiseksi valtio tukee monopolien toimintaa huolehtimalla infrastruktuurista, laajasta tutkimustoiminnasta, riskialttiista tuotannosta jne. Yleisesti sanottuna valtio saa hoitaakseen tehtäviä, jotka eivät tuota voittoa tai ainakaan monopolivoittoa yksityiselle monopolille, mutta jotka ovat välttämättömiä kokonaispääoman arvonlisäykselle. Näiden menojen kasvu on kasvattanut jättiläismäisesti valtion velkaa kapitalistisissa maissa. Tämä velka puolestaan rahoitetaan usein lisääntyvin valtion lainoin ym. joilla on välillinen inflaatiota kiihdyttävä vaikutus. Julkinen velka (valtio, maakunnat, kunnat jne.) kasvoi keskeisissä kapitalistisissa maissa vuosina 1965—70 seuraavasti:[34]

USA	44 %
Saksan Liittotasavalta	34 %
Ranska	31 %
Iso-Britannia	25 %
Italia	65 %

INFLAATION SEURAUKSET: TYÖLÄISTEN REAALIANSIOT LASKEVAT, MONOPOLIEN VOITOT KASVAVAT

Kiihtyneen inflaation seurausten yleinen suunta on selkeä. Inflaatio merkitsee kansantulon uudelleenjakoa palkansaajilta pääoman omistajille. Inflaation seurauksien tarkastelua ei tule kuitenkaan jättää näin yleiselle tasolle. On pyrittävä selvittämään konkreettisesti inflaation seuraukset eri luokkien ja luokkakerrosten suhteen. Vain tämä tarjoaa mahdollisuuden täsmällisille taistelutunnuksille ja oikealle liittolaispolitiikalle.

Nimellisansiot/reaaliansiot

Jatkuvasti kiihtyvä inflaatio merkitsee sitä, että yhä suurempi osa nimellisistä palkankorotuksista mitätöityy. Kiistatonta on pelkkien tilastojen valossa, että reaaliansioiden laskua tällä tavalla on tapahtunut Suomessa talvi- ja jatkosodan aikana. Työssäolevien reaalipalkka laski vuoden 1939 140 pisteestä ~~vuoden~~ vuoden 1944 94 pisteeseen.[35] Samoin vuoden 1956 yleislakon jälkeen tapahtunut voimakas hintojen nousu ja samanaikainen palkkojen irroittaminen elinkustannusindeksistä aiheuttivat reaalipalkan laskua vuoden 1956 lopulta vuoden 1958 alkupuolelle asti.[36]

34. Kuczynski, ema., s. 5—6.
35. Ay-tietouden peruskurssi, Toverin julkaisusarja 1973, s. 84.
36. Emt., s. 103—104.

1970-luvun alusta alkanut inflaatiovauhdin kiihtyminen on uudestaan lähes pysähdyttänyt reaalipalkan kohoamisen. Tämä tendenssi on tosiasia kaikissa kehittyneissä kapitalistisissa maissa. USA:ssa reaalipalkat laskivat v. 1973 4 %, Englannissa 4.6 %.[37] Suomessa viime vuosien kehityksestä antaa kuvan seuraavat tiedot.[38]

	Sopimuspalkkaindeksi	Elinkustannusindeksi
1971	8.9	6.5
1972	8.8	7.2
1973	9.6	11.8

Näemme, että vuonna 1973 elinkustannusten nousu ylittää sopimuspalkkojen nousun. Uudet te-sopimukset vuonna 1973 tulivat voimaan enimmältään huhtikuussa. Ne merkitsivät 9—10 % nousua sopimuspalkkoihin. Sopimuskaudella maaliskuusta 1973 maaliskuuhun 1974 elinkustannusindeksi kuitenkin kohosi 17.8 %. Reaalipalkkojen vähäinen nousu perustuu ns. "palkkaliukumaan", joka pääasiassa aiheutuu työläisten työpaikkakohtaisella taistelulla saavuttamista palkankorotuksista. Tämä "liukuma" on viime vuosina kasvanut samalla kun lakkojen lukumäärä on kasvanut: vuosina 1966—69 "palkkaliukuma" oli keskimäärin vuodessa 2.2 %, vuosina 1970—73 4.0 %.[39]

Viime keväänä solmittu 2-vuotinen tulopoliittinen sopimus ylittää vielä edellisten vuosienkin sopimukset työväenvastaisuudessaan. Runsaan 15 % inflaation oloissa sopimuksen mukaiset palkankorotukset merkitsevät 7.5 % nousua tälle vuodelle teollisuustyöläisen nimelliseen keskituntiansioon verrattuna viime vuoteen.[40] Valtiovarainministeri ennustaakin 0.5 % reaaliansioiden l a s k u a tälle vuodelle[41] ja Työväen taloudellinen tutkimuslaitos ennustaa 1 % reaaliansioiden laskua sopimuskauden ensimmäisen vuoden aikana.[42] Näissä laskelmissa on huomattava, että niissä on mukana jo työläisten saavuttama "palkkaliukuma". Palkkatyöläisten reaaliansioiden lasku inflaation avulla siirtyy automaattisesti maan, tuotantolaitosten jne. omistajille.

---

37. Neuvostoliiton tiedeakatemian Maailmantalouden ja kansainvälisten suhteiden instituutti, ema., s. 837.
38. Valtiovarainministeriön katsaus, emt., s. 152. On huomattava, että elinkustannusindeksi aliarvioi säännöllisesti elinkustannusten todellisen nousun. Elinkustannusindeksi perustuu vanhentuneeseen kulutusrakenteeseen, indeksi ei huomioi sitä, että kulutusrakenne poikkeaa eri yhteiskuntaluokissa ja luokkakerroksissa, keinotekoiset laadunmuutokset, joiden varjolla suoritetaan suuria hintojen korotuksia eivät vaikuta millään tavalla elinkustannusindeksiin. Indeksiä on myös tahallisesti manipuloitu: esimerkiksi 27. 11. 1971 hintavalvontaviranomaiset hyväksyivät mm. hillojen korottamisen runsaalla 5 %:lla puolukkavalmisteita lukuunottamatta. Hilloja edustaa elinkustannusindeksissä tietysti juuri puolukkasose.
39. OECD, emt., s. 13.
40. Tulopoliittinen kokonaisratkaisu, 21. 3. 1974/PH.
41. Em. valtionvarainministeriön katsaus, s. 152.
42. Työväen taloudellisen tutkimuslaitoksen katsaus 2/74.

Verotuksen kiristäminen inflaation avulla: veroasteikot muuttumattomina

Inflaation seurauksena valtion tulo- ja omaisuusverotuksessa käytettävästä sinänsä edistyksellisestä progressiosta on tullut verotuksen kiristämisautomaatti, kun hallitus on säilyttänyt valtion veroasteikot muuttumattomina. Asteikkoja on pidetty muuttumattomana v. 1967—1973. Tämä on pisin aika sotien jälkeen — samalla kun inflaatio etenee laukkaamalla. Tämän seurauksena yhä suurempi osa pienituloisista on joutunut valtioverotuksen piiriin. Kun 1960-luvun alkupuolella kuului valtion tuloverotuksen piiriin alle 2/5 kaikista tulonsaajista, niin vuonna 1972 vastaava luku oli yli 3/5.[43] Samalla pieni- ja keskituloisten verotaakka reaalituloon nähden on merkittävästi kasvanut. Tämän osoittaa se, että vuosina 1967—73 valtionverossa verotettavan tulon alarajan reaaliarvo (ostovoima) pieneni 32 %.[44] Palkkatyöläisten ja muiden vähävaraisten verotaakan kasvaessa on yhtiöiden maksamien verojen osuus valtion verotuloista pienentynyt.[45]

Palkkatyöläisten verotuksen kiristymisen seurauksena valtion kassaan on kertynyt vuosina 1970—73 yhteensä 2806 milj. mk:n ylijäämä. Nämä rahat on siirretty palvelemaan monopolien investointitarpeita tallettamalla niitä valtionpankkiin ja suhdannerahastoon. Nyt hallitus on suunnitellut lisäksi n. 500 Mmk:n investointirahaston perustamista. Talouselämälehti riemuitseekin aiheellisesti: "Niin tai näin oltakoon kiitollisia, että verotuksen inflaatiotuottoa käytetään teollisten investointien hyväksi eikä johonkin muuhun."[46]

Inflaatio ja talletukset

Inflaation seurauksena säästöt menettävät arvonsa. Usein hintojen nousu on 1960-luvun aikana ollut nopeampaa kuin liikepankkien keskimääräinen talletuskorko. Vuonna 1972 ja 1973 ei edes korkein mahdollinen talletuskorko ylittänyt elinkustannusten nousua. Korkeimmat talletuskorot olivat 6.25 ja 7.75 ja vastaavasti elinkustannusindeksi kohosi 7.2 ja 11.8. Samalla tavalla tulee tapahtumaan tänä vuonna.

Nämä inflaatiotappiot siirtyvät pääasiassa teollisuusmonopoleille, joilla tunnetusti on vähemmän rahamääräisiä saatavia kuin rahamääräisiä velkoja.

Inflaation vaikutukset eri luokkakerroksissa

Pelkästään nämä tiedot osoittavat miten työtätekevän väestön elintaso on viime vuosina ollut monopolien ja hallituksen voi-

---

43. Petteri Baer, Verotus ja suuryhtiöt, Kommunisti 9/74.
44. Verotettavan tulon alaraja pysyi tuon ajan muuttumattomana hintojen noustessa 46 %, mikä aiheuttaa 32 % laskun.
45. Ks. Baer, ema.
46. Talouselämä 25/74, s. 9.

makkaan hyökkäyksen kohteena. Tarkasteltaessa eri luokkia ja luokkakerroksia voidaan lisäksi tehdä seuraavia johtopäätöksiä.

Ensinnäkin inflaatiosta kärsivät eniten kaikkein vähävaraisimmat. Tämä johtuu siitä, että nopeimmin nousevat kaikkein välttämättömimpien elintarvikkeiden hinnat. Suomessa elinkustannusindeksin eri osaindeksit ovat kohonneet seuraavasti vuosina 1951—1973:[47]

asuminen	509 %
ravinto	216 %
lämpö ja valo	110 %
vaatetus	53 %
muut menot	177 %
koko indeksi	184 %

Nopeimmin ovat siis kohonneet asumis- ja ravintokustannukset. Viimeisen vuoden aikana tilanteessa on tapahtunut muutos vain sikäli, että lämpö ja valo ovat ”energiakriisin” myötä nousseet vielä nopeammin kuin muut.

Toiseksi inflaatio voimistaa riistoa uusien väestökerrosten osalta. Välikerrokset, jotka usein ovat huomattavia talletussäästäjiä saavat huomata säästämisen hyödyttömyyden. Toimihenkilöt ja virkamiehet , jotka toistaiseksi puutteellisen järjestäytymisen ja/tai vähäisten taistelukokemusten vuoksi eivät kykene työpaikkakohtaisella taistelulla kohottamaan palkkojaan sopimuspalkkojen lisäksi jäävät usein jälkeen teollisuustyöläisten ansiotasokehityksestä. Inflaatio kohdistuu voimakkaasti myös sellaisiin väestönosiin, jotka eivät elä palkan varassa ja eivät sitä kautta tule riistetyksi — kuten opiskelijoihin — saattaen nämä välittömästi vastakkain harjoitetun talouspolitiikan kanssa.

Kolmanneksi voidaan todeta, että inflaatiosta eivät hyödy samalla tavalla kaikki kapitalistit. Siitä hyötyvät ennen muuta monopolit, joilla on huomattavasti paremmat mahdollisuudet nostaa hintoja. Tilastoissa tämä näkyy eri tuotannon alojen hintojen ja bruttovoittojen erittäin epätasaisessa kehityksessä. Voitot ovatkin nousseet kaikkein voimakkaimmin puunjalostus- ja paperiteollisuudessa. Kokonaisuudessaan siten inflaation voimistuminen monopolien hintapolitiikan ja valtion raha- ja finanssipolitiikan seurauksena kärjistää voimakkaasti monopolien ja kansan välistä ristiriitaa.

Monopolit hillitsemässä inflaatiota?

Inflaation voimistuminen viime vuosina, sen ryöstäytyminen liian voimakkaaksi asettaa kuitenkin esteitä myös monopolien tasaiselle arvonlisäysprosessille.

Kansainvälistä kehitystä voimakkaampi inflaatio heikentää yksittäisen maan monopolien laajenemis-

47. Tilastokatsauksia.

mahdollisuuksia kilpailuissa maailmanmarkkinoiden uudelleen jaosta. Jatkuvien hinnan korotusten johdosta normaalien vakaiden kansainvälisten taloussuhteiden ylläpitäminen käy käytännössä mahdottomaksi. Hinnankorotukset aiheuttavat aina uusia valuuttakriisejä ja kiihdyttävät imperialististen maiden välistä kauppasotaa.

Inflaatio sinänsä heijastaa monopolipääoman pyrkimystä riistää peitetymmässä muodossa. Työläiset on helpompi saada tyytymään pieneen reaaliansion nousuun nostamalla nimellisansiota runsaasti, mutta mitätöimällä se inflaation avulla, kuin maksamalla suoranaisesti pienempi palkankorotus. Tämä politiikka ei nykyisissä olosuhteissa enää toimi. Työväenluokka on vastannut kiihtyneeseen inflaatioon voimistamalla palkkataisteluaan. Tämä on johtanut sosiaalisten ja poliittisten ristiriitojen kärjistymiseen. Työväenluokan taistelu suuntautuu inflaation vastaisessa taistelussa myös entistä enemmän koko valtiomonopolistista herruusjärjestelmää vastaan. "Kapitalistinen inflaatio kärjistää valtiomonopolistisen kapitalismin yhteiskunnallisia ristiriitoja ja tässä joutuu porvaristo vastakkain oman politiikkansa kanssa."[48]

Näiden tekijöiden vuoksi tietyissä tilanteissa luokkataistelun vaatimukset ja kapitalistien omat pyrkimykset vaativat, että porvarillisen valtion on pyrittävä hillitsemään inflaation nopeaa kehitystä. Porvarillisen valtion pyrkimykset hillitä inflaatiota ei kuitenkaan merkitse, että inflaatiosta olisi tullut jotenkin vähemmän vaarallinen työtätekevälle väestölle. Todellisuudessa valtion tällaiset toimet pääasiassa tähtäävät vain inflaation sääntelyyn niin, että sen haitat entistä suuremmassa määrin siirretään työtätekevien kannettavaksi. Vain poikkeuksellisissa oloissa porvarillinen valtio on ryhtynyt viime vuosina toimenpiteisiin, joilla todella olisi pyritty estämään inflaatiovauhdin kiihtyminen edes väliaikaisesti.

INFLAATION VASTAINEN TAISTELU

Sorsan hallituksen politiikka

Sorsan hallituksen inflaation vastainen politiikka heijastaa inflaation valtiomonopolistista sääntelyä, jonka todellisena lopputuloksena on inflaation seurausten entistä suurempi laskuttaminen työtätekevällä väestöllä. Hallituksen 28. 6. 1974 esittämä "talouspoliittinen ohjelmapaketti" kuivui kokonaan kokoon, kun ei edes vientimaksuja saatu perittyä ohjelman esittämällä tavalla.

Elokuun 13. päivänä "teollisuuden keskusjärjestöt" esittivät muistion "Taloudellisen kehityksen tervehdyttämisestä". Muistiossaan suurpääoma ei ole eri mieltä hallituksen t a v o i t t e e n - asettelusta. "Sen sijaan ei voida yhtyä läheskään kaikilta osin

48. Rolf Gutermuth, Inflaatio ase työväenluokkaa vastaan, Tiedonantaja 12. 12. 1973.

useampiin toimenpide-ehdotuksiin, joita hallitus on esittänyt." Ohjelman olennainen sisältö on se miten valtion varoja voitaisiin käyttää inflaation seurausten vähäiseksi hillitsemiseksi ilman että monopolien oma voitonpyynti tulisi uhatuksi ja ilman että inflaation syihin puututtaisiin. Sos.dem.-keskusta hallitus on myös aktiivisesti ryhtynyt toteuttamaan tätä ohjelmaa. Jo kesäkuussa hallitus tulopoliittisen kokonaisratkaisun synnyttämiseksi lupasi lieviä verohelpotuksia, jotta suurpääoman voitoista ei tarvitsisi maksaa työläisten vaatimia palkankorotksia. Hallitus on alentanut eräiden elintarvikkeiden hintaa poistamalla liikevaihtovero eräiltä elintarvikkeilta vuoden 1975 loppuun kun se vähän aikaisemmin oli antanut nostaa näitä hintoja vielä enemmän.

Suurpääoman toivomusten mukaisesti hallitus ei ole ryhtynyt todella inflaatiota jarruttaviin toimiin. Nykyinen "hintavalvonta" merkitsee jatkuvasti uusia hintojen korotuksia. Kun työläiset vaativat lisäpalkankorotuksia, mikä on ainoa tapa saada korvaus inflaatiosta suurpääomalta itseltään, hallitus vastaa työläisille: "Jokainen menetetty työpäivä, vaikka sen syyksi esitettäisiinkin inflaation jarruttaminen, merkitsee inflaation voimistamista."

SKP:n ohjelma hintojen nousun pysäyttämiseksi

Hallituksen talouspolitiikka ei ole vastannut työtätekevän väestön etuja. Inflaatiovauhdin kiihtymisestä johtuva reaaliansioiden lasku on synnyttänyt työpaikoilla voimakkaan joukkoliikkeen solmittujen te-sopimusten irtisanomiseksi ja reaalipalkan nousun turvaavien lisäpalkankorotusten saamiseksi. Työväenluokan pääase taistelussa inflaatiota vastaan onkin aktiivinen palkkataistelu: "Samalla kun inflaatio alituisesti mitätöi palkkatasoa, se tekee korkeista nimellispalkkojen korotuksista edellytyksen vallitsevan työvoiman uusintamistason säilyttämiselle. Ammattiyhdistysliikkeen aktiivinen, hyökkäävä palkkapolitiikka on enemmän kuin ennen elinehto työväenluokalle."[49]

SKP esitti huhtikuussa perustellun välikysymyksen hallituksen talouspolitiikasta. Hallitus ei ole kuitenkaan muuttanut talouspolitiikkansa suuntaa. Syyskuun 26. päivänä SKP:n keskuskomitea uudisti kesäkuussa esittämänsä vaatimukset talouspolitiikan suunnan muuttamiseksi. Erityisesti SKP korosti päätöslauselmassaan seuraavia vaatimuksia:

- palkkoihin ja muihin työehtoihin on työpaikkakohtaisesti saatava parannuksia, jotka korvaavat myös hintojen, vuokrien, verojen ja muiden maksujen korotukset ja turvaavat reaalipalkkojen nousun,
- koska työehtosopimuksilta on pudonnut pohja ammattiyhdistysliikkeen jäsenistön on saatava viipymättä päättää jäsenäänestyksellä työehtosopimusten irtisanomisesta,

---

49. Gutermuth, ema.

- on kumottava palkkojen indeksisidonnaisuuden estävä laki ja luotava sellainen indeksijärjestelmä jolla voidaan turvata palkkatyöläisten ja pienviljelijäin tulon sekä piensäästäjien säästöjen reaaliarvon säilyminen,
- hinta- ja vuokrasulku on välittömästi toteutettava,
- lapsilisiä ja kansaneläkkeitä on korotettava sekä poistettava kansaneläkkeitä vähentävä tulosidonnaisuus,
- liikevaihtovero on pysyvästi poistettava välttämättömyystarvikkeilta,
- pienviljelijöille on maksettava katokorvaus tilakohtaisesti ja maatalouden tuotantotarvikkeiden hintojen nousu estettävä,
- on pikaisesti säädettävä uusi opintorahalaki, joka turvaa opiskelijoiden toimeentulon,
- on suoritettava tehokkaita toimenpiteitä, joilla työtulojen verotuksen kiristyminen lopetetaan ja sitä helpotetaan sekä verorasituksen pääpaino siirretään suuryhtiöille, suuriin tuloihin ja omaisuuksiin,
- paisuvista vientituloista on ryhdyttävä perimään vientimaksua, joka tuloutetaan valtion budjettiin käytettäväksi mm. välttämättömyystarvikkeiden hintojen alentamiseen,
- on ryhdyttävä määrällisesti rajoittamaan tuontia kapitalistisista maista, varsinkin Saksan Liittotasavallan ja Ruotsin osalta, joihin nähden kaupan vajaus on suurin,
- on käytettävä tehokkaasti hyväksi Neuvostoliiton ja muiden sosialististen maiden kanssa harjoittettavan kaupan pitkäaikaisiin sopimuksiin perustuvan ja muun taloudellisen yhteistyön suomat mahdollisuudet viennin lisäämiseen, keskinäiseen alihankintaan, energiahuollon turvaamiseen ja suurista rakennuskohteista sopimiseen ja että
- asuntopolitiikka on muutettava perusteellisesti niin että jokaiselle turvataan kustannuksiltaan kohtuullinen asunto, asuntorakennustoiminnan tukea on lisättävä, tonttikeinottelu ehkäistävä, korkokantaa ja lämmityskustannuksia alennettava.

SKP:n lähiajan tavoiteohjelmassa todetaan: ”Inflaatio on toisen maailmansodan jälkeen ollut tunnusomaista myös Suomen talouselämälle. Suomen talodellinen kasvu ja väestön elintason nousu voidaan saavuttaa siten, että turvataan rahan arvon säilyminen valvomalla pankkien luotonantoa ja monopolien hintapolitiikkaa.” Tämä merkitsee suurpääoman kaikkivallan rajoittamista.

Naisen asema kapitalismissa

Maija-Liisa Toikka

"Ei voi olla sosialistista kumousta, ellei työtätekevien naisten valtaosa osallistu siihen huomattavalla tavalla. . ." Tämä Leninin toteamus voi olla "itsestäänselvyys", mutta itsestäänselvyys, joka velvoittaa naisen yhteiskunnallisen aseman ja naisliikkeen merkityksen konkreettiseen analyysiin kapitalismin kriisin nykyvaiheessa.

Kun kapitalismin kriisi vaikuttaa voimakkaammin kaikkien työtätekevien asemaan, se vaikuttaa erityisellä tavalla työtätekevien naisten asemaan. Naisten erityislaatuisen "kaksoisroolin", tuotanto/uusintamis- tai ammatti/perheroolin ristiriitaisuus on kärjistynyt entisestään: perheiden elintason lasku vetää yhä useampia naisia perheen piiristä palkkatyöhön — samalla kun se heikentää "perheorjuudesta" irtaantumisen mahdollisuuksia. Tämä prosessi on yhdessä kapitalismin muiden kriisi-ilmiöiden ja demokraattisen ja rauhanliikkeen nousun kanssa laajentanut viime vuosina voimakkaasti demokraattisen naisliikkeen pohjaa.

Laajeneminen ei ole ollut ristiriidatonta. Se on merkinnyt myös haastetta marxismi-leninismille ja kommunistien naistyölle. Uudet väestökerrokset tuovat demokraattiseen liikkeeseen paitsi uutta voimaa ja innostusta myös ideologista hapuilua, yksipuolisuutta, jopa virheitä. Nämä on täysin mahdollista ja välttämätöntä voittaa ideologisella ja johtotyöllä. Suomen Naisten Demokraattisen Liiton kehityksessä viime vuosina esiintynyt, SKDL:n puoluesuuntaiseen kehitykseen liittyvät ilmiöt osoittavat, että oikea suunta ei sen sijaan ole löydettävissä luopumalla marxismi-leninismistä ja antautumalla erilaisille pikkuporvarillisille naisen asemaa ja naisliikettä koskeville teorioille (ks. Mirja Ruikka, SNDL, Soihtu 3/74). Sama kokemus, jonka koko SKP:n johdolla lujittuvan demokraattisen liikkeen viime vuosien kehitys on vahvistanut.

Tässä yhteydessä on paikallaan myös sananen nimenomaan miehille. "Valitettavasti voidaan vielä monia tovereitamme tarkoittaa sanoilla 'hangatkaa kommunistia, niin löydätte poroporvarin'. Pitää tietenkin hangata tuntoherkkää kohtaa — hänen ajattelutapaansa suhtautumisessa naisiin." Tämä Leninin eloisasti muotoilema kritiikki olisi otettava vakavasti. Kommunistit lähtevät siitä, että naiskysymys ei ole naisten kysymys. Naisen aseman erittely ja naisliikkeen järjestäminen on kommunistien, sekä naisten että miesten tehtävä, samalla tavoin kuin vallankumouksellisen liikkeen muutkin tehtävät. Mutta asiallisen "tasa-arvoisuuden" toteuttaminen tässä kysymyksessä, tuon poroporvarillisuuden kertakaikkinen esiinraaputtaminen ja nitistäminen, edellyttää miespuolisilta tovereilta enemmän kuin asian teoreettista ymmärtämistä: on tultava asiassa vastaan puoleenväliin ja ylikin. Sitä vaatii naistovereiden vallankumouksellisen potentiaalin mahdollisimman tehokas vapauttaminen myös omissa järjestöissämme.

Kysymyksen ymmärtäminen on tietenkin välttämätön lähtökohta. Seuraava analyysi tarjoaa pohjaa opiskelulle ja keskustelulle. — Toimitus.

1. KAPITALISMIN NAISKYSYMYKSEN SYNTY

Naiskysymyksen esiinnousu yhteiskunnallisena kysymyksenä liittyy kapitalismin läpimurtoon. Toisaalta nousevan porvariston, toisaalta työväenluokan ideologit olivat ensimmäisiä, jotka hylkäsivät vuosituhantisen käsityksen naisen luonnonmukaisesta eriarvoisuudesta mieheen nähden ja lähtivät liikkeelle naisen alistetun aseman yhteiskunnallisista syistä. Näin avautui tie sekä naisen nykyisen aseman että sen historiallisen synnyn ja kehityksen ymmärtämiseen. Molempien suhteen porvariston ja työväenluokan ideologien näkemykset poikkesivat toisistaan. John Stuart Mill perusti "Naisen asemassaan" (1869) analyysinsä yhteiskunnan moraaliseen kehitykseen, joka saavuttaa huippunsa porvarillisessa yhteiskunnassa ja takaa myös naisen tasa-arvoisuuden. Kehitys on tämän mukaan ollut suoraviivaista: kaikkein kehnoin naisen asema on ollut yhteiskunnan alkuasteella. Friedrich Engels otti tämäntapaiset käsitykset "Perheen, yksityisomistuksen ja valtion alkuperässä" (1884) säälimättömän kritiikin kohteeksi. Hän palautti naiskysymyksen perusteet taloudellisten yhteiskuntamuodostumien kehitykseen. Samoin kuin hän kiisti kapitalismin olevan naisen vapautumisen viime sanan, hän torjui antropologiseen ja etno-

logiseen aineistoon nojautuen porvarillisesta yhteiskunnasta käsin projisoidun lohduttoman kuvan naisen aseman alkuperästä.

Engels naisen alistetun aseman alkuperästä

”Järjettömimpiä 18. vuosisadan valistusajalta periytyneitä käsityksiä on, että nainen olisi ollut yhteiskunnan alkuaikoina miehen orjatar”. Engelsin mukaan alkuyhteiskunnassa nainen ei ollut ”ainoastaan vapaa, vaan myös varsin kunnioitetussa asemassa”.[1] Alkukantaisessa yhteiskuntamuodostumassa vallitsi tuotantovälineiden yhteiskunnallinen omistus, yhteinen tuotantoprosessi, johon kaikki yhteisön jäsenet osallistuivat sekä tuotteiden tasasuhtainen jako, joka piti kaikki yhteisön jäsenet hengissä.

Erillisen perhetalouden toimeentulon edellytysten vielä puuttuessa naiset työskentelivät koko yhteisön puitteissa. Kotitalous oli miesten harjoittamaan, tulokseltaan satunnaisempaan saalistukseen verrattuna yhteiskunnallisen tuotannon keskeinen ja vakiinnuttava tekijä. Naisten merkitys korostui edelleen, kun kotitalouden yhteydessä alettiin heidän toimestaan harjoittaa alkeellista maanviljelyä ja kotieläinten hoitoa.

Tuotantovoimien kehityksen seurauksena alkuyhteisön tuotantoprosessi joutui ristiriitaan yhteiskunnallisten edellytystensä kanssa. Alkoi luonnollisen yhteisomistuksen hajoamisprosessi. Työn tuottavuus kohosi siinä määrin, että sukua pienempi yhteisö kykeni tulemaan toimeen omalla työllään. Muodostuivat itsenäistä tuotantoa harjoittavan perheen toimeentulon edellytykset. Muodostui yksityisomistus.

Erillisen perhetalouden synty merkitsi mullistusta naisen asemassa. ”Kotitalouden hoito kadotti yhteiskunnallisen luonteensa. Se muodostui y k s i t y i s l u o n t o i s e k s i p a l v e l u k s e k s i; vaimosta tuli ylimmäinen palvelijatar, joka oli syrjäytetty yhteiskunnallisesta tuotannosta”.[2] Kehittyessään maanviljelys ja karjanhoito, maanviljelyksestä erkaantunut käsityö sekä tuotannosta vaihdon kehittyessä erkaantunut kauppa laajensivat kaikki perheeseen sidotun naisen ulottumattomissa olevan, miehen hallitseman yhteiskunnallisen tuotannon merkitystä. ”Työnjako perheessä oli aiheuttanut omaisuuden jakautumisen miehen ja vaimon välillä; tuo työjako pysyi samana, mutta entinen kotona vallinnut suhde oli kääntynyt nyt silti päinvastaiseksi ainoastaan siksi, että perheen ulkopuolella työnjako oli muuttunut toiseksi. Sama syy, joka oli taannut naiselle ennen valta-aseman kotona: hänen toimintansa rajoittuminen kotitöihin, sama syy varmensi nyt miehelle valta-aseman kodissa; naisen kotityö menetti nyt merkityksensä miehen ansiotoiminnan rinnalla; viimeksi mainittu oli kaikki kaikessa, ensiksi mainittu mitätöntä avustusta”.[3]

---

1. Friedrich Engels, Perheen yksityisomistuksen ja valtion alkuperä. Marx—Engels Valitut teokset II, Petroskoi 1959, s. 186.
2. Engels emt. s. 206.
3. Engels emt. s. 277.

Yksityisomaisuus perustui miehen hallinnassa olevaan yhteiskunnalliseen tuotantoon. Sen karttumisen myötä ajankohtaiseksi käynyt perimysjärjestelmän syntyminen vahvisti patriarkaalista, isävaltaista perhemuotoa, yksiavioisuutta ja erityisesti naisiin kohdistuvaa yksiavioisuuden valvontaa.

Luonnollisen yhteisomistuksen hajotessa eri muotojen kautta orjanomistukselliseksi ja feodaaliseksi yksityisomistukseksi olivat myös naisen yhteiskunnallisesti alistetun aseman edellytykset muodostuneet. Näin käy myös ilmi, "että naisen vapautuminen, hänen yhdenvertaistumisensa miehen rinnalla, on mahdotonta ja pysyy mahdottomana niin kauan kuin vaimo on estetty osallistumasta yhteiskunnalliseen tuotannolliseen työhön ja hänen toimintansa rajoitetaan yksityistaloudelliseen kotityöhön. Naisen vapautuminen käy mahdolliseksi vasta sitten, kun hän voi osallistua tuotantoon laajassa yhteiskunnallisessa mitassa ja kun kotityö sitoo häntä vain mitättömässä määrässä."[4] Ensimmäiset edellytykset tähän synnytti vasta kapitalistisen tuotantotavan läpimurto ja nykyaikaisen suurteollisuuden synty.

Kapitalismin läpimurto ja naiskysymyksen synty

Yksityisomistuksellisten suhteiden vakiintuminen sulki naiset yhteiskunnallisen tuotannon ulkopuolelle, yksityisluonteiseen työhön kotitalouksissa. Tilannetta ei muuttanut, joskin jossain tapauksissa lievensi naisten osallistuminen kotitalouden ja perheenhoidon ohella, mutta kiinteässä yhteydessä siihen ja vain sen sallimissa puitteissa, tuottavaan työhön esim. maatalous- ja käsityöläisperheissä.

Niin kauan kuin perhe feodaalisen tuotantotavan vallitessa säilytti asemansa tuotannollisena yksikkönä, naisten paikka ja tehtävät näyttivät luonnonmukaisilta eikä esiintynyt yksittäisiä vastalauseita laajempaa naisen aseman kyseenalaistamista. Vasta kapitalismin läpimurron aiheuttama taloudellinen mullistus muutti perinpohjin myös perheen tuotannollisen merkityksen ja naisen vuosituhantisen aseman taloudelliset perusteet. Työväenluokan naisten vetäminen joukkomitassa teollisuuteen, perheenäidin roolin ja kapitalistisen tuotantotavan vaatimusten välille kärjistynyt ristiriita riisui naisen yhteiskunnallisen aseman kaikesta luonnonmukaisuudesta, paljasti sen yhteiskunnallis-taloudellisen luonteen. Näin syntyivät ensimmäistä kertaa edellytykset ymmärtää naisen asema yhteiskunnallisena ongelmana. Syntyi n a i s - k y s y m y s, joka yhteiskunnallisen toiminnan kautta oli myös ratkaistavissa.

Kapitalismin läpimurron synnyttämä naiskysymys kärjistyi vain niissä luokissa, jotka olivat itse kapitalistisen tuotantotavan tuotetta, työväenluokan ja porvariston keskuudessa. Maatalouden pientavaratuotannossa, missä naiset edelleen työskentelivät perhetaloudessa, ei erityistä naiskysymystä vielä esiintynyt.

---

4. Engels emt. s. 277.

Työläisnaiskysymys

Kapitalistinen tuotanto erotti työvoiman tuotantovälineistä. Tuotantovälineiden ja välittömien tuottajien erottamista seurasi työpaikan erottaminen asuinpaikasta. Työväenluokan perhe menetti esikapitalistisen perheen tuotannollisen perustan: kotitalouden ja esikapitalistisen tuotannon ykseys hajosi. Perheestä tuli pääoman kasaantumisen kipeästi tarvitseman ja nopeasti loppuun kuluttaman työvoiman uusintamisen yksikkö. Se sai elatuksensa tarvittavan kulutuksen nielemät varat myymällä jäsentensä työvoimaa.

Alunperin miesten ansiotulot oli mitoitettu peittämään koko työläisperheen elatuksen minimiehdot, mutta varhaisen kapitalismin hillittömän kilpailun polkemat palkat ja työttömyys pakottivat naimattomien naisten lisäksi myös useat työläisvaimot ansiotyöhön kodin ulkopuolelle. Tämä pakko kietoutui läheisesti edellytyksiinsä: koneellinen tuotanto oli avannut kapitalisteille uusia mahdollisuuksia naistyövoiman hyväksikäyttöön. Kuten Marx totesi: ”Mikäli koneet tekevät lihasvoiman tarpeettomaksi tulee niistä keinoja sellaisten työläisten käyttämiseen, joilla ei ole lihasvoimaa ja joiden ruumiinkehitys on keskeneräinen, mutta jäsenten notkeus sitä suurempi. Naisten ja lasten työ oli siis koneiden kapitalistisen käytön ensi sana”.[5]

Tämä ”tasa-arvoisuus” ei ollut vain fyysistä[6] vaan ennen muuta kapitalismin taloudellisten lakien, riiston tehostamisen tuottamaa tasa-arvoisuutta. Nais- ja lapsityövoiman käytöstä tuli ”ensi sana” siksi, että samalla kun se lisäsi palkkatyöläisten lukua se myös hajotti työläisperheen ylläpidosta määrätyneen miehen työvoiman arvon koko perheen kesken. Miehen työvoiman arvo aleni ja näin hänen palkkansa voitiin alentaa. Lisäksi naisille ja lapsille voitiin samasta työstä mitä miehet tekivät maksaa pienempää palkkaa, koska se katsottiin vain lisätuloksi perheen isän tulojen rinnalla.

Naiset oli näin vedetty yhteiskunnalliseen tuotantoon, mutta kapitalistisessa muodossaan tuotanto ei voinut poistaa sukupuolten välisen eriarvoisuuden taloudellista perustaa, koska se

---

5. Karl Marx, Pääoma I, Helsinki 1948, s. 376.

6. Juliet Mitchellin kritiikki marxismin klassikkoja kohtaan perustuu oletukseen, että nämä palauttivat naisen aseman hänen fysiologiseen heikommuuteensa. Tästä seuraisi myös Marxin ja Engelsin optimismi kapitalistisen koneellistumisen tasa-arvoistavasta vaikutuksesta (Mitchell, Woman's Estate, Manchester 1971, 103—104; suom. Naisliike). Klassikkojen luuloteltu naiivius on kuitenkin seurausta Mitchellin omasta ”Marx-tulkinnasta”. Marxismi on yhtä vähän ”teknologista determinismiä” kuin ”taloudellista materialismiakaan”. Sekä alkuyhteiskunnassa että kapitalismissa Marx ja Engels tarkastelivat naisen asemaa tuotantosuhteista käsin: luonnollinen työnjako on aina alisteinen yhteiskunnalliselle työnjaolle. Mitchellin ja muiden naisen asemaa käsittelevien uusvasemmistolaisten teoreetikkojen Marx-käsityksistä ja niiden kritiikistä ks. Maija-Liisa Toikka, Naisen yhteiskunnallisesta asemasta, sosiologian pro gradu-työ, Helsinki 1974.

juuri nojautui siihen. Naiset olivat lisä työvoimaa, jota käytettiin riiston tehostamiseen, kalliimman miestyövoiman korvaamiseen ja sen palkan alentamiseen. Työtä he saivat vain silloin ja sikäli, kuin tyytyivät tähän ja samalla pienempään palkkaan. Naisten vetäminen tuotantoon omasi kaksinaisluonteen. Toisaalta se avasi ensimmäistä kertaa koko luokkayhteiskunnan historian aikana naiselle mahdollisuuden astua tasaveroiseen asemaan miehen kanssa, tosin vain samalla tavoin riistetyiksi. Toisaalta se sulki tämän mahdollisuuden sitomalla sen pääoman arvonlisäyksen edellyttämän riiston tehostamisen ja työvoiman uusintamisen ehtoihin, mitkä edelleen kahlehtivat naisen hänen perherooliinsa. Suurteollisuus avasi hänelle —" ja yhäkin vain proletaarinaiselle — jälleen tien yhteiskunnalliseen tuotantoon, mutta kuitenkin niin, että mikäli hän suorittaa velvollisuutensa yksityisen perheen palveluksessa hän jää syrjäytetyksi yhteiskunnallisesta tuotannosta eikä voi ansaita mitään, ja mikäli hän haluaa osallistua yhteiskunnalliseen elinkeinoelämään ja ansaita itsenäisesti, hän ei kykene täyttämään perhevelvollisuuksiaan".[7]

Näin määräytyi työläisnaisen aseman taloudellinen perusta kapitalismissa. Eriarvoinen asema mieheen nähden säilyi edelleen. Mutta tämä eriarvoisuus osoittautui nyt peittelemättä tietyn yhteiskunnallisen tuotantotavan, kapitalistisen, tuotteeksi ja edellytykseksi: Tässä mielessä työväenluokan miesten ja naisten aseman samankaltaisuus pääomaan nähden muodostui tärkeämmäksi kuin niiden pääoman ehdoista seuraava erilaisuus.

Ei-proletaarinen naiskysymys

Porvariston, kaupunkien pikkuporvariston ja sivistyneistön naisten asema muuttui ensisijaisesti kapitalismin myötääntuoman kulutustavaroiden teollisen tuotannon vuoksi. Teolliset tuotteet alkoivat syrjäyttää naisten aiemmin kotitalouksissa valmistamia tuotteita: kotitalous muuttui näiltä osin ajan, voimien ja työvälineiden tuhlaukseksi. Vaikka ilmiö vaikutti kaikkiin yhteiskuntaluokkiin se tietenkin tuntui kaikkein voimakkaimmin siellä missä oli rahaa valmiiden tuotteiden ostamiseen. Suoranaisena elatuskysymyksenä tämä ilmeni köyhtyvän pikkuporvariston ja sivistyneistön naimattomien naisten keskuudessa, joiden työvoimaa ei supistuvassa kotitaloudessa enää pystytty entisessä määrin käyttämään hyväksi. Tehtaat olivat avoinna kouluttamattomalle naistyövoimalle, mutta korkeampi koulutus sekä ylemmät toimet ja virat ja ylipäänsä itsenäinen ammatinharjoitus — mihin kapitalismin kehitys ei vielä tehnyt naisten mukaantuloa välttämättömäksi — olivat vanhan naiskäsityksen mukaisesti heiltä suljettuja.

Kun työväenluokan naisten vetäminen perheen ulkopuolelle itsenäiseen ansiotyöhön oli taloudellisen pakon seurausta, se ei

7. Engels emt. 206.

välittömästi edellyttänyt, joskin loi pohjan muodollisen tasa-arvoisuuden vaatimuksille. Sen sijaan porvariston ja keskikerrosten naisten itsenäisen toiminnan esteenä oli välittömämmin vanha naisideologia. Heidän vaatimuksensa oman luokkansa miesten kanssa tasavertaisista mahdollisuuksista koulutukseen, työhön ja yhteiskunnalliseen toimintaan sai näin alusta alkaen poliittisen ja ideologisen luonteen: siksi ei-proletaaristen naisten asema, huolimatta siitä, että se oli työläisnaisiin verrattuna moninverroin parempi, synnytti ensimmäisen naisliikkeen.

Porvarillisen naisasialiikkeen ideologinen pohja oli valistusfilosofiassa ja klassisessa liberalismissa. Suuntautuessaan feodaalivaltaa vastaan ne torjuivat käsityksen synnynnäisestä eriarvoisuudesta ja patriarkaalisesta holhouksenalaisuudesta. 1800-luvun jälkipuoliskolla syntyi eri maissa naisasialiikkeitä, jotka vaativat naisille kansalaisoikeuksia ja oikeudellista tasa-arvoa henkilökohtaisen riippumattomuuden edellytyksenä. Kuten Clara Zetkin totesi, porvarillinen naisasialiike oli "viimeinen haara siinä vapautustaistelussa, jossa porvaristo kukisti feodaalisen yhteiskunnan hallitsevat kerrokset".[8] Sen tehtävänä oli porvarillisten yhteiskuntasuhteiden kehityksen loppuunsaattaminen myös naisia koskeviksi. Sitä mukaa kun naisten oikeudellinen asema tasavertaistui, kun he saavuttivat valtiollisen äänioikeuden ja heidän pääsynsä virkoihin avautui, teki porvarillinen naisasialiike itseään tarpeettomaksi. Samalla sen luokkaluonne, riippumattomuus työväenluokan naisten asemasta kävi entistä ilmeisemmäksi.[9]

Työläisnaisliike

Porvarillisen naisasialiikkeen nousukauden vaatimukset sukupuolten tasa-arvoisuuden ja yhdenvertaisuuden saavuttamiseksi eivät yleisedistyksellisinä periaatteina tietenkään olleet merkityksettömiä työläisnaisillekaan. Mutta kapitalismin luokkavastakohtaisuuksien syveneminen antoi naisen asemalle ja sen muuttamiseksi käytävälle taistelulle työväenluokan piirissä kokonaan erilaisen konkreettisen sisällön. Työläisnaisten ongelmana ei ollut itsenäiseen ansiotyöhön pääsy, heidäthän pakotettiin siihen. Heidän ongelmanaan oli, että ansiotyön edellytyksenä sen kapitalistisessa muodossa edelleen säilyi perheorjuus ja että näillä ehdoilla

8. Clara Zetkin, Den borgerliga kvinnorörelsen. F. Schimanski (toim.) Kvinnan och Revolutionen, Helsingfors 1972, 173.

9. Porvarillisen naisasialiikkeen alkuperäisten naisasiatavoitteiden suurelta osin toteuduttua se alkoi kehittyä vallitsevia oloja tukevaksi naisliikkeeksi. Naisjärjestöjen yhteenliittymäksi Suomessa v. 1911 perustetun Suomen Naisten Kansallisliiton ensimmäisessä vuosikertomuksessa ilmaistiin tavoitteeksi luoda "liitto naisten, äitien, kotien luojien, niiden kesken, jotka parhaiten voivat edistää hyviä aatteita, vastapainoksi materialismille, joka meidän päivinämme uhkaa päästä valtaan". Tyyni Tuulio, Suomen Naisjärjestöjen Keskusliiton 50-vuotistaipaleelta. 50 vuotta Suomen naisten yhteistyötä, Helsinki 1961, s. 23.

tarjoutuva "tasa-arvoisuus" miehen kanssa oli ostettava henkisesti ja fyysisesti liian kalliilla hinnalla.

Naistyövoiman hyväksikäytön räikeiden muotojen ja sen lisäämän miesten työttömyyden vastareaktiona esitettiin työväenliikkeen piirissä myös vaatimuksia naisten työn kieltämisestä. Marxilaiset pitivät kuitenkin tällaista vaatimusta taantumuksellisena ja utopistisena. Taantumuksellisena siksi, että, kuten Lenin totesi, naisten vetäminen tuotantoon ilmenemismuodoistaan huolimatta "on pohjaltaan edistyksellinen ilmiö". Se hävittää "näiden väestöryhmien patriarkaalisen sulkeutuneisuuden, ryhmien, jotka eivät aikaisemmin poistuneet kotoisten perhesuhteiden ahtaasta piiristä; vetäen ne välittömästi osallisiksi yhteiskunnalliseen tuotantoon koneellinen suurteollisuus sysää eteenpäin niiden kehitystä, lisää niiden itsenäisyyttä, s.o. luo sellaiset elinehdot, jotka ovat verrattomasti korkeammalla kuin esikapitalististen suhteiden patriarkaalinen liikkumattomuus"[10]. Utopistisena siksi, että naiskysymyksen kärjistyminen oli kapitalististen tuotantosuhteiden kehityksen seuraus, mistä seuraa, että naiskysymystä ei voida ratkaista naisten työn poistamisella, vaan se on yhdistettävä kapitalistisen yhteiskunnan perusristiriidan, työn ja pääoman välisen ristiriidan ratkaisuun. Sen sijaan naisten ansiotyön tukemiseen oli liitettävä vaatimus naisten työsuojelusta, äitiyden suojaamisesta sekä ansiotyön ja perheenhoidon yhteensovittamisen edellytysten luomisesta.

Näin ollen työläisnaisliike ei sanoutunut porvarillisen naisasialiikkeen vaatimuksista irti vain siksi, etteivät ne juuri hyödyttäneet työläisnaisia. Nähtiin että naisasia ei voinut kulkea luokkaristiriidan edellä, vaan se tuli liittää tämän ratkaisemisen puolesta käytävään yhteiskunnalliseen taisteluun. Tässä mielessä kapitalismin kannalta katsoen "sukupuolieroavaisuuksilla ei ole enää mitään yhteiskunnallista merkitystä työväenluokalle. On olemassa vain työvälineitä, joka iän ja sukupuolen mukaan aiheuttavat eri suuruisia kustannuksia"[11]. Tämän vuoksi työläisnaisliike alun alkaen, toisin kuin porvarillinen naisasialiike, järjestäytyi miesten rinnalle työväenliikkeen sisällä sen osana. Koko työväenliike omaksui sen tavoitteet.

Suomessa perustettiin Työläisnaisliitto vuonna 1900 edellisenä vuonna pidetyn Työväenpuolueen edustajakokouksen päätösten hengessä. Sen perustamista, luonnetta, ohjelmaa ja toimintaa koskevassa keskustelussa edettiin tavallaan kahden kummatkin omalla tavallaan yksipuolisiksi todetun näkemyksen välitse. Toisaalta arvosteltiin työläisnaisten keskuudessa esiintyneitä näkemyksiä, jotka sukupuolten epätasa-arvoisuutta korostaen lähenivät porvarillisen naisasialiikkeen kantoja naisen asemasta "sinänsä". Toisaalta jäi vähemmistöön myöskin näkemys siitä, että

---

10. V. I. Lenin, Kapitalismin kehitys Venäjällä. Teokset 3, Petroskoi 1954, s. 485—486.
11. K. Marx—F. Engels, Kommunistisen puolueen manifesti. Marx—Engels Valitut I, Petroskoi 1958, s. 15.

työläisnaisten asemaa koskevien erityisvaatimusten ja siten myös erityisen naisjärjestön olemassaolo työväenliikkeessä olisi tarpeeton, koska se olisi vain "omiaan hämärtämään luokkaristiriitaa". Vallitsevaksi vakiintui käsitys, jonka mukaan naisliiton toiminnan ensisijaisena lähtökohtana on työväenluokan yhteinen taistelu, ja että erityinen naisjärjestö on välttämätön niiden erityistehtävien suorittamiseksi, joita naisten mukaan vetäminen yhteiskunnalliseen toimintaan asemansa parantamiseksi edellytti. Työläisnaisliiton keskeisimmät vaatimukset koskivat työoloja kuten työaikaa, työsuojelua ja palkkausta, äitiyden suojelua ja äitiyden ja ansiotyön yhdistämisen edellytyksiä, koulutusta ja sukupuolten oikeudellista tasavertaisuutta.[12]

Työläisnaisliikkeen alkuperäisistä vaatimuksista on suurin osa Suomessa oikeudellisesti ja muodollisesti toteutunut. Kuitenkaan tasa-arvoisuutta ei ole saavutettu.

2. KAPITALISMIN NAISKYSYMYKSEN NYKYISESTÄ LUONTEESTA

Porvarillinen naiskysymys varsinaisessa merkityksessään — porvariston ja keskikerrosten yhteiskunnallisten oikeuksien ulottaminen myös niiden naisille — tuli ratkaistuksi porvarillisten yhteiskuntasuhteiden kypsymisen myötä tämän vuosisadan alkupuolella. Sen sijaan työläisnaiskysymyksen yhteiskuntataloudellinen perusta, pääoman arvonlisäys, nyt valtiomonopolistisessa muodossaan, on entistä laajempana olemassa. Työväenluokka on kasvanut, ja yhä useammat työväenluokan naiset on viime vuosina ja vuosikymmeninä vedetty tuotantoon. Sama pätee palkkatyötä tekeviin keskikerroksiin: niissäkin naisten suhteellinen osuus työvoimasta on kohonnut. Sekä absoluuttisesti että suhteellisesti yhä useammat naiset ovat siirtyneet ansiotyöhön, ja yhä useammin tämä on kodin ulkopuolella tehtävää itsenäistä palkkatyötä, joka on luonteeltaan samankaltaistuvaa niin työväenluokan kuin keskikerrostenkin naisten osalta. Voidaan puhua työläisnaiskysymyksen laajenemisesta koskemaan myös suurta osaa työväenluokan ulkopuolella olevia naisia.

Naisten palkkatyön laajeneminen

Vuosisadan alkupuoliskolla Suomessa suurin osa ammattissatoimivista naisista oli maataloudessa. Vuonna 1950 luku oli vielä 46 %, mutta vuonna 1970 enää vain 16 %. Samanaikaisesti myös naisten suhteellinen osuus maatalouden ulkopuolella toimivasta työvoimasta on kasvanut kolmasosasta vuosisadan alussa

12. Työläisnaisliikkeen kehityksestä ja vaatimuksista ks. esim. Sylvi-Kyllikki Kilpi, Suomen työläisnaisliikkeen historia, Porvoo 1953, Helvi Laine, Näin se alkoi, teoksessa Huomenna tiellä, Tampere 1960.

45 prosenttiin vuonna 1970. Tämä kehitys merkitsee naisten kohdalla perheen ulkopuolella tapahtuvan työskentelyn voimakasta lisääntymistä. Naiskysymyksen perustan — ansio- ja kotityön välisen ristiriidan — kannalta on erityisen oleellista, että naimisissa olevien naisten osuus työvoimasta on kohonnut nopeasti. Vuosien 1950 ja 1970 välisenä aikana maatalouden ulkopuolella ammatissa toimivien naimisissa olevien naisten lukumäärä kolminkertaistui ja heidän suhteellinen osuutensa naistyövoimasta kohosi alle kolmanneksesta 58 prosenttiin. 70-luvulla näyttää perheenäitien ansiotyössäkäynti edelleen lisääntyvän. Työvoimatiedustelun mukaan vuonna 1973 siirtyi 42 000 perheenäitiä kodista ansiotyöhön.

Naimisissa olevat naiset muodostavatkin ainoan ryhmän työvoimasta, jonka ammatissatoimivuus on lisääntynyt. Kahtenakymmenenä viime vuonna miesten ja naimattomien naisten ammatissatoimivuus on laskenut ja 60-luvulla ammatissatoimivien miesten ja naimattomien naisten lukumääräkin on alentunut.[13]

Naimisissa olevien naisten ansiotyö tuotannon ja uusintamisen kannalta

Kapitalistisen kasautumisen eräänä välttämättömänä edellytyksenä — "hyvinvointiyhteiskunnan" käsitteestä piittaamatta — on edelleen tänä päivänä suhteellinen liikaväestö, työttömien reserviarmeija. Oman edullisen muodon suhteellista liikaväestöstä muodostavat perheenäidit, siksi, että perheenhoidon nähdään muodostavan ansiotyön vaihtoehdon, joka voidaan joustavasti "valita" työvoiman tarpeen mukaan. Tämän valintamahdollisuuden vuoksi perheenäitien parissa on esiintynyt ja esiintyy ns. piilotyöttömyyttä. Osa "kotirouvista" siirtyisi ansiotyöhön mikäli sopivaa työtä ja/tai lasten päivähoito järjestyisi. Naimisissa olevien naisten työvoiman reserviluonteisuuden valossa sotien jälkeen voimakkaasti lisääntynyt perheenäitien ansiotyö onkin nähtävä tämän reservin tehostuneena hyväksikäyttönä.

Erityisen merkityksen perheenäitien työvoima näyttää saaneen tieteellisteknisen kehityksen edellyttämän tuotantorakenteen muutoksen oloissa. E n s i n n ä k i n naimisissa olevien naisten lisääntyvä ansiotyö tuntuu muodostavan eräänlaisen kompensoivan tekijän suhteessa työvoiman ulkopuolella olevan väestönosan kasvun tendenssiin. Tärkeä syy työvoiman ulkopuolisen väestönosan lisääntymiseen on koulutukseen käytetyn ajan lisääntyminen.

T o i s e k s i tuotantoprosessin mekanisaatio- ja automatisaatio tekee mahdolliseksi myös uudenlaisten, entistä yksinkertaisempien ja konemaisempien työvaiheiden korvaamisen ihmistyöllä — jos se tulee kapitalistien kannalta halvemmaksi. "Tällai-

13. Tiedot laskettu STV 1955, 1970; SVT Väestölaskenta 1960 XII ja 1970 IIB.

sissa tehtävissä käytetään halvinta saatavilla olevaa, tavallisimmin naistyövoimaa."[14] Inhimillisen kehityksen ja tuotantovoimien kehityksen tarpeet ovat eri asia kuin pyrkimys voiton maksimointiin.

Tarkasteltaessa naisten sijoittumista teollisuuden palkkaryhmiin Suomessa huomataankin, että he useimmiten ovat ryhmissä 2 ja 3 ja miehet taas ryhmissä 4 ja 5. Ryhmien 2 ja 3 työt on tavallisesti "vaihetyötä liukuhihnalla, pakkausta liukuhihnalla, siivousta, aputyötä"[15]. Samantapaista ihmistyövoiman hyväksikäytön mahdollisuuksia on ilmaantunut myös kaupan ja palvelusten aloilla ja ns. toimihenkilötehtävissä. Niinpä naisten voimakas siirtyminen toimihenkilöammatteihin on suuntautunut pääasiassa alempiin asemiin; ylempien toimihenkilöiden kohdalla vallitsee miesenemmistö.

Nais- ja miestyövoiman sijoittuminen erilaisiin asemiin työelämässä näkyy samapalkkaisuusperiaatteen vallitessa selvimmin palkkauksen eroista[16]. Naistyöntekijöiden keskituntiansiot jäivät vuonna 1972 Suomessa eri aloilla 66—81 prosenttiin miesten keskituntiansioista. Toimihenkilöammateissa naisten kuukausiansiot olivat vuonna 1970 58—60 prosenttia miesten ansioista. Erityisesti teollisuuden toimihenkilötehtävissä naisten ja miesten palkkauksen erot ovat suuret ja naispuolisten toimihenkilöiden palkkataso lähempänä naistyöntekijöiden kuin miestoimihenkilöiden palkkatasoa. Palkkauksessa ilmenevät myös naisten ja miesten erot sijoittumisessa koulutusta vastaavaan työhön. Koska ansiot jäävät selvästi jälkeen samantasoisen peruskoulutuksen saaneiden miesten ansioista, naiset sijoittuvat ilmeisesti miehiä huonommin alkuperäistä koulutustaan vastaaviin tehtäviin.

Naisten lisääntyvän palkkatyön tuotannolliseen merkitykseen lomittuu — samoin kuin varhaiskapitalismissakin — sen merkitys työvoiman uusintamisen kannalta. Valtiomonopolistisen riiston tehostumista seuraava perheiden taloudellisen aseman heikkeneminen näyttää olevan eräs perheenäitien työhönhakeutumisen päävipusimisia niin työväenluokassa kuin keskikerroksissakin. Useissa perheissä ovat vaimon tulot välttämättömät toimeentulon minimin ylläpitämiseksi. Taloudellisen pakon lisääntymiseen viittaa sekin, että perheenäitien ansiotyö on lisääntynyt voimakkaasti riippumatta siitä, että edellytykset yhdistää ansiotyö ja perheenhoito eivät ole olleellisesti parantuneet. Painavin osoitus tästä lienee lasten päivähoidon järjestely. Useimmilla perheillä ei ole ollut mahdollisuuksia sijoittaa lapsiaan kohtuullisin kustannuksin asianmukaiseen hoitoon, vaan on jouduttu turvau-

14. G. Volkov, Robotti vai ihminen, Moskova ei v., s. 78.
15. Nainen—työelämä—yhteiskunta. KSL:n kirjeopisto, Helsinki 1974, s. 52.
16. Ks. Naisten asemaa tutkivan komitean mietintö, 1970: A8 Liite, Helsinki 1973, s. 23. Pirkko Österberg, Teollisuustyöntekijäin keskituntiansiot vuosina 1961—1972. Työväen taloudellinen tutkimuslaitos, Kats. 3—1973.

tumaan erilaisiin tilapäisratkaisuihin ja jopa jättämään alle kouluikäisiä lapsia yksin kotiin vanhempien ollessa ansiotyössä. Kaiken kaikkiaan halvan naistyövoiman olemassaolosta, naisten epätasa-arvoisesta asemasta työelämässä on muodostunut valtiomonopolistisen arvonlisäysprosessin eräs ehto.

Perheen ja ansiotyön välinen ristiriita: perhe

Naimisissa olevien naisten vetäminen palkkatyöhön, perheenäitien työvoimareservin ammentaminen tapahtuu tavalla, joka selvästikin edellyttää perheenäidin roolin jatkumisen: "naisten työt" eivät useinkaan edellytä ammattiin sitoutumista, siinä kehittymistä ja ammattitaitoa, työn alhainen palkkaus perustuu sen lisäansioluonteeseen jne. Saman kolikon kääntöpuolena on yhteiskunnallisten edellytysten riittämättömyys naisten irrottamiseksi perhetehtävistään siinä määrin että he voisivat saavuttaa työelämässä mieheen verrattuna tasaveroisen aseman. Vallitsee noidankehä: perheen uusintamistehtävän suorittaminen pakottaa naiset kasvavassa määrin palkkatyöhön samalla kun se heikentää heidän edellytyksiään siihen, mikä taas vähentää ansiotyön merkitystä perheen uusintamistehtävien kannalta jne. Ristiriita naisen työ- ja perheroolin välillä on sama kuin varhaiskapitalismissakin, vain muodot ovat toiset.

Perheenäitien, jotka haluavat tai joiden on pakko mennä ansiotyöhön, ensimmäinen este on alle kouluikäisten lasten hoidon järjestäminen. Vaikka perheiden koko on pienentynyt, ei itse ongelma ole vähentynyt, sillä naisten äitiys sattuu juuri intensiivisimpään työikään. Voidaan todeta, että päivähoidon jättäminen yksityisten perheiden vastuulle on toiminut eräänlaisena työvoiman höyryventtiilinä. Se on säädellyt naisten virtaamista työmarkkinoille, sitonut heidät pääomanomistajien kannalta edullisella tavalla pääoman arvonlisäykselle välttämättömään työvoiman uusintamiseen, laskenut lävitse halpaa työvoimaa sitä mukaa kun sen käytölle on ilmaantunut edellytyksiä ja perheiden taloudellinen asema on lisännyt siihen painetta. Keväällä 1973 voimaan tullut päivähoitolaki on ilmaus itsevirtauksen riittämättömyydestä, venttiilin valtiomonopolistisen säätelyn tarpeesta. Talousneuvosto toteaakin seuraavasti: "Työvoimaan kuuluvuuden ja sen ulkopuolella olemisen välinen raja on liukuva ja monissa tapauksissa riippuvainen yhteiskunnan tarjoamista palveluksista tai sen asettamista rajoituksista. Näiden palvelusten tarjoamista tai näiden rajoitusten asettamista on eri maissa yhä enenevässä määrässä ryhdytty käyttämään tietoisesti työvoiman kokonaistarjontaan vaikuttavina keinoina. Esimerkkinä voidaan mainita lasten päivähoitopaikkojen järjestäminen, jolla tehdään mahdolliseksi perheenäitien muodostaman työvoimareservin hyväksikäyttö . . ."[17].

---

17. Talousneuvoston mietintö työvoimapolitiikasta, 1971: B8, Helsinki 1971, s. 41—42.

Kulutus- ja uusintamisyksikkönä toimivalle perheelle on kapitalismin kehityksessä muodostunut merkittäviä taloudellisia ja psykologisia tehtäviä. Työvoiman uusintamisvaatimusten kohoaminen, rahojen riittämättömyys ja kallistuvien palvelusten lisääntyvä tarve pakottavat perheet pyrkimään varojen järkiperäisempään käyttöön. Tällöin monet työ- ja palvelusuoritukset siirretään itse kotitalouksissa tapahtuviksi. "Syntyy ja kehittyy uusi työläisperheiden kaupunkilais-kotitaloustyyppi, jolla on runsaasti kotitalouskoneita sekä korkeampi elin ja kulutuskulttuurin taso"[18]. Seurauksena on kotitalouden laajeneminen ja sen piirissä tehtävän työn ja käytetyn työajan lisääntyminen. On selvää, että kotitalouden tehtävien moninaistuminen kärjistää naisten koti- ja ansiotyön välistä ristiriitaa.

Samaan suuntaan vaikuttaa myös perheen sosiaalipsykologisten merkityksen ilmeinen kasvu. Työn voimaperäistyminen, ympäristö- ja liikenneongelmat, väkivaltaisuuden lisääntyminen, kaupallisen kulttuurin epähumaanisten, pornografisten ym. piirteiden voimistuminen ovat korostaneet perheen merkitystä psyykkisten tarpeiden, tunne-elämän ja henkisen hyvinvoinnin kannalta, eräänlaisena turvapaikkana kapitalistisen yhteiskunnan taholta kasvaville henkisille paineille.

Perheen ja ansiotyön välinen ristiriita: koulutus

Naisten koulutuksen, ammattiinsijoittumisen, palkkauksen ja ammattiuran takana kummittelee naisten perherooli, työvoiman uusintamistehtävä. Noidankehässä ovat myös naimattomat naiset. Perheenäitien työvoimareservistä ammennettava halpa työvoima ja naisten ansiotyön "lisäansioluonne" ovat johtaneet matalapalkkaisten naisammattialojen ja -ryhmien muodostumiseen. Miehet eivät halua hakeutua näihin tehtäviin, ei ehkä niinkään niiden "naisellisuuden' kuin matalapalkkaisuuden vuoksi. Siksi naistyövoiman kysyntä näille aloille kasvaa edelleen. Tämä vaikuttaa tyttöjen koulutukselliseen suuntautumiseen: se keskittyy naisvaltaisille aloille. Noidankehä rasvataan rooli-ideologialla naisten perheroolia muistuttavasta "luontaisesta" sopivuudesta palveluammatteihin ja muille "naisellisille" aloille.

Suomessa naiset ovat ohittaneet miehet yleissivistävän koulutuksen määrässä. Mutta varsinaiseen ammattikoulutukseen pojat vielä hakeutuvat tyttöjä useammin ja heille on myös tunnusomaista jonkin verran pidempi ammattikoulutus. Koulutuksen määrällinen tasavertaistuminen sukupuolten välillä ei kuitenkaan sinänsä pysty tasoittamaan naisten epätasa-arvoista asemaa työmarkkinoilla. Ensinnäkin perheen ja ansiotyön ristiriita heijastuu voimakkaasti jo ammatillisen koulutuksen sisältöön. Esimer-

18. J. Vasiltshuk, Proletariaatin aseman huonontuminen — ihmisen yhteiskunnallisen kehityksen kapitalistinen muoto. Sosialismin teoria ja käytäntö 12/1974, s. 21.

kiksi keskiasteella tyttöjen enemmistö opiskelee kaupan-, konttori-, hoito- tai koti- ja ravintotalouden aloilla, poikien enemmistö taas tekniikan ja käsityön aloilla. Toisaalta samankin koulutuksen saaneet naiset joutuvat usein miehiä alempiin tehtäviin. Sitä paitsi yhä suurempi osa ammatillisista taidoista joudutaan peruskoulutuksesta riippumatta hankkimaan työuran aikana. Nykyisen tieteellis-teknisen kehityksen oloissa työntekijän on jatkuvasti uusinnettava työvoimaansa koulutuksellisesti. Suppean koulutuksen saaneita uhkaa jääminen työvoimareserviin tai koulutustaan vastaamattomaan työhön. Tässä suhteessa naiset, jotka joutuvat välillä keskittymään yksinomaan perheenhoitoon tai hoitamaan sekä perhe- että ammattitehtäväänsä, ovat miehiä oleellisesti huonommassa asemassa. Lopulta koulutuksen naisten asemaa kohentava merkitys on sikälikin vähäinen, että vuonna 1970 vielä 80 prosenttia työikäisestä väestöstä Suomessa ei ollut saanut ammatillisesti eriytynyttä koulutusta.

Perheen ja ansiotyön ristiriita: ideologia

Vallitseva naisideologia muodostaa naisen ristiriitaista ammatti/perheasemaa oikeuttavan ja vahvistavan elementin. Nykyinen porvarillinen naiskäsitys on moniaineksinen sekoitus, joka sisältää eri aikakausien ideologisia jäänteitä muotoutumassa olevaan valtiomonopolistiseen ideologiaan kietoutuneina.

Vielä viime vuosina Suomessa on julkisesti esitetty yksityisomistuksen aamuhämäriin palautuvia näkemyksiä. Puhuja on äärioikeistolainen Jussi Talvi: ”Syvällisesti ja vaistomaisesti mies tajuaa vaaran, joka uhkaa hänen rakkauttaan, avioliittoaan ja lapsiaan, kun nainen etääntyy kodista työhön ja sen ulkopuolelle, ansaitsemaan ja suhteita solmimaan. Nainen ei ikään kuin ole miehen. Sillä perhe on miehen omaisuutta. Se on miehen ikivanha oikeus. Kuinka moni miehistä on valmis tästä oikeudesta luopumaan? . . . Kenties naisille tasa-arvoisuus miehen kanssa merkitsee todella tasa-arvoisuutta, mutta miehelle ei — miehelle se merkitsee tappiota.”[19]

Valtiomonopolistisen naisideologian kannalta tärkeämpi teema on kuitenkin historiallisesti astetta tuoreempi varhaiskapitalismin romanttinen naiskäsitys.[20] Se hyväksyi naisten tasa-arvoisuuden, mutta siinä mielessä, että he ovat olennaisesti erilaisia kuin miehet ja juuri tämän takia välttämätön, ”tasa-arvoinen” osa kummankin sukupuolen muodostamaa kokonaisuutta. Naisen biopsyykkisten todellisten ja kuviteltujen erityisominaisuuksien

---

19. Uusi Maailma 6/1966. Lainaus K. Eskola, Sukupuoliroolikeskustelu Suomessa. K. Eskola (toim.) Miesten Maailman nurjat lait, Helsinki 1969, s. 26.
20. Romanttisesta naiskäsityksestä I. Langer—El Sayed, Frauen und Illustrierte im Kapitalismus, Köln 1971, s. 45—46 ja K. Millet, Sexual Politics, London 1971, s. 92—108.

perusteella absolutisoitu naisen yhteiskunnallinen erityislaatuisuus määräsi naisen alueeksi kodin ja perheen.

Valtiomonopolistinen arvonlisäys on tehnyt naisten työssäolon yhä välttämättömmäksi, mutta sen ristiriitaisesta luonteesta johtuen ei puhdasta ammattiroolia ja vielä vähemmän miehen kanssa tasa-veroista ammattiroolia edellyttävä naisideologia voi nykyoloissa muodostua vallitsevaksi. Tässä mielessä romanttinen naiskäsitys sopii hyvin valtiomonopolistisen naisideologian puitteisiin ja on sen välttämätön osa: se kytkee naisen juuret perheeseen ja kotiin ja perustelee näin samalla naisen erilaisen ammattiroolin.

Tämä teema nykyaikaisine muunnelmineen on vallitsevana porvarillisten naistenlehtien sisällössä ja se on ollut keskeisen huomion kohteena kuusikymmenluvun ns. sukupuoliroolikeskustelussa.

Naistenlehtien propagoima naistyyppi on nuori, hyvinhoidettu ja hyvännäköinen, yleensä myös herttainen perheenäiti. Määrääviä ovat lähisuhteet ja niistä nousevat käyttäytymismallit, ekspressiivisyys, tunteellisuus, impulsiivisuus — vastakohtana miesten instrumentaalisuudelle, järkevyydelle ja pitkäjänteisyydelle. Tärkeää osaa henkisen ja sosiaalisen kehityksen puitteiden luomisessa näyttelee "muodikkuus", naisen hallitseman elämänpiirin pitäminen muodikkaana. Sosiaalisen arvonannon ja henkisen kehityksen kytkeminen ammattirooliin on poikkeuksellista. Ammatissakin korostuvat usein siihen liittymättömät seikat kuten avautuva mahdollisuus kodin ulkopuolisten ihmissuhteiden solmimiseen: naiset ovat "naisia" myös työelämässä.[21]

Näissä puitteissa pysyttelee perinteisen naiskuvan modernisoituminenkin: ammattiroolin vähittäinen korostuminen, perheen lisääntyvien taloudellisten ja sosiaalipsykologisten tehtävien korostuminen (ruuanlaitto, vaatetus, kodinsisustus), loismaisen mainonnan ja kulttuurin rappeutumisen myötään tuoma seksuaalisuuden korostuminen jne. Jopa naisen privatisointiin liittynyt täydellinen poliittinen tyhjiö alkaa vähitellen murtua. Ideologinen taistelu leviää avoimemmin myös naistenlehtiin ja toisaalta tietyn minimihenkevyyden katsotaan edellyttävän porvarillisen ideologian joidenkin suosituimpien uutuuksien edes pintapuolista tuntemusta. Tämä tapahtuu tietysti naisille sopivalla tavalla, samalla kun esitellään miten pääministeri asuu tai millainen kesämökki SAK:n puheenjohtajalla on.

On selvää, ettei tällä naisideologialla ole mitään tekemistä työväenluokan naisten todellisuuden kanssa, ei koti- eikä ammattitodellisuuden. Työläisnaiset loistavatkin naistenlehtien palstoilla poissaolollaan.

Koska vallitsevan naisideologian perusainekset osoittautuvat melko staattisiksi käy ymmärrettäväksi sen tarve yhdistää itseensä myös radikaalimpia aineksia erityisesti viime vuosina,

---

21. Perusteellisen ja laajan analyysin Saksan liittotasavallan naistenlehtien välittämästä naiskuvasta on tehnyt Ingrid Langer-El Sayed, emt.

jolloin valtiomonopolistisen kapitalismin kehitys on edellyttänyt naisen aseman nopeaa muutosta. Tätä taustaa vasten lienee ymmärrettävissä valtion taholla herännyt myötämielisyys kuusikymmenluvun radikaali-liberalistista sukupuoliroolikeskustelua kohtaan, jossa vaadittiin naisille ja miehille oikeutta muodostaa elämänuransa yksilöllisten kykyjensä ja taipumuksiensa mukaan perinteisistä sukupuolirooleista riippumatta. Niinpä "Ruotsissa myös viranomaiset tukivat roolitaistelijoita, koska työvoimapulan vuoksi haluttiin lisätä kotirouvien siirtymistä ansiotyöhön."[22] Sama tendenssi ilmeni myös meillä eikä monopolien viime aikoina vaikeroima "työvoimapula" varmasti jää vaille naisen aseman muuttamiseen tähtääviä vaatimuksia.

Lopulta naisideologia joutuu valtiomonopolistisessa kapitalismissa yhä enemmän ottamaan huomioon demokraattisen liikkeen vaatimukset, joiden voima on jo näkyvissä sosialististen maiden naisten aseman myönteisessä kehityksessä.

3. DEMOKRAATTISEN NAISLIIKKEN KEHITYKSESTÄ

Kapitalismin naiskysymys palautuu viime kädessä pääoman arvonlisäyksen ehtoihin. Tämä osoittaa naisliikkeen paikan erottamattomana osana maailman anti-imperialistista liikettä. Naiskysymyksen ratkaisu voi tapahtua vain mobilisoimalla naiset imperialismin ja monopolien vastaiseen rintamaan, joka omaksuu naisiin kohdistuvan sorron lakkauttamisen tehtäviensä joukkoon. Naisten erityisasema edellyttää, että tämä mobilisoiminen tapahtuu tavalla joka ottaa riittävässä määrin huomioon naisten asemasta seuraavat erityisehdot.

Toisen maailmansodan jälkeen, kapitalismin yleisen kriisin toisen vaiheen oloissa imperialismin vastainen liike eteni uuteen vaiheeseen. Tähän liittyi johdonmukaisesti myös uuden kansainvälisen imperialismin vastaisen naisjärjestön, Naisten Kansainvälisen Demokraattisen Liiton perustaminen 1945. Sen tehtävänä on yhdistää sosialististen maiden naiset, kapitalististen maiden edistykselliset naiset ja kansallisen vapautusliikkeen naiset. Vastaavasti 1944 perustettu Suomen Naisten Demokraattinen Liitto ilmentää uuden vaiheen alkamista meidän maamme luokkataistelussa, laajan monopolien vastaisen demokraattisen rintaman rakentamisen mahdollisuutta ja välttämättömyyttä.

Miksi työläisnaisliikkeen perinteitä jatkaa demokraattinen eikä sosialistinen naisjärjestö, laaja itsenäinen joukkojärjestö eikä jonkun puolueen naisjärjestö? Ensinnäkin siksi, että koko vallankumouksellinen liike Suomessa on monopolien vastaisen, demokraattisen taistelun vaiheessa: myös naiset on mobilisoitava tämän vaiheen konkreettisiin taistelutehtäviin. Toiseksi siksi, että vii-

22. Holger Rotkirch, Yhdistys 9 uudistusten jouduttajana. K. Eskola (toim.), Miesten Maailman nurjat lait, Helsinki 1969, s. 64.

me vuosikymmeninä ja erityisen voimakkaasti viime vuosina työläisnaiskysymyksen yhteiskunnallinen perusta on laajentunut koskemaan myös työväenluokan ulkopuolella olevia, ennen muuta keskikerrosten naisia. Työväenluokan maailmankatsomuksenkaan omaksuneiden naisten kohdalla taas minkäänlainen sosialistinen naisjärjestö ei ole tarpeellinen eikä tule kysymykseen: he toimivat kommunistisen puolueen jäseninä puolueen jäsenen oikeuksin ja velvollisuuksin. Naistyön organisoiminen ja johtaminen ei kommunistisessa puolueessa ole "naisten asia", vaan koko puolueen normaalin johtotyön asia.

Tämä marxilais-leniniläinen näkemys naisliikkeen luonteesta ja järjestöperiaatteista hallitsi SNDL:n toimintaa aina viime vuosikymmenelle saakka: se perustui naisten laajoihin joukkomobilisaatioihin rauhan- ja demokraattisen taistelun kysymysten sekä naisen asemaan välittömästi liittyvien kysymysten yhteydessä.[23] Kuusikymmenluvulla SKDL:n puitteissa voimistunut reformismin vaikutus heijastui myös SNDL:oon: liittoa on pyritty käyttämään SKDL:n puoluesuuntaisen kehityksen välineenä. Liiton piirissä ilmenneellä kehityksellä on juurensa myös itse demokraattisen naisliikkeen luokkapohjassa kuusikymmenluvulla ilmenneissä muutoksissa ja niiden ideologisissa vaikutuksissa.

Keskikerrosten naisten yhteiskunnallisen aktivoitumisen erityispiirteitä

Viime vuosina ilmennyt keskikerrosten ja erityisesti sivistyneistön astuminen tieteellisteknisen kehityksen, luokkarakenteen muutosten ja kapitalismin kriisikehityksen seurauksena yhteiskunnallisen toiminnan näyttämölle on heijastunut myös naisliikkeen kehitykseen.

Kuusikymmenluvulla alkunsa saanut ns. uusi naisliike onkin kehittynyt läheisessä yhteydessä sivistyneistön ja opiskelijoiden radikalisoitumisprosessiin. Esimerkiksi meillä perustettu Yhdistys 9 kuului samaan ideologis-poliittiseen sukupolveen kuin pasifistinen Sadankomitea ja kontrollipoliittinen Marraskuun liike. Kaikkien kolmen parissa puuhaili osittain jopa samoja liberaaleja tai yleisvasemmistolaisia ideologeja, usein sosiologeja.[24]

Yhteisen luokkapohjansa ja sisaruutensa mukaisesti naisliikkeen uusilla muodoilla on ollut myös tiettyä yhtäläisyyttä länsimaiden opiskelijaliikkeen kehityksen kanssa. Myös naisliikkeen piirissä on esiintynyt suhtautumista oman yhteiskunnallisen merkityksen äärimmäistä korostamista. Liberaali sosiologi Elina Haavio-Mannila aprikoi: "Tulevaisuus näyttää, onko sukupuoliroolien muuttuminen osa kehitysprosessista, joka muuttaa his-

---

23. SNDL:n kehityksestä ks. Mirja Ruikka, SNDL, Soihtu 3/1974.
24. Ks. Ruotsalo—Toikka, Opiskelijaliike ja SOL. Soihtu 1/1972 s. 41—42.

torian kulkua."[25] Ja ruotsalainen kollega Rita Liljeström: "On todellakin kysymys suunnattomasta vallankumouksesta, lupauksia täynnä olevasta ja pelottavasta, joka on verrattavissa työväenluokan astumiseen historian näyttämölle."[26]

Tämä likinäköisyys liittyy läheisesti tietämättömyyteen työväenluokan merkityksestä, naisen aseman luokkakannattomaan tarkasteluun, puhumiseen porvarillisten naisasianaisten tavoin naisen asemasta "sinänsä". Katariina Eskola toteaakin kommentoidessaan suomalaista sukupuoliroolikeskustelua, että "todella voimakkaasti on puhuttu y l e i s e s t i naisten ja miesten ongelmista. Eri yhteiskuntaluokkien erityisongelmiin ei toistaiseksi ole syvennytty."[27] Vielä tarkemmin: tosiasiassa on ollut kysymys siitä, että keskikerrosten sivistyneistön naiset ovat projisoineet oman asemansa ja omat ongelmansa naisten "yleisiksi" ongelmiksi.

Ideologinen sekavuus, horjunta liberalistisen ja marxilaisen naiskäsityksen välillä on ollut uusille naisliikkeille tyypillistä. Niiden piirissä on viety liberalistinen naisideologia äärimmäiseen päätepisteeseen saakka: on vaadittu paitsi oikeudellisen, sosiaalisen ja psyykkisen, lopulta myös biologisen tasa-arvon saavuttamista miesten kanssa. Samalla on törmätty porvarillisen naiskäsityksen rajoihin jota on seurannut läheneminen marxismiin. Clara Zetkiniä mukaillen voitaneen todeta että uusi naisliike muodostaa viimeisen haaran siinä vapautustaistelussa, johon keskikerrokset ja sivistyneistö ovat viime vuosina ryhtyneet yhteiskunnallisen asemansa muutoksen herättämänä.

Suomessa keskikerrosten naisten toiminta asemansa muuttamiseksi on ilmennyt etupäässä edellä mainittuna sukupuoliroolikeskusteluna. Liike on peräisin Ruotsista, jossa kuusikymmenluvun alusta lähtien radikaalit rooli-ideologiat vaativat roolien "tasoittamista", ammatti- ja perheroolia sekä miehelle että naiselle. Tämän edellytyksenä nähtiin tiettyjen demokraattisten vaatimusten toteuttaminen, mm. lasten päivähoidon yhteiskunnallinen järjestely ja samapalkkaisuuden toteuttaminen. Keskeisin kohde nähtiin kuitenkin asenteiden muuttamisessa.

Vuonna 1966 perustettiin Yhdistys 9. Sen päämääränä oli "muuttaa yhteiskunnassa vallitsevaa sukupuolten välistä rooli- ja työnjakoa nykyistä oikeudenmukaisemmaksi ja tarkoituksenmukaisemmaksi. Oikeudenmukaisuus tarkoittaa, että yksilöillä on sukupuolesta riippumatta mahdollisuus toteuttaa itseään; tarkoituksenmukaisuus, että yksilölliset kyvyt saatetaan tehokkaimmalla mahdollisella tavalla yhteiskunnan palvelukseen."[28] Tämä muistuttaa lähes sanatarkasti sitä perustelua, jonka John

25. Elina Haavio-Mannila, Suomalainen nainen ja mies, Porvoo 1970, s. 25.
26. Rita Liljeström, Sukupuolirooleista. I. Fredrikson (toim.), Sukupuolten roolit, Porvoo 1966, s. 27.
27. K. Eskola, emt. s. 31.
28. H. Rotkirch, emt., s. 65.

Stuart Mill esitti porvarilliselle naisasialiikkeelle sata vuotta takaperin. Nykyaikaisempi oppi-isä on Erik Allardt ja hänen sosiologian opiskelijoille unohtumaton "yhdenmukaisuuden paine/kyvyt vaihtoon"-nelikenttänsä, jonka pitäisi selittää kapitalismin nykyilmiöt ideoista käsin. Radikaali rooli-ideologia näet lähti liikkeelle "sellaisten yksilöiden sorrosta, joiden kyvyt ja taipumukset eivät vastaa tietyn kulttuurin piirissä vallitsevia yhdenmukaisia käsityksiä naisellisuudesta ja miehisyydestä".[29] Tällainen lähtökohta heijastaa selvästikin pikkuporvariston naisten tuskaantumista asemaansa. Kapitalismia arvostellaan, ei pääomasuhteesta käsin vaan siksi, ettei se käytännössä toteuta julistamiaan liberalistisia yksilöllisyyden ja tasa-arvon ihanteita.

Työväenluokan kannalta ongelman tällainen käsittelytapa on vähemmän merkittävä. Inkeri Lehtinen totesikin: "... Se roolikeskustelu, jota on viime aikoina julkisuudessa käyty, on heijastanut porvarillisten piirien ja suhteellisen suppean joukon ongelmia. Pohditaan, onka naisen käynti ansiotyössä suotavaa vai onko kotiäidin rooli ainoa mahdollinen. Lukuisille työläisperheiden äideille ansiotyö on jo kauan ollut taloudellisen aseman sanelema välttämättömyys."[30] Tämän vuoksi kommunistit eivät antaneet sukupuoliroolikeskustelulle sellaista "vallankumouksellista" merkitystä kuin roolikeskustelijat itse ja toisaalta lähes hysteerisesti reagoineet vanhakantaisten oikeistovoimien edustajat. Toisaalta myös SKDL:ssa ja SNDL:ssa alkoi esiintyä rooli-ideologiaa muistuttavia näkemyksiä.

Yhdistys 9:n myöhemmät vaiheet ovat samankaltaisia kuin muidenkin kuusikymmenluvun lopulla toimineiden ns. yhden asian liikkeiden. Siinä ilmenneet reformistiset tendenssit sulautuivat sos.dem. hegemoniakehityksen "edistyksellisten" ainesten mukana valtiokoneiston osaksi, ensin Naisten asemaa tutkivan komitean muodossa, sittemmin Tasa-arvoasiain neuvottelukuntana. Ideologisella tasolla ne saattavat vaalia Yhdistys 9:n "radikaaleja" perinteitä, mutta niiden todellisen merkityksen puitteet määrää kylmästi hallituksen harjoittama monopolien etujen mukainen talouspolitiikka. Siten esimerkiksi v. 73 säädetyn uuden ja sinänsä edistyksellisen päivähoitolain synnyssä voidaan nähdä rooli-ideologian vaikutusta, mutta se konkreettinen tapa, jolla hallitus on halukas tätä lakia toteuttamaan määräytyy paljolti siitä, missä määrin "näiden (päivähoito)palvelusten tarjoamista voidaan käyttää tietoisesti työvoiman kokonaistarjontaan vaikuttavina keinoina".

Mutta toisaalta myös sukupuoliroolikeskustelu on ehkä osaltaan edistänyt keskikerrosten naisten siirtymistä demokraattisen naisliikkeen riveihin. On opittu, ettei naisen sorrettu asema riipu pääasiassa asenteista vaan valtiomonopolistisen koneiston toiminnasta ja ettei reformismi tarjoa näköaloja sen muuttamiseen.

---

29. R. Liljeström, emt. s. 13.
30. K. Eskola, emt.. s. 17.

Länsi-Euroopassa ja USA:ssa uusi naisliike, yhteydessä äärivasemmistolaisten opiskelijaryhmien kehitykseen, on omaksunut leimallisemmin sosialistisia muotoja, tosin äärimmäisen ideologisen kirjavuuden puitteissa.

Löytyy amerikkalaisen Sulamith Firestonen tapaisia teoreetikkoja, jotka käyttävät ahkerasti historiallisen materialismin peruskäsitteitä — uusintaminen, luokat, luokkataistelu jne. — mutta antavat niille biologisen sisällön! Firestonen mukaan yhteiskunnan perusristiriidat määräytyvät sukupuolieroista käsin: "Biologinen perhe on olemukseltaan epätasa-arvoista vallanjakoa. Luokkien kehittymiseen johtanut vallanhalu(!) nousee tämän perustavan epätasapainon mukaisesta yksilöiden psykoseksuaalisesta rakenteesta."[31] Näiden ns. radikaalifeministien "vallankumous" huipentuu biologisen perheen kumoamiseen.

Astetta kehittyneempi suuntaus, "sosialistinen feminismi" sanoutuu irti tästä ääribiologismista. Sen huomattavin teoreetikko on englantilainen uusvasemmistolainen Juliet Mitchell ja sillä on tiettyä vaikutusta myös pohjoismaissa. Se sanoo lähtevänsä historiallisesta materialismista, mutta tulkitsee sen vulgaaristi "taloudelliseksi materialismiksi" ja katsoo että naisen aseman analyysi edellyttää marxismin "täydentämistä" biopsyykkisellä feminismillä. Tämä johtaa kuitenkin viime kädessä luisumiseen luokkakannalta porvarillisen naisasialiikkeen asemiin. Niinpä "naisten asema naisina on tärkein: he ovat sorrettuja, olivatpa heidän olosuhteensa muuten mitkä tahansa. Tästä johtuu naisten vapautusliike."[32] Organisatorisena johtopäätöksenä esitetään virheellinen vaatimus sosialistisesta naisjärjestöstä.

Nämä näkemykset eivät Suomessa ole esiintyneet organisoidussa muodossa. Niiden vaikutus on ilmennyt epäsuoremmin ja välillisemmin, ideologisen taistelun ulottuessa koskemaan myös naisten asemasta käytävää keskustelua.

Demokraattisen naisliikkeen näkymistä

SNDL:n piirissä viime vuosina ilmennyt reformismin vaikutus, pyrkimys kommunistien joukkovaikutuksen heikentämiseen ja liiton kehittämiseen sosialistisena naisjärjestönä määräytyvät suuressa määrin SKDL:n puoluesuuntaisen kehittämisen yleisistä tarpeista. Mutta voinee olettaa, että edellä hahmotelluilla pikkuporvarillisilla naiskäsityksillä on ollut osansa tätä kehitystä perusteltaessa. Ennen muuta tämä koskee rooli-ideologiaa.

SKP:n 14. edustajakokouksen jälkeen kansandemokraattisessa lehdistössä esiintyi ajatuksia SNDL:n lakkauttamisesta "roolijakoa ylläpitävänä järjestönä" — yli puoli vuosisataa sen jälkeen kun tällaiset näkemykset oli voitettu Työläisnaisliiton piirissä.

31. Shulamit Firestone, The Dialectic of Sex, London 1972, s. 17.
32. J. Mitchell, emt. s. 182.

SNDL:n 8. liittokokousta v. 1968 edelsi roolikeskustelun voimistuminen. Liiton ohjelma pyrittiin muuttamaan rooli-ideologian suuntaiseksi. Nämä pyrkimykset pääosin torjuttiin. SNDL:n 9. liittokokoukselle esitettiin ohjelman uudistamista juuri roolikeskusteluun vedoten. Toisaalta nuorison keskuudessa sosialismia kohtaan virinneeseen mielenkiintoon vedoten esitettiin SNDL:n kehittämistä sosialistisen järjestön suuntaan. Vastaavia pyrkimyksiä ilmeni myös viime kesäkuussa pidetyn 10. liittokokouksen yhteydessä, mutta ne torjuttiin. Keskustelua uudesta periaateohjelmasta päätettiin edelleen jatkaa.[33]

Samaan aikaan demokraattisen naisliikkeen objektiiviset edellytykset ovat merkittävästi voimistumassa. Kapitalismin yleiskriisin uusi kärjistyminen, jonka pääilmauksena meillä on Sorsan hallituksen katastrofipolitiikka, vaikuttaa erityisellä tavalla naisten yhteiskunnallisen aseman ristiriitojen kärjistymiseen. Inflaatio, sosiaalipolitiikan jäädyttäminen, perheiden elintason lasku, työttömyyden rinnalle ilmaantunut "työvoimapula" vetävät yhä useampia naisia ansiotyöhön samalla kun perheroolista irtautumisen taloudellis-sosiaaliset edellytykset heikkenevät. Demokraattisen ja rauhanliikkeen viime vuosina käynnistynyt nousu, taistelu talouspolitiikan suunnan muuttamiseksi kotimaassa ja jännityksen lievenemisen puolesta imperialismia vastaan kansainvälisellä areenalla vetää yhtä enemmän naisia riveihinsä.

Tässä tilanteessa kysymys subjektiivisen panoksen, kommunistien johtotyön voimistamisesta demokraattisessa naisliikkeessä saa entistä keskeisemmän merkityksen. Se tulee ratkaisemaan, mikä on naisliikkeen paikka SKP:n johdolla kehittyvässä monopolien vastaisessa rintamassa.

---

33. Ks. Mirja Ruikka emt.

Valtio ja pääoma – pohjoismaista "teoretisointia"

Pekka Kosonen

Viime aikoina kansainvälisen kommunistisen liikkeen strategian perustana kehittyneissä kapitalistisissa maissa oleva teoria valtiomonopolistisesta kapitalismista eli vamokap-teoria on joutunut pohjoismaissa kiivaan arvostelun kohteeksi. Yleisen taustan tämän kritiikin synnylle on muodostanut kommunistisen liikkeen arvovallan lujittuminen opiskelijaliikkeessä ja yliopistoissa, mikä on pakottanut niin porvarilliset kuin vasemmisto-opportunistiset teoretisoijat vastahyökkäykseen. Konkreettisen kohteen tämä hyökkäys on saanut SOL:n, KTL:n ja USNL:n johdolla toimivan Sosialistisen Opintoneuvonta- ja tutkimuskeskuksen vamokap-projektin etenevästä työstä. Tämän kritiikin tuominen myös suomalaisen lukijakunnan tietoon on kahdestakin syystä tarpeellista.

Ensinnäkin sen kommentointi tuo esiin SOL:n marxismi-leninismiin pitäytyvän ideologisen ja teoreettisen linjan kestävyyden, antaa havainto-opetusta siitä millaisiin päättömyyksiin neuvostovastaisuudella ratsastava teoreettinen ja poliittinen linja johtaa. Samalla asettuu suomalaisille marxisti-leninisteille eräänlainen erityistehtävä pohjoismaisen imperialismin vastaisen liikkeen lujittamisessa; väärien katsomusten paljastaminen on osa tämän tehtävän täyttämistä.

Toiseksi tämän kritiikin kommentointi on tarpeellista siksi, että suomalaisessa keskustelussa on — tosin toistaiseksi lähinnä lapsellisessa muodossa — pyritty käyttämään hyväksi tätä vamokap-teoriaa vastaan suunnattua hyökkäystä. SNK:n pääsihteeri Folke Sundman (ks. Sosialistinen politiikka 3/74, s. 35) ja tutkijaprofessori Erik Allardt ovat tässä löytäneet toisensa. Allardt on tullut johtopäätökseen, että vamokap-teorian valtiokäsite on metafyysinen. Sundman puolestaan uskoo, että vamokap-teorialle rakentuvan poliittisen strategian tarkoituksena ei ole kapitalismin murs-

kaaminen vaan vain monolipääoman murskaaminen. Ja molempien "kritiikin" lähde on sama: Häften för Kritiska Studier -lehdessä julkaistu kritiikki Antti Kasvion Soihtu 4/72:ssa olleeseen artikkeliin!

Seuraavassa artikkelissa arvostellaan tämän vamokap-teorian kritiikin keskeisimmät pääväittämät. Epäilemättä lukijalta vaaditaan kärsivällisyyttä artikkelin huolelliseen opiskeluun. — Toimitus.

Vamokap-teoria ja sen kriitikot

Vaikka vamokap-teoria ei ole mikään viimeistä piirtoa myöten yhtenäinen oppi, kaikkien maiden marxisti-leninistit kannattavat kuitenkin sen ydinajatuksia. Tätä teoriaa pidetään imperialismiteorian sovelluksena nykyoloihin; kansainvälisen kommunistisen liikkeen strategia rakentuu sille johtopäätökselle, että kaikissa kehittyneissä kapitalistisissa maissa imperialismi on siirtynyt valtiomonopolistiseen vaiheeseensa. Tällä tavoin vamokap-teoria on myös Suomen vallankumouksellisen liikkeen erittelyn perustana. Laajasti tätä teoriaa on hyödynnetty Sosialistisen opintoneuvonta- ja tutkimuskeskuksen (SOTK) VAMOKAP-projektin käytännön tutkimustyössä.

Juuri VAMOKAP-projektin julkaisut ja niiden käännökset ovat ärsyttäneet eräitä pohjoismaisia vasemmistolaisia tarttumaan koko vamokap-teorian perusteiden kimppuun. Antti Kasvion Soihdussa julkaistu kirjoitus[1] on käännetty pariinkin otteeseen[2]. Tanskalainen Mogens Holm käy pääasiassa tämän artikkelin kimppuun kirpeässä vastineessaan, johon Kasvio on vastannut[3]. Tämän jälkeen on ruotsinnettu myös Pekka Kososen, Timo Kyntäjän ja Raimo Lovion moniste[4], joka myöhemmin on toimitettu suomenkielellä erilliseksi kirjaseksi[5]. Ruotsalaisen Zenit-lehden troikka Fryklund, Löfqvist, Nilsson suuntaa laajan kritiikkinsä etupäässä tätä monistetta vastaan[6]. Näiden suorien keskustelupuheenvuorojen lisäksi nykykapitalismista on tietenkin pohjoismaissa keskusteltu paljon. Erilaiset näkökannat ovat tulleet ilmi

---

1. Antti Kasvio, Valtiomonopolistinen kapitalismi Suomessa — Aineistoa tutkimustyötä varten. Soihtu 4/1972, s. 3—63.
2. Antti Kasvio, Den statsmonopolistiska kapitalismen i Finland. Häften för Kritiska Studier (HfKS) 2—3/73 ja kirjasena Antti Kasvio, Stamokap. GMT, Köpenhavn, 1973.
3. Mogens Holm, Om statsmonopolkapitalisme. HfKS 7/73; Antti Kasvio, Preciseringar av begreppet "statsmonopolistisk kapitalism". HfKS 1/74.
4. Kyntäjä m.fl., Teoretisk-metodologiska grunder för undersökningen av den statsmonopolistiska kapitalismen. Helsingfors, 1973.
5. Kosonen/Kyntäjä/Lovio, Valtiomonopolistisen kapitalismin teorian perusteista. SOTK:n tutkimusaineistoa n:o 5.
6. Björn Fryklund/Anders Löfqvist/E. Tommy Nilsson, Till kritiken av

myös Pohjoismaisen Kesäyliopiston (NSU) nykykapitalismia käsitelleissä tilaisuuksissa ja opintoryhmissä[7].

Keitä nämä vamokap-teorian kriitikot oikein ovat? Sinänsä tämä kritiikki ei paikallistu mihinkään erityiseen poliittiseen ryhmittymään, vaan kaikki erilaiset opportunistiset ryhmäkunnat sanoutuvat irti vamokap-teoriasta. Aktiivisinta arvostelua on ollut vasemmistososialistisissa ryhmittymissä (jotka muissa pohjoismaissa ovat yleensä "vasemmisto"-opportunistisia) ja toistaiseksi sitoutumattomien akateemisten piirien keskuudessa. Tällaisten ryhmittymien olemassaolo palautuu siihen, että nuoriso- ja opiskelijaliikkeen kehitys muissa pohjoismaissa on ollut hyvin erilaista kuin Suomessa: niissä erilaisten revisionististen oppirakennelmien kautta kompuroiva eteneminen kohti tieteellistä maailmankatsomusta on ollut huomattavasti ohdakkeisempaa ja monilta osin vieläkin kesken.

Käyty keskustelu osoittaa, että vamokap-teoria on saavuttamassa ja on osin jo saavuttanut vankan aseman yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa. Kriitikoiden ja vastustajienkin on myönnettävä, että vamokap-teoria on "yhtenäinen kokonaisuus" ja että se pureutuu todella keskeisimpiin tutkimuskohteisiin.[8] Ruotsalaisten kriitikoidenkin täytyy arvionsa alussa vohkaista alistuneeseen sävyyn, että "tätä teoriaa... täytyy nykyisin pitää kehittyneimpänä strategiana sosialismin voitolle Euroopassa" — ja mikä vielä tuskastuttavampaa kriitikoille: "ei ole olemassa mitään muokattua poliittista vaihtoehtoa vamokapille (tarkoittavat vamokap-teoriaa — PK), jolla on yhtä voimakas järjestöllinen perusta"[8]a.

Kriitikkojen perussuuntaukset

Keskityn tässä kahteen artikkeliin — Holmin sekä Fryklundin, Löfqvistin, Nilssonin kirjoituksiin —, joten monet näkemykset jäävät kommentoimatta. Silti juuri näillä kahdella on määrättyä yleispätevää merkitystä, sillä ne edustavat kahta ehkä näkyvimmin esillä ollutta teoreettisluontoisempaa päälinjaa, toi-

---

den statsmonopolistiska kapitalismen. Zenit 36 (1/74). — Pekka Kososen, Timo Kyntäjän ja Johan Storgårdsin vastine tähän kritiikkiin julkaistaneen Zenit-lehden lähinumeroissa.

7. NSU(Nordiska Sommaruniversitetet) on perustettu vuonna 1950 edistämään kriittistä tutkimusta pohjoismaissa. Sen toiminnan voitaneen katsoa myötävaikuttaneen esim. tieteiden välisen ajattelutavan yleistymiseen tai vaikkapa kriminaalisosiologian tuloon pohjoismaisiin yliopistoihin. Työskentely tapahtuu eri opintoryhmissä (joita on tällä hetkellä kymmenkunta eri aiheista), seminaareissa sekä yhteisessä kesäkokouksessa. NSU:n piirissä esitetyt näkemykset ovat tietysti vain esittäjän omia, sillä NSU on laaja demokraattinen järjestö, jolla ei ole erikoista ideologiaa. NSU:n kehittäminen on tärkeä osa demokraattisen tutkimuksen kehittämisestä pohjoismaissa.

8. Tutkijaprofessori Allardt (ks. Erik Allardt, Valtio-opin ajankohtaisesta tilasta ja tutkimuspolitiikasta. Esitelmä politiikan tutkimuksen päivillä

saalta Poulantzasin teoriaan nojaavaa tulkintaa ja toisaalta ns. Marx-rekonstruktioon rakentuvaa arviota.

Ranskalaisen Nicos Poulantzasin teoriat ovat saaneet vastakaikua etenkin Ruotsissa[9]. Häfter för Kritiska Studier- ja Zenit-lehdissä hänen ajatuksiaan on esitelty ja tulkittu suuntaan jos toiseenkin. Fryklund ym. tuntuvat vamokap-kritiikissään ottavan Poulantzasin käsitykset annettuina lähtökohtinaan, joita ei tarvitse sen kummemmin perustella: he lähes samaistavat marxismi-leninismin ja poulantzasismin. Kuitenkaan Poulantzas ei edusta marxismi-leninismiä, vaan hänen teoriansa on yritys muuttaa kansainvälisen kommunistisen liikkeen teoriaa. Hän arvostelee marxismi-leninismiä "ekonomismista", liiasta taloudellisen rakenteen painottamisesta, ja vaatii politiikan ja ideologian käsitteiden korostamista. Tällainen vaatimus perustuu virheelliseen näkemykseen: siitä, että poliittinen taistelu on ensisijaista, ei saa vetää johtopäätöstä, että erittelyssä poliittinen taso olisi ensisijainen taloudelliseen nähden[10]. Vamokap-teorian kritiikki Poulantzasin perustalta on siis varsin ontuvaa.

Aivan viime aikoina länsisaksalainen yliopistollinen Marx-tutkimus, ns. Marx-rekonstruktio, on innoittanut pohjoismaisia vasemmistopiirejä. Suunta on jossain määrin levinnyt kaikkiin pohjoismaihin, mutta Tanskassa se on synnyttänyt jo laajempaa kirjallisuuttakin[11]. Luullakseni tämä Marx-rekonstruktion traditio on meillä varsin vähän tunnettu. Kuitenkin siihen kytkeytyvä vamokap-teorian kritiikki on kansainvälisesti ottaen merkittävämpää kuin Poulantzas-vaikutteinen arvostelu. Näistä syistä paino-

1974. Julk.: Helsingin Yliopiston yleisen valtio-opin laitoksen tutkimuksia N32/1974) tunnustaa: "Joka tapauksessa on ilmeistä, että tämän päivän jännittävimmät tutkimukset koskevat valtion, talouden ja politiikan suhteita." (s. 10). Tällaista jännittävää tutkimusta tehdään prof. Allardtin mielestä poliittisen ekonomian piirissä, jossa valtiomonopolistisen kapitalismin teorialla on oma sijansa. Vaikkei hän luonnollisesti hyväksy vamokap-teoriaa (sehän on sitä paitsi poliittisesti tietyllä tavalla leimautunutta!), hän sanoo, että "tämän teorian puitteissa voidaan kuitenkin herättää lukuisia hedelmällisiä tutkimuskysymyksiä, jolloin monet empiiriset ongelmat "ovat erittäin hyviä ja legitiimejä" (s. 13)!

8a. Fryklund ym., ma., s. 4.

9. Poulantzasin pääteokset on ruotsinnettu nimillä "Politisk makt och sociala klasser" ja "Fasism och diktatur".

10. Myös Fryklund ym. syyttävät vamokap-teorian edustajia ekonomismista. Lenin määritti ekonomismin kirjassaan "Mitä on tehtävä?" taloudellisen taistelun asettamiseksi poliittisen taistelun edelle. Mutta vamokap-teoria vain asettaa taloudellisen rakenteen ensisijaiseksi poliittiseen ja ideologiseen rakenteeseen nähden, kuten marxismissa on ollut tapana. Lenin itse asiassa arvosteli tämän perusteella ekonomisteja: "Siitä, että taloudelliset edut esittävät ratkaisevaa osaa, ei ensinkään seuraa mitään johtopäätöksiä taloudellisen (=ammatillisen) taistelun ensisijaisesta merkityksestä, sillä luokkien oleellisimmat, 'ratkaisevat' edut voivat tulla tyydytetyiksi vain perusteellisten poliittisten uudistusten kautta yleensä; proletariaatin taloudelliset perusedut muun muassa voivat tulla tyydytetyiksi ainoastaan poliittisen vallankumouksen kautta, joka asettaa porvariston diktatuurin tilalle proletariaatin diktatuurin." (V. I. Lenin, Teokset 5. osa, s. 381).

11. Tämän huomaa mm. Kurasje-lehdestä sekä Modtryk-kustantamon kir-

tan kirjoituksessani nimenomaan tämän toisen linjan ja sen takana olevan tradition arviointia. Aluksi esittelen tradition juuria Saksan Liittotasavallasta ja Länsi-Berliinistä. Tarkoituksena ei kuitenkaan ole suuntauksen yhteiskunnallisen tai korkeakoulupoliittisen taustan tutkiminen, vaan vain sen teoreettisten näkemysten pääpiirteittäinen kartoitus.

Marxin teorian rekonstruointiyritykset

Yleisesti tiedetään, että Marxilta jäi ”Pääoman” kirjoittaminen kesken. ”Pääoman” tuli käsittää neljä kirjaa: I. Pääoman tuotantoprosessi, II. Pääoman kiertokulkuprosessi, III. Kapitalistisen tuotannon kokonaisprosessi ja IV. Teorian historiasta. Marx itse ehti saattaa julkisuuteen vain ensimmäisen kirjan (v. 1867), ja Engelskin ehti viimeistellä vain toisen (v. 1885) ja kolmannen kirjan (v. 1894). Neljännen kirjan aineistoa on ilmestynyt myöhemmin nimellä ”Theorien über den Mehrwert”.

Vähemmän on tunnettu Marxin ennen ”Pääomaa” tekemiä suunnitelmia. Vuosina 1857—58 Marx ”työskenteli kuin hullu yöt läpeensä” laajan, myöhemmin nimellä ”Grundrisse der Kritik der politischen Ökonomie” julkaistun käsikirjoituksen parissa. Tällöin hän ensi kertaa selvästi muotoili arvo- ja lisäarvoteoriansa. Samaan vaiheeseen liittyy myös suuri suunnitelma poliittisen taloustieteen kritiikin esitykseksi.[12] Suunnitelmaan kuului kuusi kirjaa: I. Pääoma, II. Maaomaisuus, III. Palkkatyö, IV. Valtio, V. Ulkomaankauppa ja VI. Maailmanmarkkinat. Ensimmäisen kirjan (”Pääomasta”) tuli jakautua vielä neljään jaksoon: a) Pääoma yleensä, b) Pääomien kilpailu, c) Luotto ja d) Osakepääoma.

Tärkeä erottelu tässä on ”Pääoma yleensä” ja ”Kilpailu tai monet pääomat”. P ä ä o m a y l e e n s ä tarkoittaa pääomasuhteen yleisiä määreitä, ”pääomaa sellaisenaan” erotukseksi sen eri muodoista. ”Monien pääomien väliintulon ei tule tässä häiritä tarkastelua. Monien suhde selittyy pikemminkin, kun on tarkasteltu sitä, mikä kaikilla on yhteistä pääomana olemisessa.”[13] M o n e t p ä ä o m a t taas ovat erillisiä, toisiaan kohtaan toimivia pääomia, joiden keskinäissuhteet ovat pääomien kilpailua. Tätä kilpailua ei voi käsitellä ennen ”pääoman yleensä” selvittämistä; koko Grundrisse rajoittuu vielä ”pääomaan yleensä”.

Selvää on, että Marx ainakin osittain luopui kuuden kirjan suunnitelmastaan. ”Pääoma” sisältää teemoja jokaisesta kolmannesta ensimmäisestä kirjasta (Pääoma, Maaomaisuus, Palkkatyö). Mutta kuinka kävi kolmelle viimeiselle kirjalle? Marx ei myö-

joista. Keskeisiä traditioita välittäviä teoksia ovat Hans-Jörgen Schanz, Til rekonstruktionen af kritiken af den politiske ökonomis omfangslogiske status, Aarhus 1973 sekä Jens Brinch, Kapitalakkumulation i Danmark efter 1940, Köpenhavn 1974.

12. Ks. Pekka Kosonen, Kuinka lisäarvo keksittiin, Sosiologia 3/74.

13. Marx, Grundrisse der Kritik der politischen Ökonomie, s. 416.

hemmin palannut niihin, mutta ei voida varmasti sanoa, aikoiko hän sen vielä tehdä[14]. Jo "Pääoman" viimeisteleminen oli sellainen jättiläistyö, ettei suunnitelman jatko-osa ennättänyt tulla ajankohtaiseksi.

Myöhemmin nämä Marxin esityöt ja suunnitelmat ovat nousseet arvoon arvaamattomaan. Suuri osuus tässä on nyttemmin jo kuolleen akateemisen trotskistin Roman Rosdolskyn kirjalla "Zur Entstehungsgeschichte des Marxschen 'Kapital' " (ilmestyi v. 1968). Grundrissen materiaalin pohjalla Rosdolsky esittelee yksityiskohtaisesti Marxin poliittisen taloustieteen kritiikkiä. Näin Rosdolsky on eräs Marxin teorian rekonstruoinnin perustanlaskijoista.

Marx-rekonstruktion traditio on pesiytynyt lähinnä Länsi-Berliinin ja Saksan Liittotasavallan yliopistoihin: toisaalta 1960-luvun lopun radikalisoituminen ja toisaalta useimpien vasemmistoryhmien ajautuminen poliittiseen umpikujaan on johtanut monet ylioppilaat ja tutkijat teoreettiseen työhön. Samalla tällä Marx-tutkimuksella — tai marxologialla — on myös käytännöllisiä tavoitteita, pyrkimys empiiriseen tutkimukseen ja tarve vetää poliittisia johtopäätöksiä. Traditiosta on haarautunut ainakin seuraavia osatraditioita.

(1) "Koulutuksen poliittinen taloustiede" (Politische Ökonomie des Ausbildungssektors) yrittää hakea nykyiseen koulutuspoliittiseen keskusteluun uusia lähtökohtia esim. selvittelemällä Marxin analyyseja kvalifioidusta työvoimasta[15]. Tarkastelu liikkuu täysin pääoma-logiikan sisällä, ja näkee siinäkin vain arvonmuodostumisprosessin: poliittiset tekijät rajautuvat tämän ulkopuolelle. Kuitenkin — mikä on koko tradition politiikan perustelulle oireellista — näistä tarkasteluista yritetään vetää suoraan johtopäätöksiä nykyiseen koulutuskeskusteluun! Useat näistä johtopäätöksistä sotivat demokraattisia vaatimuksia vastaan[16].

(2) "Luokka-analyysi" on myös hakeutunut Marxin teorian alkulähteille. "Luokka-analyysi-projekti" (Projekt Klassenanalyse) pitää tuottavan ja tuottamattoman työn kategirioita keskeisinä[17]. Jälleen halutaan suoraan Marx-rekonstruktiosta siirtyä konkreettiin Saksan Liittotasavallan luokkien erittelyyn, jolloin käsitteellinen analyysi ja empiiris-konkreettinen

---

14. V. S. Vygodski (The Story of a great Discovery, s. 118) arvelee Marxin luopuneen vähin äänin koko tuumasta. Roman Rosdolskyn mukaan (Zur Entstehungsgeschichte des Marxschen 'Kapital', s. 75) viimeiset kirjat jäivät "työn mahdolliseen jatkoon".

15. Ks. Elmar Altvater/Freerk Huisken, Materialen zur politischen Ökonomie des Ausbildungssektors, Erlagen, 1971.

16. Vrt. Gerd Schubring, Thesen zu einigen "linken" bildungsökonomischen Auffassungen. Sozialistische Politik 27, 1973.

17. Joachim Bischoff ym., Produktive und unproduktive Arbeit als Kategorien der Klassenanalyse. Sozialistische Politik 6/7, 1970.

tutkimus menevät virheellisesti päällekkäin[18]. Myös pohjoismaissa on keskusteltu luokka-analyysista, vaikka perustana ei ole ollut niinkään länsisaksalainen rekonstruktio-traditio vaan Poulantzasin teoria. Yhteistä on kuitenkin kategorioiden tuottava ja tuottamaton työ käyttäminen sekä taipumus "hypätä" abstraktioista suoraan empiriaan[19]. Tyypillistä näissä "luokka-analyyseissa" on vielä irrottautuminen taloudellisen yhteiskuntamuodostuman kokonaisuuden tutkimisesta, jolloin taikasanaksi kohotettu "luokka-analyysi" käytännössä kutistuukin väestön tilastolliseen karsinointiin[20].

(3) "Valtion yleinen johto" (die allgemeine Ableitung des Staates) on viime aikojen suosituin aihe. Marxin alkuperäisessä suunnitelmassa viidennen kirjan nimi oli "Valtio", mutta Marxin poliittisen taloustieteen kritiikistä löytyy vain vähän valtiota koskevia kohtia. Niinpä rekonsturuoijat näkevät tehtäväkseen "johtaa valtion". Keskustelu on kuitenkin kiivasta: lähes jokainen uusi yrittäjä "kumoaa" edellisen "totuuden". Suuntauksen johtaviin nimiin kuuluva tutkija Elmar Altvater näkee valtion välttämättömäksi siksi, että yksityisten pääomien kilpailu ei pysty takaamaan pääoman keskimääräisetua[21]. Toinen tutkija, Dieter Läpple taas lähtee siitä, että tavaratuotannon järjestelmässä vaaditaan elintä, joka huolehtii näiden tavarantuottajien vapauden ja tasa-arvon säilymisestä[22]. Jotkut ovat kaivaneet esille myös Marxin analyysit Ranskan luokkataisteluista, mikä entisestään lisää tulosten kirjavuutta. Eräillä näistä tuloksista on merkitystä valtiointervention käsittelylle, mihin palaan myöhemmin.

(4) Edellä esitetyt suunnat eivät suinkaan kata koko keskustelua, vaan vaikkapa terveydenhoito ja maailmanmarkkinat ovat löytäneet omat rekonstruoijansa. Samalla koko Marxin järjestelmän rekonstruktio jatkuu esimerkiksi 'Marxin järjestelmän kehittämisen projektiryhmän" toimesta. Tunnetusti poliittinen taloustiede on klassisten taloustieteilijöiden (erikoisesti Adam Smith ja David Ricardo) teoria, joka objektiivisesti heijasti porvarillista todellisuutta. Poliittisen taloustieteen kritiikki on tämän teorian kritiikkiä, joka samalla — tuon teorian objektiivisuuden vuoksi — on koko porvarillisen yhteiskunnan tieteelli-

---

18. Tästä on todisteena laaja kirja: Projekt Klassenanalyse, Materialen zur Klassenstruktur der BRD. Erster Teil: Theoretische Grundlagen und Kritiken, Westberlin 1973.
19. Ks. Göran Therborn, Om klasserna i Sverige 1930—1970. Zenit 28, 1972 sekä Maja Björkman m.fl., "Produktivt arbete" i klassanalysen. Zenit 29, 1972.
20. Suomalaisessa keskustelussa esiintyneet kehittelyt ovat pitkälti reaktiota niin näihin marxologisiin kuin puhtaan sosiologistisiinkin "luokka-analyyseihin". Ks. Olli Perheentupa, Marxilais-leniniläisen luokka-analyysin metodologis-teoreettiset perusteet. Soihtu 2/73 ja Timo Kortteinen, Matti Antero Peltonen luokkateoreetikkona. Soihtu 3/73.
21. Elmar Altvater, Zu einigen Probleme des Staatsinterventionismus. Probleme des Klassenkamffs 3, 1972.
22. Dieter Läpple, Staat und allgemeinen Produktionsbedingungen. Westberlin, 1973.

nen teoria. Juuri Marx suoritti systemaattisesti tämän kritiikin, minkä vuoksi hänen teoriansa on poliittisen taloustieteen kritiikin järjestelmä.

Marxin teorian rekonstruoijat eivät kuitenkaan tyydy jäljittämään tätä poliittisen taloustieteen kritiikin järjestelmää sinänsä. He eivät hyväksy mitään Marxin jälkeen syntynyttä suuntausta (jollaiseksi he katsovat myös "leninismin"), vaan haluavat palata suoraan Marxiin ja rakentaa tämän pohjalle uuden luokkataistelustrategian. Tällöin he eivät halua erottaa marxismissa tai yleensä yhteiskuntatieteessä mitään eri ainesosia, vaan poliittisen taloustieteen kritiikin järjestelmä on a i n o a kelvollinen tiede[23]. He siis absolutisoivat poliittisen taloustieteen kritiikin. Virhe ei ole poliittisen taloustieteen painottamisessa: ilman sitä ei voi ymmärtää kapitalistisen tuotantotavan luonnetta. Virheenä on eräänlainen "laaja ekonomismi", yhteiskuntatieteen rajaaminen poliittiseen taloustieteeseen, jolloin politiikka ja luokkataistelulinja hämärtyvät. Tämä johtaa ääri-intellektualismiin, irrottautumiseen työväenluokan ja muiden demokraattisten voimien taistelusta sekä äärivasemmistolaiseen seikkailupolitiikkaan mahdollisissa käytännön ratkaisuissa.

Konkreetissa tutkimustyössä tämä absolutisointi vie hurjiin hyppyihin "pääoman yleensä" tasolta Saksan Liittotasavallan nykytodellisuuteen[24]. Irrallisille Marx-sitaateillehan voidaan antaa mitä erilaisimpia tulkintoja, minkä Lenin pani merkille huomauttaessaan: "Marx ja Engels rukat, sitaatteja heidän teoksistaan on väärinkäytetty jos vaikka millä tavoin!"[25]

Marx-rekonstruktion tradition torjuminen ei merkitse sen eräiden ansioiden hylkäämistä. Pysyessään puhtaasti filologisena se voi antaa monia hyödyllisiä käsite-erotteluja ja tuoda kiintoisia yhteyksiä päivänvaloon. Tarkka Marxin teorian tutkimus ja tämän teorian kehityksen selvittäminen ovat tärkeitä tehtäviä, joihin marxisti-leninistien on entistä tarmokkaammin paneuduttava.

Historiallinen kehitys ja imperialismi-teoria

Viime aikoina länsisaksalaiset Marx-tutkijat ovat entistä suoremmin alkaneet ottaa mittaa imperialismi- ja vamokap-teorias-

---

23. Yhtenäisimmin tällainen näkemys tulee esiin kirjassa: Joachim Bischoff, Gesellschaftliche Arbeit als Systembegriff, Westberlin 1973. Näin "tiukkaa" poliittisen taloustieteen kritiikin järjestelmän painotusta monet muut Marx-rekonstruktion edustajat eivät tosin hyväksy. Toisenlainen yritys on esim. Schanz, emt., joka pyrkii kartoittamaan myös poliittisen taloustieteen kritiikin rajoja.

24. Tavallaan esitelty traditio edustaakin äärilinjaa: useat muut Marx-tutkijat ovat alkaneet sanoutua irti pahimmista absolutisoinneista. Tästä on todisteena kirjasarja "Gesellschaft. Beiträge zur Marxschen Theorie". — Äärilinjan virheitä on osoitettu NSU:n seminaarissa keväällä 1974 Arto Noron paperissa Från "utbildningens politiska ekonomi" till "statsteori".

25. V. I. Lenin, Sosialidemokratia ja väliaikainen vallankumoushallitus. Teokset 8. osa, s. 269.

ta[26], mikä lisää keskustelun poliittista painoa. Tällöin tutkijat hakevat imperialismi- ja vamokap-teorian paikkaa poliittisen taloustieteen kritiikin järjestelmässä, ja kun tätä paikkaa ei tunnu löytyvän, he tuomitsevat koko teoriat epämarxilaisina. Suuri osa pohjoismaisen keskustelun osanottajista turvautuu näihin perusteluihin. Kun kritiikki on kovin monikohtaista, joudun seuraavassa vetämään esille vain pari pääkysymystä ja tarkastelemaan niiden valossa vamokap-teorian kriitikoiden lähtökohtia.

Vamokap-teorian keskeisenä elementtinä on Leninin luoma imperialismiteoria. Leninin mukaan imperialismi on erikoinen vaihe kapitalismin kehityksessä. Teoksessaan "Imperialismi kapitalismin korkeimpana vaiheena" hän tiivistää: "Jos olisi annettava mahdollisimman lyhyt määritelmä imperialismista, niin pitäisi sanoa, että imperialismi on kapitalismin monopolistinen vaihe." Ja edelleen tarkemmin: "Imperialismi on kapitalismia sillä kehitysasteella, jolloin on muodostunut monopolien ja finanssipääoman herruus, pääoman vienti saanut huomattavan merkityksen, kansainväliset trustit alkaneet maailman jakamisen ja maapallon koko alueen jakaminen suurimpien kapitalististen maiden kesken on päättynyt."[27]

Tällä kapitalismin kehityksen jakamisella määrättyihin vaiheisiin eli periodisoinnilla on tärkeä merkitys kommunistisen liikkeen strategian määrittämisessä. Konkreetissa tutkimuksessakin on mahdoton edetä, jollei osaa sijoittaa jotain erillistä ilmiötä kapitalismin tiettyä kehitystasoa vastaavaan yhteyteensä. Näin ollen periodisointi on tutkimuksen ja strategian kulmakiviä. Sen sijaan vamokap-teorian kriitikoille on leimallista kyvyttömyys periodisointiin ja usein suoranainen kieltäytyminen tarkastelemasta kapitalismin historiallista kehitystä.

Monopolin käsite

Marx-rekonstruoijien virheen lähteet tulevat selvästi esiin heidän teoriassaan monopolista, jossa he sulkevat silmänsä lähes kaikelta todelliselta kehitykseltä.

Monopoli on keskeinen käsite määriteltäessä imperialismia. Leninin mukaan "imperialismi on taloudelliselta olemukseltaan monopolistista kapitalismia. Jo tämä määrää imperialismin paikan historiassa, sillä vapaan kilpailun pohjalla ja juuri vapaasta kilpailusta esiinkasvava monopoli merkitsee siirtymistä kapitalistisesta muodosta korkeampaan yhteiskunnallis-taloudelliseen muotoon."[28] Monopoli on vapaan kilpailun vastakohta, mutta samalla se ei poista kilpailua, vaan kärjistää ja voimistaa sitä.

26. Esimerkiksi kirjat Christel Neusüss, Imperialismus und Weltmarktbewegung des Kapitals. Erlangen, 1972 ja Rolf Ebbighausen (toim.), Monopol und Staat. Zur Marx-Rezeption in der Theorie des staatsmonopolistischen Kapitalismus. Frankfurt/M., 1974.
27. V. I. Lenin, Imperialismi kapitalismin korkeimpana vaiheena, Teokset 22. osa, s. 256 ja 257.
28. Lenin, mt., s. 288.

Tanskalainen Mogens Holm esittää vamokap-teorian kritiikissään täysin erilaisen monopoli-käsitteen. Monopoli ei merkitse hänelle mitään historiallista siirtymää. "Monopoli on vain erikoistapaus siitä 'puhtaasta muodosta', jossa arvonlisäys toteutuu. Tämä 'puhdas muoto' on vain todellistuma 'vapaasta kilpailusta' abstraktiona kaikista niistä esteistä, jotka voivat asettua voiton suhdeluvun tasoittumisen tielle."[29] Perustana on ajatus, että "vapaan kilpailun" vallitessa eri tuotannonalojen voiton suhdeluvut tasoittuvat, minkä Marx osoitti "Pääoman" kolmannessa kirjassa. Tällöin tavaroita ei enää myydäkään arvostaan, vaan tuotantohinnoista. Holm viittaa juuri tähän tilanteeseen puhuessaan "puhtaasta muodosta". Ja monopolia hän pitää vain tällaisen "puhtaan muodon" erikoistapauksena, eli kuten hän myöskin väittää, monopoli on vain eräs vapaan kilpailun muoto.

Holmin monopoli-käsitys on siepattu länsisaksalaisesta teoretisoinnista. Erikoisesti Margaret Wirth korostaa "vapaan kilpailun" käsitettä loogisena abstraktiona. Jos jossakin syntyy monopoli, tämä tosin häiritsee voiton suhdelukujen tasoittumista, mutta eiväthän loogiset abstraktiot koskaan voi toteutua täysin "puhtaina"! Monopolia on kuitenkin tarkasteltava yleisen tutkimuksen sisällä; "vapaan kilpailun" ja "monopolin" erottaminen historiallisesti alentaisi heidän mukaansa Marxin "Pääoman" tietyn historiallisen kauden (kuten 1800-luvun Englannin) kuvaukseksi.[30] Toinen länsisaksalainen Dirk Jordan on laajemmin pyrkinyt suorittamaan "monopolin yleistä johtoa" tutkimalla "Pääomassa" esiintyviä mainintoja monopolista. Hänenkin mukaansa monopoli on sellainen raja pääoman liikkuvuuden tiellä joka ehkäisee voiton suhdelukujen tasoittumista[31]. Sekä Wirth että Jordan, samoin kuin Mogens Holm, "j o h t a v a t" m o n o p o l i n t ä y s i n y l i h i s t o r i a l l i s e n a i l m i ö n ä.

"Puhtaan loogisesti" tästä käsityksestä pitäisi seurata, että kapitalismin kehitys poistaa yhä enemmän häiritsevät esteet ja että "puhdas muoto" toteutuu yhä täydellisemmin. Tukenahan voi käyttää vieläpä Marx-sitaattia: "Mutta teoriassa edellytetään, että kapitalistisen tuotantotavan lait kehittyvät puhtaasti. Todellisuudessa tapahtuu aina vain lähentymistä (Annäherung), mutta tämä lähentyminen on sitä suurempaa, mitä enemmän kapitalistinen tuotantotapa kehittyy ja mitä suuremmassa määrässä on syrjäytetty sen sekaantuminen ja sulautuminen yhteen aikaisempien taloudellisten olosuhteiden kanssa."[32] Jos kriitikot sallisivat ajatustensa liitää pidemmälle, he siis päätyisivät väitteeseen, että kilpailu tulisi yhä vapaammaksi ja monopoleja olisi yhä vähemmän!

29. Mogens Holm, Om statsmonopolkapitalisme. HfKS 7/73, s. 36.
30. Margaret Wirth, Zur Kritik der Theorie des staatsmonopolistischen Kapitalismus. Probleme des Klassenkampfs 8/9, 1973, s. 23—24.
31. Dirk Jordan, Der Monopolbegriff im System der Kritik der politischen Ökonomie. Kirjassa: Rolf Ebbighausen (toim.), Monopol und Staat, Frankfurt/M., 1974.
32. Marx/Engels, Werke, Band 25, s. 184.

Kun on kysymys "aikaisempien taloudellisten olosuhteiden jäänteiden" syrjäyttämisestä, kilpailu todella tulee yhä vapaammaksi. Mutta jos suostutaan tarkastelemaan kapitalismin ristiriitoja ja niiden kehitystä, on myönnettävä, että kapitalismin kehitys itse luo esteitä vapaalle kilpailulle. Marx näyttää ennakoineen tämän kehityksen kirjoittaessaan: "Mutta vapaa kilpailu on pääoman tuottavan prosessin adekvaatti muoto. — — — Niin pian kuin se alkaa tuntea itsensä kehityksen rajaksi ja oivaltaa tämän, se turvautuu muotoihin, jotka, vaikkakin ne näyttävät täydellistävän pääoman herruden panemalla aisoihin vapaan kilpailun, ovat samalla pääoman hajoamisen ja sille perustuvan tuotantotavan hajoamisen julistajia."[33]

Vamokap-teorian kriitikot osoittautuvat kykenemättömiksi ratkaisemaan tätä ns. historisiteettiongelmaa. Selvää on, että kapitalismi on historiallisessa kehityksessään monella tavoin muuttunut, vaikka itse kapitalistisen tuotantotavan perusolemus on tietysti säilynyt samana. Näitä muutoksia on voitava tarkastella myös käsitteellisesti, jatkamalla Marxin analyysia. Holmin ja kumpp. virheenä on latistettu näkemys kapitalismin ristiriidoista. Monopolin muodostuminen on esimerkki siitä, että kapitalismin kehitys tuottaa pyrkimyksiä säädellä näitä ristiriitoja uusien muotojen avulla[34]. Muutosten käsitteellistämisen pohjalla on osattava periodisoida kapitalismin kehitys. Kun monopolista tulee pääomasuhteen hallitseva muoto, kapitalismi on siirtynyt uuteen, imperialistiseen vaiheeseensa. Imperialismi ei ole enää kapitalismin nousuvaihetta, vaan sen häviämisen kautta, siirtymävaihetta sosialismiin. Tähän perustuen Lenin kirjoitti: "Imperialismi on kapitalismin erikoinen vaihe. Tämä erikoisuus on kolminainen: imperialismi on (1) monopolistista kapitalismia; (2) loismaista eli mätänevää kapitalismia; (3) kuolevaa kapitalismia."[35]

Pääoman logiikan ylikorostaminen häivyttää teoreetikoilta historiallisen todellisuuden, mikä puolestaan heijastuu takaisin myös loogisina virheinä[36]. Niinpä on peräti outoa samaistaa eräs kil-

---

33. Marx, Grundrisse der Kritik der politischen Ökonomie, s. 544—545.
34. Näiden ristiriitojen keskitettynä esityksenä voidaan pitää voiton suhdeluvun laskutendenssin lakia. Erityisen keskeinen on "Pääoman" kolmannen kirjan 15. luku, jossa Marx tarkastelee tämän lain sisäisten ristiriitojen kehittymistä. Voiton suhdeluvun laskutendenssiin kytkeytyy pääoman liikakasautuminen, josta selvitään vain kriisin kautta. Näiden kriisien voimistuminen on sellaista kapitalismin ristiriitojen kasvamista, että pääomasuhteen on otettava itselleen uusi muoto, monopoli, voidakseen ylipäänsä jatkaa olemassaoloa. Monopolin muodostuminen auttaa joksikin aikaa hillitsemään liikakasautumiseen liittyviä ristiriitoja, vaikka tietysti itse ristiriidat säilyvät. Ks. Pekka Kosonen/Timo Kyntäjä/Raimo Lovio, Valtiomonopolistisen kapitalismin teorian perusteista, s. 15—20.
35. V. I. Lenin, Imperialismi ja sosialistisen liikkeen hajaannus, Teokset 23. osa, s. 100.
36. Perusteellista kritiikkiä loogisen ja historiallisen suhteesta Marx-rekonstruktioissa on kirjoituksissa: Ilan Reisin, Zur Diskussion neuerer Probleme der Imperialismus-Analyse (Teil 1). Sozialistische Politik 19, 1972 ja Klaus Holzkamp, Die historische Methode des wissenschaftlichen Sozia-

pailun muoto (vapaa kilpailu) koko kilpailun käsitteeseen. Oikeammalta tuntuisi pitää sekä vapaata kilpailua että monopolistista kilpailua mahdollisina kilpailun toteutumismuotoina, jolloin mahdollisuuden muuttumista todellisuudeksi on tarkasteltava historiallisesti. On siis vältettävä rekonstruoijien virhe, kapitalismin erittely puhtaan loogisesti, samalla kun on painotettava, ettei poliittinen taloustiede missään tapauksessa myöskään ole suoraa historiankirjoitusta. Vain loogisen ja historiallisen dialektisen ykseyden näkemällä voi päästä eteenpäin, muutoin tarpoo ojasta allikkoon.

Monopolihinta

Holm ei hyväksy myöskään vamokap-teorian käsitystä m o n o p o l i h i n n a s t a; taas törmätään logiikan ja historian suhteeseen. Tässä teoriassa katsotaan monopolien saavan korkean monopolivoiton, jonka seurauksena niiden voiton suhdeluku on korkeampi kuin keskimäärin. Vastaavasti ei-monopolistiset yritykset saavat luvan tyytyä keskimääräistä pienempään voiton suhdelukuun. Näin kapitalistien työläisistä puristama lisäarvo joutuu uudelleenjaon kohteeksi: monopolit sieppaavat suurimman saaliin kiskoessaan tuotteistaan tuotantohinnan ylittävän monopolihinnan[37]. Monopolihinnan välityksellä ei jaeta vain yhden maan kapitalistien lisäarvoa, vaan myös pientuottajien tuottamaa arvoa, siirtomaissa tuotettua arvoa ja lisäarvoa sekä osa työvoiman arvosta[38].

Tällainen monopolihinta on kyllä Holmin mielestä mahdollinen, mutta vain ajallisesti rajoitettuna ilmiönä. "Se, että monopolit h i s t o r i a l l i s e s s a p e r s p e k t i i v i s s ä voivat vetäytyä voiton suhdeluvun tasoittumisesta, merkitsee että arvolain vaikutus on kumottu monopolistisen sektorin sisällä."[39] Tietenkään arvolakia ei voi kumota minkään sektorin sisällä kumoamatta sitä kokonaan, joten kriitikko Holm väittää vamokap-teorian kehittelevän imperialismin, jossa ei ole arvolakia. Mutta

---

lismus und ihre Verkennung durch J. Bischoff. Das Argument 84, 1974. — Pohjoismaisessa keskustelussa suoraan tähän teemaan on puututtu NSU:n v:n 1974 kesäkokouksen esitelmäpapereissa: Arto Noro, Anmänkningar till de metodologiska grunderna för den så kallade kritiken mot stamokapteorin sekä Pekka Kosonen, Monopolet som kapitalförhållandets sista stadium.

37. Eräät kriitikot ovat närkästyneitä siitä, että Kasvion mukaan monopolit voivat "kahmia itselleen (roffa åt sig) lisäarvoa ei-monopolistiselta sektorilta". Fryklund ym. (Zenit 36, s. 19) huomauttavat: "Tämän tyyppinen selitys on subjektivistinen ja moralisoiva. Taloudellisia ilmiöitä ei voi selittää sillä, että jotkut käyttäytyvät katalasti (att några bär sig illa åt)." Yhtä "hyvällä" perusteella voitaisiin leimata myös Marx subjektivistiseksi moralistiksi — hänen mielestään kapitalistien on asemansa vuoksi suoranainen pakko käyttäytyä katalasti, pakko p u m p a t a heistä l i s ä a r v o a!

38. G. Kozlov, Deistvie zakona stoimosti v uslovijah sovremennogo kapitalizma. Moskova, 1964, s. 236.

39. Holm, ma., s. 35.

mistään Marxin tekstistä Holm ei voi löytää tukea otaksumalle, että arvolaki merkitsisi tilannetta, jossa tavarat todella myydään keskimäärin tuotantohinnoistaan, mutta monopolin muodostuminen muuntaa eli modifioi arvolain toimintaa siten, että suuri osa tavaroista voidaan varsin pysyvästikin myydä korkeista monopolihinnoista. Jos vastaavasti osa tavaroista myydään alle niiden tuotantohinnan, tavaroiden hintojen summa ei ylitä tavaroiden arvojen summaa. Arvolaki voi saada erilaisia toteutumismuotoja, mutta ratkaisevaa on sen toiminta kapitalistisen tavaratuotannon anarkian säätelijänä, yhteiskunnallisen työn jakajana.

Yhteenvetona tästä imperialismi-teorian kritiikistä voi sanoa, että se on melkoinen harha-askel kapitalismin tutkimuksessa. Juuri historiallisen kehityksen käsitteellisen tarkastelun kieltämisestä johtuu avuttomuus nykykapitalismin erittelyssä, mikä tulee ilmi myös arviossa valtiomonopolistisesta kapitalismista. Monopolin luokittelu ”puhtaan logiikan piiriin” voinee aiheuttaa hurjia johtopäätöksiä poliittisessa analyysissä. Jos kilpailu tulee yhä vapaammaksi, jollainen päätelmä kriitikkojen lähtökohdista ”loogisesti” seuraa niin ilmeisesti monopolien vastainen taistelu on lähes kirjaimellisesti taistelua tuulimyllyjä vastaan!?

Valtiollinen säätely ja ”valtiointerventionismi”

Kun vamokap-teoria esittää, että monopolien muodostuminen on reaktio kapitalismin ristiriitoihin, se ei suinkaan luulottele monopolien poistavan näitä ristiriitoja. Päinvastoin monopolien synty lisää tuotannon yhteiskunnallista luonnetta kun taas tuotannon tulosten haltuunotto jää entisestäkin pienemmän kapitalistiryhmän osaksi. Vaikka monopoli voi joksikin aikaa estää kapitalismin ristiriitojen puhkeamista, ristiriidat eivät kumoudu vaan syvenevät vähitellen. Näin itse monopolin luonteesta juontuu välttämättömyys sille, että porvarillinen valtio joutuu säätelemään kasvavia vastakohtia: valtiollistumisen tendenssi voimistuu. Samalla vamokap-teoria toteaa, että valtiollistumista ei voi selittää yksin taloudesta tai monopolien sisäisistä ristiriidoista, vaan on tunnettava eri järjestelmien ja luokkien voimasuhde. Tätä voimasuhdetta ei voi ”johtaa” yleisestä teoriasta, vaan sitä on eriteltävä konkreettien kapitalismin kehitystendenssien valossa; näitä kehitystendenssejä kuvaa kapitalismin yleisen kriisin käsite.[40]

---

40. Ks. Pekka Kosonen/Timo Kyntäjä/Raimo Lovio, Valtiomonopolistisen kapitalismin teorian perusteista, s. 33—45. — Kirjan ”Politische Ökonomie des heutigen Monopolkapitalismus” tekijät toteavat eriteltyään monopolien ristiriidoista selittyvää valtiollistumisen tendenssiä: ”Nämä ovat nykyisen kapitalismin sisäisistä kehityslaeista johtuvat valtion taloudellisen roolin voimistumisen edellytykset. Valtiomonopolistisen kapitalismin luonnetta ei kuitenkaan voida ymmärtää, jollei oteta huomioon kapitalismin kehityksen konkreetteja historiallisia erityispiirteitä kaudella, jolloin siitä tulee mätänevä, loismainen ja kuoleva yhteiskuntajärjestelmä.” (s. 388).

Valtiomonopolistisen kapitalismin kehitys merkitsee monopolien voimien ja valtion voiman yhdistymistä yhtenäiseksi mekanismiksi, jolla on kaksinainen päämäärä: kapitalistisen järjestelmän pelastaminen ja monopolivoittojen kasvattaminen. Tämä mekanismi toteuttaa tarkoituksensa saavuttaakseen laajaa valtiollista säätelyä. Valtiollinen omaisuus laajenee niin perustuotannossa (energia, liikenne) kuin uusilla varoja nielevillä aloilla. Mutta valtio myös jakaa uudelleen kansantuloa budjetin kautta, myöntää monopoleille poisto-oikeuksia ja verohelpotuksia sekä suoraan rahoittaa niitä, huolehtii suurimmasta osasta koulutuksesta, tutkimuksesta ja sosiaaliturvasta sekä luo monopoleille markkinoita ulkomailla. Lisäksi valtio yhä tarmokkaammin suorittaa ohjelmointia pyrkien ennustamaan ja ohjaamaan taloudellista kehitystä[41]. Säätelyn kokonaisvaltaistuminen heijastaa valtiomonopolistisen kehityksen tiivistymistä.

Valtiomonopolististen prosessien laajenemisen näkeminen historiallisissa yhteyksissään liittyy periodisointikysymykseen. Marxisti-leninistit katsovat imperialismin kehittyneen toisen maailmansodan jälkeen valtiomonopolistiseen asteeseensa; voidaan puhua kehittyneestä "valtiomonopolistisen kapitalismin järjestelmästä". Tämä on perustana nykyisen kapitalismin tutkimisessa ja sille rakantuvassa poliittisessa strategiassa. Vamokap-teorian kriitikot torjuvat jyrkästi niin käsitteen valtiomonopolistinen kapitalismi kuin ajatuksen kapitalismin kehityksen uudesta vaiheesta. He yrittävät markkinoida "valtiointerventionismin" valekäsitettä ja todistella sen nojalla, että muutokset ovat korkeintaan määrällisiä, muttei missään tapauksessa laadullisia. Tämän pohjalta on ymmärrettävää, että kriitikkojen on vaikea tutkia nykykapitalismin kehitystendenssejä ja että heidän poliittiset johtopäätöksensä sivuuttavat keskeiset valtiomonopolistisen riiston ongelmat.

Valtiomonopolistisen kapitalismin teoriaa kritisoidessaan Holm tarjoaa vaihtoehdoksi v a l t i o i n t e r v e n t i o n käsitettä. Hänen mielestään tulee ensin kehitellä valtion funktiot, joita on neljä: (1) Yleisten materiaalisten tuotannonehtojen valmistaminen, (2) Yleisten oikeussuhteiden asettaminen ja turvaaminen, (3) Palkkatyön ja pääoman ristiriitojen säätely ja (4) Kansallisen pääoman olemassaolon ja ekspansion turvaaminen maailmanmarkkinoilla.[42] Tässä kohden Holm nojaa länsisaksalaiseen Marx-rekonstruktion traditioon, mutta osoittaa olevansa hieman "ajastaan jäljessä": lähes kaikki muut rekonstruoijat ovat tyrmänneet Holmin lainaaman Altvaterin listan[43]. Nähdäkseni lu-

41. Gosudarstvenno-monopolističeskij kapitalizm, ekonomičeskie problemy. Moskova, 1971, s. 159—173.

42. Holm, ma., s. 38.

43. Holm on kopioinut neljä kohtaansa Elmar Altvaterin artikkelista Zu einigen Probleme des Staatsinterventionismus. Probleme des Klassenkampfs 3, 1972. Murskaavaa kritiikkiä tradition sisällä ovat esittäneet mm. Sybille v. Flatow/Freerk Huisken, Zum Problem der Ableitung des bürgerlichen

ettelo on omituinen kokoelma, joka on täysin ylihistoriallinen ja on omiaan hämäämään valtion luonnetta luokkaherruuden elimenä. Lisäksi esim. oikeussuhteiden turvaaminen ei ole mikään "funktio", vaan funktioiden suorittamisen perusta.

Holmin mukaan on tärkeää nähdä valtion talouteen puuttumisen eli valtiointervention rajat. Valtiointerventio näyttää merkitsevän hänelle sitä, että valtio ottaa hoitaakseen tuottamatonta, e i-k a p i t a l i s t i s t a t u o t a n t o a. "Valtion organisoima tuotanto on siis ei-kapitalistista tuotantoa, voittoa tuottamatonta tuotantoa ja tuotteet eivät tule markkinoille samalla tavalla kuin kapitalistisesti tuotetut tavarat." Niinpä "pääoma tuottaa lisäarvon tuotantoa varten, kun taas valtio tuottaa kulutusta varten".[44] Tällaista tuotantoa valtio voi rahoittaa joko veroilla tai lainoilla; kummassakin tapauksessa tämä raha otetaan tuottavalta sektorilta, sen lisäarvosta. Valtiointerventio johtaa — kuten myös Holm asian ilmaisee — sekatalouteen, jossa valtio ja yksityiset tuottavat rinnan hyödykkeitä!

Valtiollisen tuotannon perusteita on pyrkinyt selvittämään tarkemmin toinen tanskalainen, Jens Brinch.[45] Brinch "täydentää" Marxin kahden lohkon (tuotantovälineiden tuotanto ja elämän tarvikkeiden tuotanto) uusintamiskaaviota kolmannella lohkolla, jonka tuotteet eivät muutu tuottavan pääoman elementeiksi, siis tuotantovälineiksi tai elämän tarvikkeiksi. Tällaisia tuotteita ovat esim. ylellisyyshyödykkeet, aseet ja infrastruktuurihyödykkeet. Osa lisäarvosta menee tälle kolmannelle lohkolle, jolloin koko lisäarvoa ei voidakaan kasata tuottavasti. Juuri valtio toimii kolmannella lohkolla: valtiollisen sektorin kasvaessa tuottavasti sijoitetun lisäarvon määrä pienenee ja yhteiskunnallinen voiton suhdeluku laskee.

Valtiointerventionismin käsitteeseen on yleensä ujutettu sisään se ajatus, että valtion puuttuminen talouteen ei oikeuta puhumaan mistään uudesta vaiheesta kapitalismin kehityksessä. Valtiointerventiohan on johdettu yleisesti, ja "se voidaan perustaa vain pääomakasautumisen tendenssien kehitykseen"[46]! Siten Holm ei halua kuullakaan mistään laadullisesti uudesta vaiheesta: valtiointerventio kasvaa vain määrällisesti. — Tässä kysymyksessä myös ruotsalaiset Fryklund ym. päätyvät samaan johtopäätökseen, tosin aivan eri perusteista lähtien. Heille kysymys on poliittisesta suhdanteesta, joka voi muuttuakin, jolloin ilmeisesti valtiointerventio voi vähentyä. Niinpä he haluavat tehdä

Staates. Probleme des Klassenkampfs 7, 1973 ja Dieter Läpple, Staat und allgemeinen Produktionsbedingungen. Westberlin, 1973.
44. Holm, ma., s. 39. Samoja ajatuksia löytää Paul Mattickin kirjasta, jonka nimikin on vähintään paljastava: "Marx and Keynes" (Lontoo, 1971).
45. Jens Brinch, Kapitalakkumulation i Danmark efter 1940. Köpenhavn, 1974, s. 91—100. — Brinch nojaa melko suoraan Cogoyn käsityksiin. Ks. Mario Cogoy, Werttheorie und Staatsausgaben, kirjassa Braunmühl/Funken/Cogoy/Hirsch, Probleme einer materialistischen Staatstheorie. Frankfurt/M., 1973.
46. Holm, ma., s. 38.

tiettäväksi, että "Ruotsin taloudessa on tapahtunut suuria määrällisiä muutoksia valtion intervention kohdalla", mutta vakuuttelevat samalla, että Ruotsin suhteen nämä ilmiöt on asetettava suhteeseen "poliittisen suhdanteen ja reformistisen työväenliikkeen voimakkaan aseman kanssa"[47].

Kriitikot hyökkävät erityisen kiivaasti monopolien voimien ja valtion voiman yhtymisen ajatusta vastaa. Monopolit ja valtio eivät voi olla allianssissa, he sanovat. "Tällaisen allianssin tai tällaisen koneiston olemassaolo edellyttää suoraa yhteistyötä valtion ja monopolisoituneiden kapitalistiryhmien välillä."[48] Moisen yhteistyön olemassaoloa Holm ei tunnusta. Voimien yhtymisestä puhuminen on naurettavaa jo sen vuoksi, että valtiolla ei ole mitään omaa voimaa, sillä valtio voidaan ymmärtää vain pääomasuhteen tuotteena.[49] Holm leimaa koko vamokap-teorian valtiokäsityksen mekanistiseksi, positivistiseksi ja kaukana marxilaisesta olevaksi.

Miten kriitikkojen "oivalluksia" on arvioitava? "Valtiointerventionismin" teoriassa koko valtiointervention käsite on kummallisen suppea: yleensä käsitellään vain valtiollista tuotantoa. Kuitenkaan valtiollisen omistuksen laajuus ei sinänsä määritä valtion talouteen puuttumisen astetta.[50] Valtiollisen rahoituksen ja ohjelmoinnin tunteminen on myös välttämätöntä, jos haluaa ymmärtää valtion taloudellista roolia.[51] Lähinnä huvittavaa asiantuntemattomuutta osoittanee koko valtiollisen tuotannon luokittelu tuottamattomaksi ja ei-kapitalistiseksi. Kriitikkojen kannattasi selailla esim. Neste Oy:n tulostaseita, joita on erinomaisen vaikea "rekonstruoida" tappiollisiksi!

Kun nähdään valtiollisen säätelyn kokonaisuus, huomataan, että sen syntymistä on mahdotonta johtaa yksinomaan "pääomankasautumisen tendenssien kehityksestä". Sosialistisen maailmanjärjestelmän esittämä haaste, sen talouden nopea ja kriisitön kehitys sekä uusi suhtautuminen ihmiseen, asettaa kapitalismin mukautumaan. Suurelta osin tämän vuoksi myös imperialististen valtojen ristiriidat kärjistyvät; imperialismin ketjun koossapitämisen kasvavat ongelmat korostavat valtion roolia. Samoin kansallisten vapautusliikkeiden menestys ja luokkataistelu itse kapitalistisissa maissa ovat sellaisia valtiomonopolistiseen säätelyyn

---

47. Fryklund ym., ma., s. 30.
48. Holm, ma., s. 35.
49. Sama, s. 41. — Myös Fryklund ja kumpp. (s. 13) yhtyvät ajatukseen, että valtiolla ei ole omaa voimaa. Heidän mielestään valtion voima on hallitsevan luokan luokkavoimaa.
50. Esim. USA:ssa valtion yritysten osuus kansantulosta oli 60-luvun lopulla alle 1,5 %, kun taas Englannissa, Ranskassa ja Italiassa 15—20 % teollisuustuotannosta tuotettiin valtiollisissa yrityksissä. Silti "valtiointerventio" ei ollut näissä maissa "kymmenen kertaa suurempi kuin USA:ssa". Ks. I. Sokolov, Gosudarstvenno-monopolističeskaja sobstvennost'. Mirovaja ekonomika i meždunarodnye otnošenija 2/68, s. 19—22.
51. Tosin Brinchillä (ks. mt., s. 90) vilahtaa laajempiakin "valtioaktiviteetteja" kuin valtiollinen tuotanto: hän näkee valtion jopa taloudellisen kasvun kiihoittajana.

ajavia tekijöitä, joita voi suoraan johtaa pääoman kasautumisesta. Ja tämän vuoksi valtiomonopolistinen kapitalismi ei ole mikään jaksottainen ilmiö, vaan todella uusi laadullinen kehitysvaihe kapitalismissa. Valtiomonopolistisia prosesseja on syntynyt koko imperialismin vallitessa, mutta kehittyneeksi järjestelmäksi valtiomonopolistinen kapitalismi on muodostunut toisen maailmansodan jälkeen.

Ahtaan "valtiointervention" käsitteen pohjalta on tietysti vaikea ymmärtää valtion ja monopolien voimien yhtymistä, sitä että valtio ja monopolit voivat olla suorassa yhteistyössä. Mutta vaivauduttaessa ajattelemaan monopolien esikuntien ja valtiokoneiston moninaisia yhteyksiä, monopolien kiristämiä tukiaisia ja verohelpotuksia tai monopolien vaikutusta valtiollisiin talousohjelmiin, tämä yhteistyö tuntuu päivänselvältä. Tämä kaikki ei edellytä sitä, että valtion voima samaistuu monopolien voimaan. Valtio ei suinkaan ole niin "voimaton" kuin kriitikot väittävät, sillä jo valtion käsitteeseen kuuluu, että valtiolla on oma voimansa, joka ei suoraan yhdy kapitalistiluokan voimaan. Nykyisin valtiolla on sotilaallis-byrokraattisen koneistonsa lisäksi myös suuri taloudellinen potentiaali käytettävissään. Toisaalta valtion voiman ja monopolien voiman yhtymisen ajatusta ei voi tyrmätä Holmin tavoin muistuttamalla, että monopolien välillä on suuria ristiriitoja. Vamokap-teoria ei väitäkään valtiomonopolistista mekanismia ristiriidattomaksi, vaan monopolien ristiriidat tietenkin uusiintuvat myös valtiokoneiston sisällä.[52]

Holm opettaa vamokap-teoreetikoille kuin suurenakin uutuutena, että valtion interventio ei voi kumota voiton suhdeluvun laskutendenssiä eikä poistaa kapitalistisia kriisejä. Hänen mukaansa vamokap-teoria ei näe valtiointerventionismin rajoja, vaan luulee että se häivyttää kapitalismin ristiriidat: tämä teoria jää keynesiläisen valtiokäsityksen vangiksi. Koko kritiikin epädialektisuus heijastuu tässä kuin aurinko vesipisarassa! Kun vamokap-teoria erittelee ristiriitojen säätelyä, se muka samalla väittää ristiriitojen poistuvan. Tosiasia kuitenkin on, että valtio yrittää lieventää kapitalismin ristiriitoja ja että se väliaikaisesti ja osittain jopa onnistuu siinä, ja että edelleen juuri tästä syystä ristiriidat nousevat uudelle tasolle sekä syvenevät entisestään. Tämä käsitys on kaukana siitä mitä esitti lordi Keynes — jolle taas "valtiointerventionismin rajojen" pohtiminen suunnilleen kriitikkojen esittämällä tavalla ei ollut lainkaan vierasta!

---

52. Ristiriitaisten prosessien erittely on luonnollisesti aina vähän mutkikasta ja vaivalloista puuhaa. Mutta ehkäpä Holm ilahtuu professori Allardtin tarjoamasta "sivustatuesta". Allardt oivaltaa oitis vamokap-teorian valtiokäsitteen "metafyysiseksi" ja "erittäin epäanalyyttiseksi": valtio on milloin monopolien väline, milloin sen itsenäisyys taas lisääntyy! "Itse asiassa marxilaisuuden puitteissa valtiomonopolistisen kapitalismin teorian kanssa kilpaileva suuntaus, ns. valtiointerventionismi, jolla monissa muissa maissa on kannattajia, näyttää paremmin välttäneen metafysiikkaa muistuttavat sanonnat." (Allardt, ma., s. 14).

Teorian suhde käytäntöön

Vaikka vamokap-teorian kriitikot toistaiseksi ovat enimmäkseen liikkuneet puhtaasti teoreettisella tasolla, he tunnustavat teorian ja käytännön suhteen ratkaisua vaativaksi ongelmaksi. Tämä ongelma tulee vastaan niin konkreetissa tutkimustyössä kuin käytännön luokkataistelussakin. Kummassakin tapauksessa ylihistoriallisuus ja irrottautuminen työväenluokan taistelusta osoittautuvat turmiollisiksi.

Tutkimuksessa teorian ja empiirian suhteen ongelma koetaan siirryttäessä konkreettiin selvitykseen (”reaalianalyysiin”, kuten asia ilmaistaan). Brinchin käsityksen mukaan erittely liikkuu kolmella tasolla: abstraktilla ”pääoman yleensä” tasolla, konkreetimmalla ”monien pääomien” tasolla ja empiirisellä ”monien reaalisten yksityispääomien” tasolla. Empiirisen tutkimuksen vaikeus johtuu siitä, että empirian tasolla esiintyy vain ”pintailmiöitä” vääristyneissä muodoissaan ja että tilastoja ei laadita tieteellistä erittelyä silmälläpitäen. Näin ollen empiirisellä aineistolla on tutkimuksessa pakostakin lähinnä illustratiivinen luonne[53].

Tietenkin tilastojen käyttö tutkimuksessa on ongelma, sillä lisäarvoa tai riistoastetta kapitalististen maiden tilastolaitokset eivät ole pitäneet tapanaan laskea. Mutta Marx-rekonstruktioon nojaaville tämä pulma on erityisen suuri, koska he haluavat siirtyä suoraan Marxin ”Pääoman” tasolta empiriaan. Historisiteettiongelman ratkaisemattomuus heijastuu avuttomuutena konkreetissa erittelyssä. Jollei osaa tarkastella käsitteellisesti kapitalismin kehitystä imperialistiseen vaiheeseensa ja tässä vielä valtiomonopolistiseen asteeseensa, on varmaan tuskallisen vaikeaa sovittaa empiirisiä seikkoja teoriaan. Niinpä mainittu Brinchin ”reaalianalyysi” jää paitsi puhtaasti taloudelliseksi myös hajanaiseksi ja empiirisiltä tiedoiltaan harhaanjohtavaksi. Marx-rekonstruktio yksinkertaisesti ei riitä nykyisen mutkikkaan kapitalistisen järjestelmän erittelyn teoreettiseksi perustaksi. Lenin havaitsi tällaista epähistoriallista ajattelutapaa Plehanovilta ja muilta oikeistosiiven sosialidemokraateilta, joille hän huomautti: ”Kapitalistisen evoluution eri tyyppeihin kuuluvien ainesten loppumattoman moninaiset yhdistelmät ovat tietysti mahdollisia ja vain parantumattomat pedantit voisivat ratkaista tällöin heräävät omalaatuiset ja mutkalliset kysymykset pelkästään sitaattien avulla, joita on otettu joistakin Marxin lausunnoista, jotka koskevat toista historiallista aikakautta.”[54]

Ruotsalaisten ja tanskalaisten vamokap-teorian kriitikkojen mielipiteet ovat lähes täysin yhteneviä kommenteissa strategisista kysymyksistä, ennen kaikkea monopolien vastaisen

53. Brinch, mt.., s. 16—20.
54. V. I. Lenin, Kapitalismin kehitys Venäjällä, Teokset 3. osa, s. 13.

rintaman teoriasta. Heidän mielestään koko rintaman ajatus on siinä, että niputetaan yhteen kaikki mahdolliset ainekset, jotka eivät ole monopolikapitalisteja, ja kutsutaan sitten "kansan" ja "monopolien" ristiriitaa pääristiriidaksi. Tällöin rintamaan tulee mukaan kaikenkarvaisia taantumuksellisia aineksia, jotka taatusti eivät sormea liikauta monopoleja vastaan. Myös tämän rintaman avulla suoritettava siirtyminen sosialismiin monopolien vastaisen demokratian kautta olisi sula mahdottomuus. Itse asiassa kysymys onkin kriitikoiden mielestä siitä, että uudistettaisiin nykyisiä kapitalistisen yhteiskunnan instituutioita, mutta säilytettäisiin itse järjestelmä. Näin kriitikot syyttävät vamokap-teoriaa ja kommunisteja parlamentarismista, reformismista ja vallankumouksellisten voimien harhaanjohtamisesta[55]. Monopolien vastaisen rintaman teoria on lisäksi jonkinlainen jälkikäteissommitelma (efterhandskonstruktion), sillä tällaista rintamaa puuhattiin jo 30-luvulla ennen kuin vamokapteoriasta oli hajuakaan. Tässä ilmenee kriitikkojen neuvostovastaisuus: heille vamokap-teoria on Kominternin ja Neuvostoliiton ulkopolitiikan puolustelemiseksi synnytetty rakennelma[56]. Täten teoria on enemmän ideologinen kuin tieteellinen!

Kriitikkojen erottelu laajan rintaman ja työväenluokan taistelun välillä on täysin keinotekoinen. Työväenluokka ei ole koskaan voinut eikä voi voittaa ilman ei-proletaaristen työtätekevien kerrosten tukea[57]. Imperialismin ja valtiomonopolistisen kapitalismin oloissa demokraattinen rintama tulee erityisen välttämättömäksi, sillä monopolien herruus merkitsee siirtymistä demokratiasta taantumukseen kautta linjan. On saatava kaikki mahdolliset voimat mukaan puolustamaan ja laajentamaan demokratiaa. Tämä demokratian puolustaminen ei suinkaan ole parlamentaarista mielenlaatua, kuten kriitikot inttävät. Fryklund ja kumpp. toteavat: "Porvarillinen demokratia on tänään sitä mitä

---

55. Ks. Holm, ma., s. 42.

56. Fryklund ym., ma., s. 9—10. — Vamokap-teorian historia on ollut Saksan Liittotasavallassa suosittu "tutkimuksen" kohde. Ks. esim. Margaret Wirth, Kapitalismustheorie in der DDR, Frankfurt/M., 1972 ja Ebbighausen/Kirchhof, Zum historisch-politischen Hintergrund der Theorie des staatsmonopolistischen Kapitalismus: Kommunistische Einheitsfront- und Bündnispolitik vor und nach dem Zweiten Weltkrieg. Kirjassa Ebbighausen (toim.), Monopol und Staat, Frankfurt/M., 1974.

57. Lenin tähdensi: "Mahtavampi vastustaja voidaan voittaa vain jännittämällä äärimmilleen kaikki voimat sekä käyttämällä ehdottomasti ja mitä tarkimmin, huolellisimmin, varovaisimmin ja taitavimmin kaikkia, yksinpä vähäisimpiäkin vihollisten kesken ilmeneviä 'rakoiluja', kaikkia eri maiden porvariston välisiä sekä erillisten maiden eri porvariryhmien ja -kerrosten välisiä sisäisiä eturistiriitoja samoin kuin jokaista, vieläpä pienintäkin mahdollisuutta hankkia itselleen joukkoliittolainen, vaikkapa vain tilapäinen, horjuva, epävakaa, epävarma tai ehdollinen liittolainen. Joka tätä ei ole käsittänyt, hän ei ole käsittänyt hitustakaan marxilaisuudesta eikä tieteellisestä, nykyaikaisesta sosialismista yleensä." V. I. Lenin, "Vasemmistolaisuus" lastentautina kommunismissa, Teokset 31. osa, s. 55.

se on aina ollut, näennäisyyttä (ett sken)"[58]. Totta tässä on se, että porvarillinen demokratia on aina porvarillista, ja että valta pysyy kapitalistien käsissä. Olisi kuitenkin virheellistä pysäyttää erittely tähän ja johtaa demokratian vastustamiseen. Kun nykyisin porvaristo (etenkin monopolit) pyrkii supistamaan demokratiaa, juuri työtätekevien on otettava aloite taisteltaessa demokratian puolesta. Tämä ei ole kaipuuta isoisän aikoihin ja "vanhan kunnon demokratian" takaisinvaatimista, kuten kriitikot antavat ymmärtää[59], vaan eteenpäinsuuntautuvaa kamppailua, jolla luodaan parhaat ehdot myös sosialismin puolesta käytävälle taistelulle.

Valtiomonopolistisen kapitalismin kehitys luo edellytyksiä sille, että sosialismiin voidaan siirtyä rauhanomaista tietä ja monopolien vastaisen demokratian kautta. Demokraattinen taistelu on osattava suhteuttaa lopulliseen päämäärään. Lenin painotti: "On osattava yhdistää taistelu demokratian puolesta taisteluun sosialistisen vallankumouksen puolesta alistaen edellisen jälkimmäisen tarpeisiin. Siinä koko vaikeus; siinä koko asian olemus"[60]. Koska tämän yhdistämisen tulee olla joustavaa, monopolien vastainen demokratia ei voi olla ehdoton välttämättömyys vaan se on vain eräs mahdollinen sosialismiin siirtymisen muoto. Välttämätöntä on vain sosialismiin siirtyminen, mutta konkreetit luokkataistelun ehdot määräävät parhaan siirtymisen muodon[61]. Ja missään tapauksessa rauhallisinkaan sosialismiin siirtyminen ei ole mitään iltakävelyä sosialismiin, vaan jo monopolien vastaisen demokratian saavuttaminen edellyttää ratkaisevan iskun antamista monopoleille.

Vamokap-tutkimus todella kytkeytyy käytännön taisteluun, sillä se selvittää niin teoreettisesti kuin konkreetisti yhteiskuntamuodostuman kehitystä ja demokraattisten voimien toiminnan näköaloja. Tätä on vaikea mieltää jälkikäteissommitelmaksi: tutkimus ei jää tuijottelemaan menneitä, vaan se suuntautuu koko tutkimuskohteensa, valtiomonopolistisen kapitalismin, hävittämiseen. Neuvostoliiton tiedeakatemian kirjeenvaihtajajäsen A. G. Mileikovski määritti vieraillessaan viime vuonna Suomessa, että tutkimuksen tehtävä on paljastaa kansallisesti ominainen tarkasteltaessa yhteisen kansainvälisen tehtävän ratkaisemista[62]. Tässä onkin vamokap-teorian kriitikkojen vaikein ongelma: onko heidän kansainvälinen tehtävänsä demokraattisen rintaman heikentäminen vai taistelu yhdessä laajojen kansankerrosten kanssa monopoleja ja taantumusta vastaan.

---

58. Fryklund ym., ma., s. 16.
59. Ma., s. 15.
60. V. I. Lenin, Kirje Inessa Armandille, Teokset 35. osa, s. 231.
61. Willi Gerns/Robert Steigerwald, Probleme der Strategie des antimonopolistischen Kampfes. Frankfurt/M., 1973, s. 57.
62. Ks. Tiedonantaja 27. 11. 1973.

”Valtiointerventionismin” teoreetikkojen tulevaisuus ei näytä lohdulliselta: kohdatessaan konkreetin todellisuuden he iskevät väkisinkin päänsä seinään. Teoreettisluonteiset perustelut johtavat yhä selvemmin irtautumiseen marxismi-leninismistä ja demokraattisten voimien taistelusta, antikommunismiin ja neuvostovastaisuuteen. Kokonaisuutena ottaen tällaiset kriitikot edustavat kuitenkin pieniä ryhmiä, ja eri pohjoismaissa — erityisesti Tanskanssa — kommunistinen nuoriso- ja opiskelijaliike voimistaa asemiaan. Suomalaisten marxisti-leninistien tehtävä on asettaa kokemuksensa muiden pohjoismaiden käyttöön, tukea demokraattisia voimia ja syventää edelleen neuvostovastaisten vamokap-teorian kriitikkojen aattellista ahdinkotilaa.

Raportteja, kommentteja

Kyproksen kriisi ja NATO

Heinäkuun 15. päivänä Kyproksen kreikkalainen kansalliskaarti suoritti Ateenasta johdetun vallankaappauksen. Sitä seurasi turkkilaisten joukkojen maihinnousu saarelle heinäkuun 20. päivänä. Nämä tapahtumat eivät ole merkinneet vain Kyproksen laillisen hallituksen syrjäyttämistä, samalla ne ovat saattaneet koko itäisen Välimeren turvallisuuden vaakalaudalle. Vaikutus on heijastunut myös Euroopan yleiseen turvallisuuskehitykseen Kreikan ilmoitettua kieltäytyvänsä allekirjoittamasta ETYK:n 3. vaiheen yhteydessä kokouksen päätösasiakirjoja, ellei Kyproksen tilannetta ole ratkaistu.

Vastuu Kyproksen tapahtumista on NATO:n, joka jo vuosia sitten oli asettanut päätavoitteekseen Välimerellä Kyproksen kytkemisen sotilastukikohtiensa ketjuun. Kreikan ja Turkin asevoimien kautta suorittamallaan hyökkäyksellä, joka on johtamassa saaren jakoon NATO loukkasi vakavasti ETYK:ssa jo sovittuja periaatteita voiman käytöstä pidättäytymisestä, rajojen loukkaamattomuudesta ja toisten valtioiden sisäisiin asioihin puuttumattomuudesta. Tämä osoittaa NATO:n hyökkäyshaluisten piirien valmiutta asettaa uusia esteitä jännityksen lievenemiskehityksen eteen.

Neuvostoliiton hallituksen toimenpiteet tilanteen saattamiseksi kansainvälistä arvonantoa nauttivien elinten käsittelyyn on osoitus pyrkimyksestä ratkaista rauhanomaisesti kansainvälisen politiikan konfliktit. Neuvostoliiton esityksille on antanut kaiken tukensa Kyproksen väestön luottamusta laajimmin nauttiva kommunistinen AKEL-puolue sekä arkkipiispa Makarios. Myös Kreikan uusi hallitus on ilmoittanut olevansa valmis Neuvostoliiton ehdottamiin neuvotteluihin.

Seuraavassa raportissa tarkastellaan Kyproksen tapahtumien taustaa ja laajemmin NATO:n pyrkimyksiä Välimerellä. — Toimitus.

Kyproksen väestön taistelu Englannin imperialismia vastaan: Enosis-aatteen alkuperä

Kyproksen kriisin luonteen ymmärtäminen edellyttää Kyproksen kreikkalaisen ja turkkilaisen (väestöstä 18 %) väestönosien välisten ristiriitojen ymmärtämistä. Tämän ristiriidan taustalla ei ole ollut mikään näiden väestönosien "luonnollinen" vastakkaisuus, vaan Englannin imperialismin, jonka hallinnassa maa oli ollut vuodesta 1875, systemaattinen pyrkimys. Brittiläisen siirtomaapolitiikan yleisenä metodina on ollut eri väestöryhmien eristäminen ja niiden vastakkainasettelu tarkoituksena herättää yhteiskunnallisesti toisarvoisia ristiriitoja. Irlannin kysymystä on luonnehdittu katolisten ja protestanttien välisenä konfliktina. Palestiinan ongelmaa on tarkasteltu kahden etnisen ryhmän, arabien ja juutalaisten välisenä ristiriitana. Kyproksessa Englanti turvautui asemiensa turvaamiseen ylläpitämällä ristiriitaa kreikkalaisen ja turkkilaisen väestönosan välillä ja käytti hyväkseen turkkilaisen vähemmistön alttiutta tähän politiikkaan.

Tämän imperialismin taktiikan vuoksi taistelu saaren itsenäisyyden puolesta sai jo ennen 2. maailmansotaa muodon kreikkalaisen väestönosan toimintana tavoitteena liittää Kypros Kreikkaan. Tämä tavoite tunnetaan paremmin enosis-aatteena. Myös Makariokselle, joka 2. maailmansodan jälkeen nousi liikken poliittiseen johtoon ja joka vuonna 1950 valittiin Kyprok-

sen arkkipiispaksi, liitto Kreikan kanssa oli vastine Englannin raa'alle siirtomaasorrolle. Lähtökohdiltaan enosis-aatetta voidaan siten pitää vastareaktiona englantilaiselle imperialismille. Kuitenkin aatteen voimakkaan nationalistisen luonteen vuoksi sen luonne on myöhemmin pystytty muuttamaan vastakkaisten pyrkimysten välineeksi pyrittäessä kytkemään itsenäinen saarivaltio entistä kiinteämmin NATO:n hallintaan.

Vuodesta 1948 lähtien Kreikan isänmaalliset voimat olivat joutuneet USAn opastuksella suoritetun ankaran ajojahdin kohteeksi. Vuonna 1951 Kreikka liittyy NATO:oon. Kyproksen työkansan edistyspuolueen, AKEL:n johtaja Papaionnou tuomitsikin jo vuonna 1954 voimakkain sanoin enosista ajaneen EOKA-järjestön. Myös Makarios alkoi suhtautua torjuvasti enosis-aatteeseen ja ryhtyi ajamaan Kyproksen itsenäisyyttä. Entistä selvemmäksi enosis-aatteen muuttunut luonne tuli vuonna 1967 tapahtuneen Kreikan sotilasvallankaappauksen jälkeen.

Itsenäisyys ilman itsenäisyyttä

Kypros itsenäistyi 16. 8. 1960. Maan presidentiksi tuli arkkipiispa Makarios. Itsenäistymistä oli edeltänyt Englannin, Turkin ja Kreikan 19. 2. 1959 allekirjoittamat kansainväliset sopimukset ja vakuutukset Kyproksen poliittisesta tulevaisuudesta. Näillä sopimuksilla koko Kyproksen poliittinen elämä alistettiin ulkopuolisille NATO:n etupiireille.

Sopimuksessa jokaiselle valtiolle kuuluvat oikeudet alistettiin velvotteiksi. Sopimuksella mahdollistetaan Englannin, Kreikan ja Turkin sekaantuminen Kyproksen sisäisiin asioihin "asioiden palauttamiseksi siihen tilaan, joka on luotu tällä sopimuksella" (Treaty of Alliance, London February 19th, 1959). Sopimukset sallivat 950 kreikkalaisen kansalliskaartin sotilaan ja 650 turkkilaisen sotilaan läsnäolon saarella. Itsenäisiä puolustusvoimia Kyproksella ei ole. Tämän lisäksi Englannilla on sopimusten nojalla itsenäisessä hallinnassaan alue, jota Englanti on käyttänyt tukikohtanaan. Siten Kypros on aina ollut sotilaallisesti riippuvuussuhteessa kolmeen NATO:n jäsenvaltioon.

Kyproksen perustuslain, jota ei voida muuttaa ilman kolmen takaajavaltion suostumusta, nojalla saaren presidentti ja varapresidentti valitaan erikseen, ensimmäisen kreikkalaisen yhteisön toimesta toisen edustaessa turkkilaista vähemmistöä. Kummallakin on mm. veto-oikeus parlamentin päätöksiin. Tämä järjestelmä on lähes täysin lamauttanut valtion lainsäädäntö- ja hallintokoneiston kasvattaen samalla kahden väestöryhmän välisiä ristiriitoja.

On selvää, ettei tällainen sopimus voinut ratkaista Kyproksen kysymystä. Aika ajoin tilanne kehittyi vakaviksi poliittisiksi ja aseellisiksi selkkauksiksi, jotka aiheutti EOKA:n johdossa olleen eversti Grivasin päätös jatkaa taistelua enosiksen puolesta. Makarioksen Grivas leimasi petturiksi. Vuosina 1964 ja 1967 kriisi kärjistyi äärimmilleen johtaen YK:n päätökseen muodostaa saarelle YK:n turvajoukot. Kreikan ja Turkin väliset suhteet olivat jatkuvasti varsin viileät. Näissä oloissa neuvottelut kahden kyproslaisen osapuolen välillä eivät johtaneet tuloksiin.

Naton hyökkäyksen tausta 1: Kyproksen sisäpoliittinen kehitys

Vähitellen myös NATO tuli tyytymättömäksi Kyproksen tilanteeseen. Tämä johtui sekä Kyproksen sisäpoliittisesta kehityksestä että saaren strategisen merkityksen huomattavasta noususta 1970-luvun kuluessa.

Makarios omaksui riippumattomuuden ulkopolitiikkansa ohjenuoraksi ja pyrki päättävästi lisäämään perustuslakeihin säädöksiä jotka vähentäisivät valtion riippuvuutta kolmesta takaajavaltiosta. Taloudellisesti saari oli voimakkaasti sidoksissa brittiläiseen monopolipääomaan. Näiden vastapainoksi Makarios solmi kahdenkeskiset sopimukset sosialististen maiden kanssa. Vuonna 1971 hän vieraili Neuvostoliitossa.

Samanaikaisesti kommunistit olivat saavuttaneet johdonmukaisen

politiikkansa ansiosta ratkaisevan aseman saaren sisäpolitiikassa. AKEL edusti ehdottomasti saaren merkittävintä poliittista voimaa ja sillä oli voimakkaat asemat myös Kyproksen vahvassa Yleis-Kyproslaisessa Ammattiliitossa. AKEL korosti jatkuvasti väestöryhmien välisten neuvottelujen merkitystä tähdentäen, että ainoastaan niiden avulla on mahdollista turvata saaren itsenäisyys ja riippumattomuus.

NATO:n hyökkäyksen tausta 2: Kyproksen strategisen merkityksen nousu

Jo NATO:n ministerineuvoston Lissabonin kokouksessa kesäkuussa 1971 tehtiin päätös, jossa asetettiin NATO:n välimerenpolitiikan ensisijaiseksi tavoitteeksi Kyproksen hallituksen kaatamisen. Kyproksen sotilaallinen merkitys kasvoi jatkuvasti tämän päätöksen jälkeenkin.

Kyproksen yleistä merkitystä NATO:n starategiassa kuvaa seuraava lainaus:" (Englannin) Kuninkaalliset Ilmavoimat on vakuuttunut siitä, että ainoa tehokas tapa hallita Neuvostoliiton laivastoa ja turvata NATO:n pehmeä eteläinen selusta voi turvautua vain maalla oleviin tukikohtiin. Kypros, joka on pikemminkin alisteinen CENTO:lle kuin NATO:lle on vakituinen tukikohta hyökkäyskoneille, jotka ovat kykeneviä kuljettamaan raskaita aselasteja. Vulcanit on sijoitettu sinne pysyvästi ja Buccaneerit voivat saapua sinne muutamassa tunnissa. Molemmat voivat kuljettaa ydinaseita." (Letter from London, NATO's Fifteen Nations, June-July 1974).

Kyproksen strategisen merkityksen nousu ennen muuta USA:n, jolla oli saarella vain radioseuranta-asema, sotilas-poliittisissa laskelmissa, johtuu ennen muuta seuraavista tekijöistä:

1. NATO:n sotilaalliset asemat ovat heikentyneet muulla Välimerellä. M a l t a menetettiin kun sen uusi pääministeri Don Mintoff ryhtyi 1970-luvun alussa kiristämään lisää korvauksia NATO:lta, mikä johti Mintoffin esittämään kehotukseen NATO:lle poistaa NATO:n laivaston eteläinen päämaja saarelta. Huhtikuussa 1974 P o r t u g a l i n fasistihallitus kaatui, mikä huolimatta siitä, että Portugal on edelleen NATO:n jäsen, vähentää USA:n mahdollisuuksia käyttää maata tukikohtanaan (ks. Kanerva Cedeström, Portugalin kansan taistelu fasismin murskaamiseksi, Soihtu 4/74). Tämän kehityksen vastapainoksi USA kiihdytti neuvotteluja E s p a n j a n kanssa ja sai heinäkuussa aikaan ystävyysjulistuksen Espanjan hallituksen kanssa, jossa sovittiin sotilaallisten siteiden vahvistamisesta sekä niiden sovittamisesta NATO:n strategiaan.

2. Kyproksen merkitystä USAn lähi-idän politiikan kannalta on lisännyt erityisesti se, että NATO:n sisäisten ristiriitojen vuoksi USAn on vaikea saada varmoja tukikohtia lähellä lähi-idän sota-aluetta. Tämä tuli näkyviin lokakuun 1973 aikana, jolloin Espanja ja Kreikka eivät sallineet USA:n käyttää aluettaan aseiden laivaamiseksi Israeliin. Myöskään Englanti ei antanut Kyproksen tukikohtaansa USAn käyttöön.

3. NATO:n kiinnostusta Kyprokseen on lisännyt myös Kyproksen ja Välimeren sotilaallisen merkityksen korostuminen sinänsä. Tässä on otettava huomioon Suezin kanavan lähitulevaisuudessa tapahtuva avaaminen (ks. Jarkko Juselius, Lähi-idän kriisin perusta ja kehitystendenssit, Soihtu 3/74). Myös Wienissä käynnissä olevat asevoimien supistamisneuvottelut Keski-Euroopassa (ks. V. Viktorov, Joukkojen ja aseistuksen supistamisesta Keski-Euroopassa, Sosialismin teoria ja käytäntö 38/74) vaikuttavat tähän. NATO on näiden neuvottelujen vastapainoksi lisännyt painoa Välimeren alueelle sen sijaan, että se ryhtyisi todellisiin pyrkimyksiin jännityksen lieventämiseksi koko Euroopan alueella.

Kyproksen vallankaappaus ja Turkin maihinnousu: Kypros kahtia

Pyrkimykset syrjäyttää Makarios nojautuivat vielä 1970-luvun alussa saarelle takaisin palanneen kenraali Grivasin johtaman EOKA-B-järjestön provokaatiotoimintaan. Kreikan everstit tukivat aktiivises-

ti Grivasin toimintaa välittämällä hänelle aseita samoin kuin CIA:n tarkoitukseen varaamia sissisodan erityisasiantuntijoita. Huolimatta, että tämä toiminta kärjisti maan poliittista tilannetta, ei lopullista päämäärää sen avulla suoranaisesti saavutettu. Grivas kuoli vuoden 1974 alussa.

Makariosta vastaan kohdistettiin vuoden 1973 aikana ankara hyökkäys myös eräiden kreikkalaiskatolisen kirkon piispojen taholta, jotka asettivat kyseenalaiseksi Makarioksen oikeuden harjoittaa maallista valtaa. Tämäkin pyrkimys epäonnistui. Makarios päinvastoin vain lisäsi kannatustaan väestön keskuudessa. NATO:n oli turvauduttava suurisuuntaisempiin menetelmiin.

Kreikan kenraalijuntan käskystä Kyproksella olevan kreikkalaisen kansalliskaartin upseerit kiihdyttivät yhteistyötään EOKA B:n joukkojen kanssa ja Grivasin kuoleman jälkeen järjestö olikin heidän suoranaisessa hallinnassaan.

Makarioksella ei ollut mitään harhakäsityksiä uhkaavasta vaarasta. Heinäkuun alussa hän vaati Kreikan juntalta kreikkalaisten upseerien vetämistä pois saarelta ja ryhtyi toimenpiteisiin saaren asevoimien uudistamiseksi. Tätä tehtävää Makarios ei kuitenkaan koskaan saanut päätökseen kreikkalaisten upseerien aloitettua vallankaappauksen heinäkuun 15. päivänä.

USA:n suora osallistuminen tähän kaappaukseen on todistettu lukuisten arvovaltaisten tietolähteiden toimesta. Georges Papandreun hallituksen entinen ministeri Ioannis Zigdisin mukaan kaappaus suunniteltiin Pentagonissa Kreikan tiedustelupalvelun KYP:n ja CIA:n toimesta. Suunnitelman laativat Kreikan ”vahva mies” kenraali Ioannides ja CIA:n eversti Coro tarkoituksenaan yksinkertaisesti murhata Makarios taistelujen kuluessa, jolloin hänen ilmeisen seuraajansa Glafkos Gleridesin kanssa voitaisiin sopia jatkosta (Guardian Weekly, August 24, 1974). Ainoastaan presidentti Makarioksen täpärä pelastuminen murskasi nämä suunnitelmat ja peliin astui mukaan renttu Nikos Sampson, joka ryhtyi pelehtimään Kyproksen presidenttiä.

Turkki ryhtyi tämän jälkeen Lontoon sopimukseen vedoten ”valvomaan etujaan” saarella sotilaidensa avulla. Ensimmäisessä vaiheessa Turkki valtasi vain saaren strategisesti tärkeimmän osan, mutta sen jälkeen kun NATO:n sisäiset neuvottelut olivat ajautuneet karille, Turkki valtasi kolmanneksen saaren alueesta. Pyrkimys saaren jakamiseksi kahtia kahden NATO-maan välillä tuli ilmeiseksi. Neuvottelut tällaisesta liittovaltiosta ovat toistaiseksi kuitenkin kariutuneet Kreikan vastustukseen.

Kreikkaan uusi hallitus: irtoaminen NATO:n sotilaallisesta toiminnasta

Alkuperäisen suunnitelman epäonnistuminen oli liikaa horjuvalle Kreikan juntalle. Juntta siirrettiin syrjään ja maan johtoon tuli tunnettu konservatiivipoliitikko Constantin Karamanlis. Turkin voimistettua USA:n ilmeisellä suostumuksella otettaan Kyproksella Kreikan uusi hallitus ilmoitti vetäytyvänsä NATO:sta ja ryhtyi samalla rajoittamaan NATO:n joukkojen toimintaoikeuksia maassa. Elokuun 14. päivän jälkeen Kreikka on katkaissut kaiken tiedonvälityksen NATO:lle tärkeästä NADGE-tutkaverkosta. Ankarampi isku NATO:lle tulee olemaan sen menettäessä Kreetalla sijaitsevan Suda-lahden luonnonsataman, joka on USA:n 6. laivaston tärkein varasto- ja huoltosatama. Samalla Karamanlis on pyrkinyt lähestymään EEC:tä.

Sisäpolitiikassa Karamanlisin hallitus on ryhtynyt vain vähäisiin toimiin demokraattisten oikeuksien palauttamiseksi ja juntan asettamiseksi syytteeseen.

Välimeren turvallisuus vaarassa

Kreikan vetäytymisen NATO:sta ja Kyproksen tilanteen lukkiutumisen vastapainoksi NATO on aloittanut uusien siirtojen valmistelemisen voimistamalla toimintojaan Välimeren alueen muissa maissa.

T u r k i n, joka NATO:n kokonaisstrategian kannalta on vielä

tärkeämpi kuin Kreikka — Turkin pitkä maaraja Neuvostoliiton kanssa — asema korostuu selvästi. Tämä tekee ymmärrettäväksi USA:n presidentin Gerald Fordin ilmoituksen kasvattaa tuntuvasti Turkin sotilaallista apua. Esitys on kohdannut kuitenkin voimakasta vastustusta edustajainhuoneessa.

Italiassa käydään huolestunutta keskustelua kesän tapahtumien seurauksista Italian asemalle. Italian Parlamentin ulkoasiainvaliokunnan sihteeri, kansanedustaja Carlo Fracanzani on vaatinut välittömiä keskusteluja "NATO:n kriisin seurauksista Italialle". Kristillis-demokraatti Fracanzani on vaatinut Italiaa eroamaan sotilasliittoutumien politiikasta (Novoje Vremja 35/74).

Huolestuttavaa on myös israelilaisessa sanomalehdessä Yediot Achronot ollut Israelin tiedustelupalvelun entisen päällikön kenraali Haim Herzogin esittämä kutsu Pentagonille sijoittaa 6. laivastonsa Israeliin. Tällaisilla toimenpiteillä NATO vaarantaa turvallisuuden koko Välimeren alueella ja näin myös Euroopan turvallisuuden.

Neuvostoliitto on pyrkinyt aktiivisesti löytämään ulospääsytien nykyisestä tilanteesta. NKP:n pääsihteeri Leonid Brezhnev esitti Puolan Kansantasavallan 30-vuotis juhlien yhteydessä, että on välttämätöntä luoda Välimerestä rauhan alue ja että "pidämme myös hyödyllisenä sopia kaikkien ydinaseita kuljettavien neuvostoliittolaisten ja amerikkalaisten laivojen ja sukellusveneiden poistamisesta Välimereltä" (Pravda 22. 7. 1974).

Välimeren tilanteen rauhanomainen ratkaiseminen on välttämättömyys ETYK:n menestyksekkään päätöksen kannalta. Edistääkseen Euroopan turvallisuutta ja ratkaistakseen tämän vaikean ongelman Neuvostoliiton hallitus julkisti 22. elokuuta julkilausuman, jossa ehdotettiin Kyproksen ongelman alistamista YK:n turvallisuusneuvoston jäsenmaista, Kreikasta, Turkista ja Kyproksesta koostuvan elimen ratkaistavaksi. Neuvostoliiton hallitus totesi laajaa kannatusta saaneessa julkilausumassaan: "Kyproksen ongelmaa ei saa ratkaista sen paremmin sotilaallisen voiman kuin poliittisen sanelunkaan tietä. Johonkin sotilaallispoliittiseen ryhmittymään kuuluvien maiden suppean piirin neuvottelut tästä ongelmasta eivät johtaisi mihinkään muuhun kuin uusiin Kyproksen kansaa uhkaaviin vaaroihin. Tällaiset maat pyrkivät vain alistamaan Kyproksen sotilaallisten etujensa hyväksi. On otettava myös huomioon, että tapahtumain kehitys Kyproksella ja sen ympärillä on ristiriidassa kansainvälisen jännityksen lievenemis prosessin kanssa ja on siis esteenä kaikkien kansojen elineduille."

30. 9. 1974

Jorma Lindfors

Suomen sotapolitiikka ja välirauhansopimus

Porvarillisessa historiankirjoituksessa toisesta maailmansodasta ja erityisesti Suomen sodista on annettu ehkä virheellisempi kuva kuin mistään muusta lähihistoriaan liittyvästä tapahtumasta.

Vasta 1960-luvun eräiden länsimaisten tutkijoiden kirjat samoin kuin nuorempien suomalaisten tutkijoiden työt ovat siirtäneet räikeimmät väitteet historiantutkimuksen roskaläjiin. (Ks. Seppo Elonen, Erkki Susi, Kirjoja Suomen ulkopolitiikan historiasta, Soihtu 2/73). Tärkeä merkitys on ollut myös presidentti Kekkosen puheella 1973 YYA-sopimuksen 25-vuotisjuhlassa, jossa hän totesi mm., että Neuvostoliiton esitykset v. 1938 sisälsivät jo ainekset sittemmin v. 1948 solmitusta YYA-sopimuksesta.

Oikeisto ei tästäkään huolimatta ole vieläkään valmis tunnustamaan tosiasioita. Myöskään SDP ei ole tullut valmiimmaksi esittämään itsekritiikkiä sota-ajalla Tannerin johdolla toimineen SDP:n po-

liittisesta linjasta. Uusi hämmästyttävä näyttö tästä saatiin kun Demari välirauhansopimuksen 30-vuotispäivänä oli pannut nuoret historiantutkijansa väittämään, ettei "sosialidemokraattisella puolueella koko tuona aikana ollut ulkopoliittisia vaikutusmahdollisuuksia". Kuitenkin puolueen puheenjohtaja Tanner oli hallituksen sisärenkaan jäsen koko ajan vuodesta 1939 vuoteen 1944. Samoin lehti julkaisi sos.dem. eduskuntaryhmän kannanoton Ribbentrop-sopimukseen ilman rivinkään kommenttia! Kannanotossa SDP sitoutui vielä sopimuksenkin jälkeen Tannerin painostuksen jälkeen taisteluun Saksan rinnalla.

Seuraavassa raportissa keskitytään tapahtumien analysointiin siten, että keskeiset porvarilliset väitteet joutuvat vastakkain tosiasioiden kanssa. Raportin kirjoittamisessa on runsaasti käytetty erinomaista neuvostoliittolaisen Juri Komissarovin tutkimusta Suomi löytää linjansa, Otava 1974. — Toimitus.

Suomen ulkopuolitiikka 1920—30-luvulla: imperialismin ase Neuvostoliittoa vastaan

Talvisotaa ja ns. jatkosotaa ei voida ymmärtää, jos ei tarkastella Suomen hallitusten ulkopoliittista linjaa ja Suomen asemaa imperialismin pyrkimyksissä Suomen itsenäistymisestä lähtien.

Suomen ulkopoliittisen linjan määräsi alusta lähtien neuvostovastaisuus. Tai itse asiassa jo "ennen alkua": Suomen hallitus suostui hankkimaan Neuvosto-Venäjältä itsenäisyystunnustuksen vain Saksan painostuksesta! Imperialistien — niin Saksan kuin Ranskan, Englannin ja USA:n pyrkimyksenä oli käyttää Suomea — samoin kuin Eestiä, Latviaa ja Liettuaa — iskujoukkona Neuvostoliittoa vastaan. Suomen ulkopolitiikka voidaan jaksottaa vuosina 1918—1939 neljään vaiheeseen (ks. V. V. Pohlebkin, Suomi vihollisena ja ystävänä, Porvoo 1969).

1. Suomen porvariston ekspansiivinen ulkopolitiikan kausi 1918—20. Vaikka neuvostohallitus oli myöntänyt Suomelle täyden itsenäisyyden Suomen porvaristo katsoi ajankohdan sopivaksi alueen laajentamiselle Neuvosto-Venäjän kustannuksella. Ensin hallitus teki Saksan kanssa 2. 3. 1918 sopimuksen, jolla Suomen taloudellinen ja poliittinen johto annettiin Saksalle, jotta Saksa olisi lähettänyt sotajoukkonsa työväenvallankumousta vastaan. Saksa oli tietysti valmis hankkimaan Suomen monopoliensa alusmaaksi. Saksan imperialismin kukistuttua marraskuussa, Suomen sotilasjohto Mannerheimin johdolla tarjosi nyt itseään Ranskan, Englannin ja USA:n pyrkimysten välineeksi Neuvosto-Venäjän kaatamiseksi. Tämäkin pyrkimys epäonnistui. Porvariston oli tyydyttävä Tarton rauhaan 1920. Suur-Suomi ajatusta ei kuitenkaan haudattu.

2. Vuosina 1920—23 tehtiin yrityksiä Tarton rauhansopimuksen "tarkistamiseksi", jotta voitaisiin jatkaa puuttumista Neuvosto-Karjalan sisäisiin asioihin.

3. Vuosina 1923—29 luotiin Suomen porvariston toimesta poliittinen ja ideologinen perusta, mikä tarvittiin neuvostovastaisen mielipiteen muokkauksen tehostamiseksi ja minkä oleellisena osana oli demokraattisen ja rauhanliikkeen musertaminen.

4. Vuodet 1930—39 olivat neuvostovastaisen sodan välittömien edellytysten luomisen kautta.

Tähän liittyi e n s i n n ä k i n sisäpolitiikassa käänne taantumuksellisempaan suuntaan: lapuanliike, IKL, kommunistien illegalisointi, 1931 presidentiksi tuli saksalaismielisyydestään tunnettu Svinhufvud.

T o i s e k s i Suomi torjui Neuvostoliiton kaikki pyrkimykset normaalistaa maiden väliset suhteet: hyökkäämättömyyssopimuksen solmimista viivyteltiin, Suomi kieltäytyi tulemasta mukaan Neuvostoliiton ehdottamiin Euroopan kollektiivisiin turvallisuustoimiin, jne. Vuonna 1937 Kallion tultua presidentiksi englantilaismielinen ulkoministeri Holsti vieraili ensimmäisenä hallituksen virallisena edusta-

jana Moskovassa. Mutta jo kesäkuussa 1937 Saksan Suomenlähettiläs von Blücher saattoi tyytyväisin mielin todeta: "Suomen ja Neuvostoliiton suhteiden normalisoimisesta ei tule mitään."

Kolmanneksi Suomen hallitus lähestyi voimakkaasti Saksaa — erityisesti Hitlerin tultua valtaan 1933. Saksalaismielinen henki oli vallalla huomattavassa osassa Suomen lehdistöä, poliittisia piirejä ja erityisen voimakkaana armeijan upseeriston keskuudessa. Suomen armeijan ja Wehrmachtin kesken sol mittiin kiinteät yhteydet. Saksalaiset arvovaltaiset sotilasvaltuuskunnat kunnioittivat erilaisia Suomen "kansallisia" juhlapäiviä läsnäolollaan. Suhteiden läheisyyttä todisti myöskin vakoilu- ja vastavakoiluyhteistyö Saksan kanssa. Suomen lehdistössä julistettiin avoimesti että Suomella ei ole mitään salaisuuksia saksalaisten edessä. Voimakas suuntautuminen Saksaan ei merkinnyt sitä, etteivätkö maamme hallitsevat piirit olisi pyrkineet säilyttämään suhteet myös angloamerikkalaiseen imperialistiseen ryhmittymään sekä pohjoismaihin. Tukeutuminen näihin Saksan ohella oli mahdollista siksi, että Englannin, Ranskan ja USA:n imperialismi ei suinkaan suuntautunut Hitlerin Saksan varustautumista vastaan, vaan antoi sen kaikessa rauhassa valmistautua sotaan Neuvostoliittoa vastaan. Maamme porvaristo oli kuitenkin perinteisesti suuntautunut sinne, mistä se välittömimmin odotti tukea suunnitelmilleen.

Neljänneksi Saksan aloitettua voimaperäisen varustelun 1930-luvun puolivälistä lähtien, ryhdyttiin myös Suomessa lisäämään puolustusmäärärahoja ja valmistelemaan armeijan organisaatiota sodan varalle. Kannaksen linnoitustöitä tehostettiin. Pitkin Suomen ja Neuvostoliiton välistä rajaa ryhdyttiin saksalaisten asiantuntijoiden johdolla rakentamaan lentokenttiä, joiden määrä ylitti moninkertaisesti Suomen ilmailun tarpeet.

Talvisota: maailmansodan "hulluvaihe" ja jatkosodan esinäytös

Poliittinen ja sotilaallinen kriisi kärjistyi Euroopassa nopeasti vuosina 1938—39. Keväällä 1938 Saksa miehitti Itävallan ja syksyllä Ranska ja Englanti kavalsivat Münchenin sopimuksella Tshekkoslovakian. Ranskan ja Englannin tavoitteena oli Saksan hyökkäyksen suuntaaminen Neuvostoliittoon.

Tässä tilanteessa Neuvostoliitto sekä syksyllä 1938 että keväällä 1939 pyrki neuvottelemaan Suomen hallituksen kanssa, jotta se saisi takeet, ettei Suomen alueen kautta hyökättäisi Neuvostoliittoon. Suomen hallitus torjui kaikki Neuvostoliiton ehdotukset, vaikka mm. Mannerheim ja Paasikivi kehottivat hallitusta suostumaan ehtoihin. Eduskunnalle neuvotteluista ei kerrottu, sen sijaan Saksan lähettiläälle niiden kulusta tiedotettiin.

Suomen johtomiehet todennäköisesti uskoivat, että Saksa aloittaisi pian hyökkäyksen Neuvostoliittoa vastaan yhteisymmärryksessä Englannin ja Ranskan kanssa. Näin ei kuitenkaan tapahtunut. Neuvostoliittoa uhkasi Saksan, Italian, Japanin, Ranskan ja Englannin muodostumassa olleen liittoutuman toimesta sota kahdella rintamalla. Välttääkseen tämän Neuvostohallitus allekirjoitti 23. 8. 1939 Saksan ehdottaman hyökkäämättömyyssopimuksen.

Siten Neuvostoliitto sai yli puolentoista vuoden pituisen lisäajan lujittaa valtion turvallisuutta. Hitler petti tällä sopimuksella "läntisen sivistyksen toiveet". Hitlerin tarkoituksena oli kääntyä ensin länttä vastaan, joka tarjosi helppoja voittoja, jotta olisi saanut kaikki lisävarat ennen lähtöään pääsotaan Neuvostoliittoa vastaan.

Heti tämän jälkeen Saksa hyökkäsi Puolaan ja 3. 9. julistivat Englanti ja Ranska sodan Saksalle — ei kuitenkaan ryhtyäkseen sotaan Puolan puolustamiseksi ja Saksan tuhoamiseksi, mihin niillä oli täysi mahdollisuus, vaan painostaakseen Saksaa hyökkäämään Neuvostoliittoa vastaan. Maailmansodan ensimmäinen vaihe, "hullusota", oli alkanut: muodollisesti Ranska ja Englanti kävivät sotaa Saksaa vastaan, mutta todellisuudessa ne kehittelivät rintamaa

Neuvostoliittoa vastaan. Myös Suomi tuli tämän politiikan välineeksi.

Maailmansodan puhjettua Neuvostohallitus ehdotti Suomelle neuvottelujen aloittamista uudelleen. Neuvostoliitto ehdotti 1932 solmitun hyökkäämättömyyssopimuksen jatkamista lisätakein ja eräitä alue luovutuksia, jotka olivat välttämättömiä Neuvostoliiton turvallisuudelle. Suomen hallitus oli valmis vain vähäisiin myönnytyksiin ja katkaisi lopulta neuvottelut 13. 11. mobilisoiden armeijan. Talvisota puhkesi kaksi viikkoa myöhemmin.

Suomen hallitus luotti omien voimiensa ohella länsivaltojen tukeen, jotka halusivat käyttää Suomea kiistakapulana Neuvostoliiton ja Saksan välillä. Länsivallat kehottivat Suomea pitämään "kovan" linjansa, joulukuussa ne ryhtyivät valmistelemaan 150.000 miehen retkikunnan lähettämistä Suomeen ja painostivat Suomea jatkamaan sotaa vielä silloinkin kun puna-armeija oli murtanut Suomen puolustuksen.

Suomen hallituksen hyökkäyspolitiikka ei saavuttanut menestystä. Myös länsivaltojen toiveet kaatuivat, sillä vaikka saksalaiset ilmaisivat yksityiskeskusteluissa tukensa Suomelle niin virallisesti Saksa ei halunnut puuttua asiaan, koska sillä ei ollut vielä riittävästi voimia hyökkäykseen Neuvostoliittoa vastaan.

Jatkosodan esinäytös päättyi maaliskuussa solmitulla Moskovan rauhalla. Paasikivi on todennut myöhemmin, että jos Suomi olisi päässyt Neuvostoliiton kanssa sopimukseen syksyllä 1939, niin se olisi paitsi välttänyt sotilaallisen selkkauksen vv. 1939—40, myös kin saattanut jäädä Saksan ja Neuvostoliiton välisen sodan ulkopuolelle kokonaan. Ainakaan siitä ei olisi koskaan tullut Hitlerin liittolaista.

Moskovan rauhanneuvotteluissa neuvostohallitus rajoittui pelkästään niihin vaatimuksiin, jotka olivat sen hetkisen tilanteen valossa tarpeen Neuvostoliiton luoteisrajan turvallisuuden takaamiseksi.

Saksan hyökkäys Neuvostoliittoon — jatkosota

Vuoden 1940 alkupuolella Saksa valloitti Tanskan, Norjan, Hollannin ja Ranskan. Heinäkuussa Hitler päätti lopullisesti hyökkäyksestä Neuvostoliittoon. Suomea kaavailtiin alusta lähtien erääksi hyökkäyskanavaksi.

Talvisodasta mitään oppimatta taantumusvoimat ryhtyivät puuhaamaan revanssia "myöhästyneessä" liitossa Saksan kanssa. Muodostettiin uusi saksalaismielinen hallitus Rydin tultua valituksi presidentiksi. Suomi—Neuvostoliitto-seura lakkautettiin ja sen johto vangittiin. Tanner puhdisti sosialidemokraattisen puolueen erottamalla ns. kuutoset puolueesta.

Uuden hallituksen ulkoministeri Witting tarjosi kaikki mahdolliset palvelukset Saksalle. Yhteistyön Wittingin kanssa v. Blücher saattoi todeta olevan niin luottamuksellista, "että minä kriittisinä ajankohtina etsin Herra Wittingin käsiini ja hän antaa minulle tietoja hänelle saapuneesta informaatioaineistosta lukemalla suoraan kyseessäolevia sähkeitä".

Saksa alkoi jo kesän lopulla toimittaa Suomeen aseita. Syyskuun lopulla saksalaiset alkoivat hallituksen sisärenkaan antaessa luvan kuljettamaan joukkojaan "lomalle" Suomen alueen läpi. Varmuuden Saksan hyökkäysaikeista Neuvostoliittoon Suomen johto sai todennäköisesti jo joulukuussa 1940. Akateemikko Kustaa Vilkuna, joka toimi sodan aikana sensuurin päällikkönä, totesi v. 1971 omiin muistiinpanoihinsa viitaten, että Mannerheim sai tiedon tästä Barbarossa-suunnitelmasta jo 20. 12. 1940, ts. vain kolme päivää suunnitelman allekirjoittamisen jälkeen Berliinissä vierailleen suomalaisen sotilashenkilön välityksellä. Kenraalieversti Halderin sotapäiväkirja ja Saksan Norjassa olevien joukkojen esikuntapäällikön eversti Buschenhagenin todistus Nürnbergin oikeudenkäynnissä antavat myös vahvan todistusaineiston Saksan ja Suomen sotilasesikuntien yhteistyöstä.

Kevään kuluessa Suomen ja Saksan armeijoiden edustajat suunnit-

telivät vielä moneen otteeseen yksityiskohtaisesti tulevia sotatoimia. Viimeiset kaksi viikkoa ennen Saksan hyökkäystä Neuvostoliittoon Suomessa tehtiin kuumeisia sotilaallisia ja poliittisia valmisteluja Suomen liittämiseksi sotaan. Kun Saksan hyökkäys alkoi 22. 6., Suomessa oli huomattavia saksalaisjoukkoja sijoitettuna Neuvostoliittoa vastaan tehtävää iskua varten. Pohjois-Suomessa olleet yksiköt olivat alistetut saksalaiselle komentajalle ja Suomen armeija oli pantu liikekannalle.

Kaiken tämän tietäen entinen presidentti Risto Ryti väitti ollessaan syytettynä sotasyyllisyysoikeudenkäynnissä v. 1945: "Kun sota Saksan ja Venäjän välillä puhkesi kesäkuun 22. päivänä, yritimme vilpittömästi pysyä sen ulkopuolella."(!)

Hallituksen yläpiiri otti laskelmissaan huomioon myös sen, että Neuvostoliiton ja Saksan välinen sota johtaisi ei vain Neuvostoliiton täydelliseen tuhoon vaan myös Saksan armeijan voimien eheytymiseen. Tällöin anglo-amerikkalainen imperialistinen ryhmittymä selviytyisi voittajana maailmansodasta tai Saksa ja länsiliittoutuneet tekisivät sovinnon keskenään. Siksi sotakabinetti teki yrityksiä saada tukea molemmilta imperialistisilta ryhmiltä ja pyrki kiertämään selvästi muotoillun poliittisen liittosopimuksen Saksan kanssa pitäen "gentlemannisopimusta" parempana.

Sotakabinetti otti laskelmissaan huomioon kaiken — paitsi mahdollisuutta, että ratkaisevan iskun fasismille antaisi Neuvostoliitto. Tähän heidän laskelmansa sitten kaatuivatkin.

Tie rauhaan

Suomalaisten poliitikkojen keskuudessa alkoi esiintyä laajemmin yrityksiä tarkastella realistisesti Suomen ja Neuvostoliiton välisiä suhteita vasta kun Hitlerin joukot olivat kärsineet tappion Stalingradin edustalla v. 1942 lopulla. Syntyi ns. rauhanoppositio, johon kuului poliitikkoja eri puolueista: mm. J. K. Paasikivi ja Urho Kekkonen.

Neuvostoarmeijan murrettua tammikuussa 1944 Leningradin saartorenkaan sodanvastaiset mielialat voimistuivat maassa entisestään. Hallituksenkin oli lopulta pakko ryhtyä tunnustelemaan rauhanmahdollisuuksia. Neuvostoliiton tällöin tarjoamat rauhanehdot olivat suurinpiirtein samat kuin syksyllä hyväksytyt. Hallitus katsoi kuitenkin vielä tällöin mahdottomaksi suostua niihin perustellen kantaansa sillä, että vaatimus Saksan joukkojen karkottamisesta vaarantaa Suomen itsenäisyyden. Sota kabinetin laskelmat ja rauhanneuvottelujen siirtäminen yhä edelleen perustuivat toivoon, että Neuvostoliiton ja sen liittolaisten välille syntyisi ristiriitoja, jopa avoin vihollisuus sodan loppuvaiheissa. Tällöin Suomi voisi tarjota palveluksiaan länsivalloille ja siten säilyttää Neuvostoliitolta valtaamansa alueet. Nämä laskelmoinnit maksoivat n. 22 000 suomalaisen siviili- ja sotilashenkilön hengen.

Neuvostoarmeijan voimakas hyökkäys kesäkuussa aiheutti tilanteen, jossa sotaa olisi voitu jatkaa vain saamalla Saksalta lisää sotilaallista apua. Avun ehdoksi Ryti kirjoitti kirjeen Hitlerille, jossa Suomi sitoutui jatkamaan sotaa Saksan rinnalla loppuun saakka (ns. Ribbentrop-sopimus).

Mutta nämäkään toimet eivät voineet ehkäistä Suomen lähestyvää sotilaallista tappiota. Kun puna-armeija oli hyökännyt menestyksellisesti ja edennyt Suomen vastaiselle rajalle Neuvostohallitus ilmoitti jälleen Suomen hallitukselle olevansa valmis neuvottelemaan aselevosta. Se asetti rauhanneuvottelujen ehdoksi sen, että Suomi katkaisisi virallisesti suhteensa Saksaan ja vaatisi tätä poistamaan joukkonsa Suomen alueelta viimeistään syyskuun 15. päivään mennessä. Nyt rauhanhankkeet saivat vihdoinkin vauhtia. Ryti oli pakotettu eroamaan ja Mannerheimistä tuli presidentti elokuun ensimmäisenä. Muodostettiin uusi hallitus. 4. syyskuuta Suomi katkaisi suhteensa Saksaan. (Saksalaiset eivät kuitenkaan suostuneet vapaaehtoisesti lähtemään Suomesta. Saksalaisten karkoitus kesti vuoden 1945

huhtikuun lopulle asti.) 19. päivänä syyskuuta 1944 Moskovassa allekirjoitettiin Neuvostoliiton ja kaikkien Suomen kanssa sotatilassa olleiden yhdistyneiden kansankuntien nimissä toimivan Ison-Britannian sekä Suomen välinen välirauhansopimus.

Välirauhansopimus

Välirauhansopimuksella saatettiin voimaan v. 1940 Suomen ja Neuvostoliiton välillä tehty rauhansopimus siten muutettuna, että Suomen oli palautettava Neuvostoliitolle Petsamon alue ja suoritettava 300 milj. dollarin sotakorvaus. Tämä summa korvasi vain pienen osan Suomen Neuvosto-Karjalassa ja Leningradin alueella aiheuttamista vahingoista. Myöhemmin Neuvostoliitto vielä olennaisesti alensi tätä summaa. Lisäksi Neuvostoliitto luopui vuokraoikeuksistaan Hankoniemeen ja Suomi myönsi sille sen sijaan vuokralle Porkkalan. Neuvostohallituksen vaatimuksesta välirauhansopimukseen sisällytettiin myös kohtia, jotka merkitsivät Suomen yhteiskuntaelämän demokratisointia. Näiden määräysten tarkoituksena oli edistää Neuvostoliiton ja Suomen välisen luottamuksen lujittamiseen tähtäävän demokraattisen liikkeen kehittämistä ja ne vahvistettiin myös v. 1947 solmitussa Pariisin rauhansopimuksessa.

Välirauhasopimus loi edellytykset täydelliselle käänteelle sekä maamme sisä-että ulkopolitiikassa. Vv. 1944—1948 käytiin taantumuspiirejä vastaan ankaraa taistelua Suomen ja Neuvostoliiton välisten hyvien suhteiden perustan rakentamiseksi. Tässä kamppailussa näyttelivät merkittävää osaa julkiset toimintaoikeudet saaneiden kommunistien ja kansandemokraattien lisäksi monet porvarilliset reaalipolitiikot, ennen kaikkea J. K. Paasikivi. Demokraattisten voimien suuri voitto oli v. 1948 Neuvostoliiton kanssa solmittu Ystävyys-, Yhteistyö-, ja Avunantosopimus, joka vakiinnutti maamme välirauhansopimuksen solmimisesta saakka noudattaman ulkopolittisen linjan.

Tämä ei suinkaan merkinnyt sitä, että taantumus olisi tuolloin luopunut yrityksistään saattaa maamme ulkopolitiikka entisille, neuvostovihamielisille raiteille. Tästä ovat tuoreimpia esimerkkejä solmittu EEC- vapaakauppasopimus ja oikeistopiirien tapa valmistautua välirauhansopimuksen 30-vuotisjuhlallisuuksiin sodanjälkeisen ajan ehkä voimakkaimman neuvostovastaisen kampanjan merkeissä. Suomen ulkopolitiikan suunta on tällä hetkellä nopeasti kärjistyvän kamppailun kysymys.

Kirsi Alasaari

Trotskilaisuus Suomessa?

Lontoossa ilmestyvä uusvasemmistolainen New Left Review puuttuu numerossaan 86 Suomen tilanteeseen. Kirjoituksen otsikko "Brezhnevismi Suomessa" kertoo miksi. Syynä on Suomen vallankumouksellisen liikkeen "hätkähdyttävin piirre", "eriskummallinen paradoksi", "kammottava säännöttömyys" — "nuorison radikalisoituminen vuodesta 1968 lähtien on omaksunut virulentin brezhnevismin muodon...". Siis sama ilmiö, joka on myös kotimaisten oikeistovoimien hyökkäyksen eräs päämaali (ks. "T": Oikeisto hyökkää nuorisoa vastaan, Tiedonantaja 1. 10. 74). Tätä kummajaista yrittää kansainväliselle lukijakunnalle järjellisesti selittää Pekka Haapakoski, joka esittäytyy "suomalaisten marxistien" edustajana.

Asetelma on erikoislaatuinen. Haapakoski on lähinnä poliittinen kuriositeetti, paikallinen Don Quijote. Hänen nimensä putkahtaa esiin milloin trotskilaisten tekstien suomentajana, milloin SOL:n reputettujen jäsenkandidaattien yhtä lyhyeltä kuin kunniattomalta listalta pastori Pursiaisen seurana — ja nyt viimeksi "suomalaisten marxistien" edustajana. Julkaistessaan Haapakosken jutun NLR varmaan tietää mitä tekee: sehän toimii eräänlaisena vallankumouksellisen liikkeen väärinymmärrettyjen, kal-

toinkohdeltujen ja ulospotkaistujen nerojen, surullisen hahmon ritarien vahakabinettina, etupäässä puhtaan järjen valtakunnassa, vailla koske tusta työväenluokan käytäntöön. Joka tapauksessa NLR:n viaton lukija saattaa hämmästyä saapuessaan Suomeen Haapakosken johtaman tosivallankumouksellisen liikkeen kansainvälisen maineen houkuttelemana.

Suomalaisen lukijan kannalta Haapakosken kirjoituksen mielenkiintoisuus on siinä, että ensimmäistä kertaa tarjoutuu näin laaja tilaisuus tutustua siihen, miltä Suomi trotskilaisin silmälasein näyttää ja millaisia näköaloja trotskilaisuus maamme vallankumoukselliselle liikkeelle tarjoaa. Samalla se tulee paljastaneeksi, miksei trotskilaisuus ole ottanut juurtuakseen suomalaiseen maaperään ja miksi Don Quijoten rooli muodostaa Pekka Haapakoskelle myös varteenotettavan tulevaisuudennäkymän.

Trotskilaisuus ja internationalismi

Marxismi-leninismi tarkastelee maailman vallankumousprosessia yhtenäisyydessään ja tietyn maan poliittista kehitystä sen objektiivisesta kansainvälisestä asemasta käsin. Tämä muodostaa myös proletaarisen internationalismin perustan. Suomen politiikka ja vallankumousliikkeen historiallista kehitystä ei voida ymmärtää lähtemättä maamme asemasta imperialismin erityisenä renkaana kapitalismin yleisen kriisin oloissa.

Haapakoski selvittää nämä lähtöedellytykset kevyesti. Suomen kansainvälisen aseman määrittävä peruskäsite on "Suomen eristäytyminen kansainväliseltä areenalta" (NLR 86, 43). Tämä lienee trotskilainen tulkinta Suomen suhteellisesta riippumattomuudesta imperialismin ketjussa ja erityissuhteista Neuvostoliittoon ja sosialistiseen maailmanjärjestelmään. Omalaatuisinta on kuitenkin se, että Haapakosken mukaan Suomen asema ei tarjoa erityisedellytyksiä vallankumoukselliselle liikkeelle vaan muodostaa sen etenemisen pääesteen.

"Suomen proletariaatin maantieteellinen ja poliittinen eristyneisyys Euroopan suurista maista on traagisesti jättänyt kokonaisen työväenluokan militanttien sukupolven suomalaisen kommunismin rappeutuvien rakenteiden ja politiikan armoille..." (45) Sama kohtalo on ollut opiskelijaliikkeellä: "Mitään vastauksia ei voinut tulla Länsi-Euroopasta, sillä vuden 1968 'eksoottisia' tapahtumia ei koskaan todella ymmärretty Itämeren nurkkakuntaisilla syrjävesillä: suomalaisen vasemmiston traditionaalinen internationalismin puute teki tyhjäksi mahdollisuuden, että 'valoa voisi tulla lännestä'" (45—46).

Mikä sitten on Neuvostoliiton merkitys? Haapakosken vastaus on sumeilematon: Neuvostoliiton ansiota on lähinnä se, että Suomi on tänä päivänä kapitalistinen maa! Asiasta "päätettiin" Teheranin ja Jaltan konferensseissa (33). Neuvostoliiton voitto fasismista siis koitui Suomen kohtaloksi?! Ei ihme, ettei tällainen "internationalismi" tunne lainkaan itää. Sen sisältö on: irti Neuvostoliitosta, lähemmäs länttä.

On johdonmukaista, että haapakoskelaisessa maailmassa ei esiinny lainkaan sellaista ilmiötä kuin käynnissä oleva monopolien hyökkäys Suomen tiiviimmäksi kytkemiseksi imperialismiin ja käänteen aikaansaamiseksi Suomen/Neuvostoliiton suhteissa. Asia onkin kuulemma niin, että juuri oikeisto vaalii lämpimiä suhteita Neuvostoliittoon: "Neuvostoliitto on tottunut lukemaan paikallisen porvariston jopa johtavat sektiot ystäviensä joukkoon" (37)!

Mistä sitten kommunistien toivoton "epäinternationalismi" johtuu? Syynä on yhtä toivoton "epäintellektuaalisuus". Vanhasta työväenpuolueesta lähtien Suomen vallankumouksellista liikettä on Haapakosken mukaan leimannut "kaiken intellektuaalisen komponentin täydellinen puuttuminen". Samoin sivistyneistöä on aina leimannut "vakavan marxilaisen tradition" puuttuminen.

On kuvaavaa, että tällaisia näkemyksiä esitetään ajankohtana, jolloin vuoden sisällä on vietetty ja

tullaan viettämään YYA-sopimuksen 25-vuotisjuhlaa, välirauhansopimuksen ja SKP:n julkiseksitulon 30-vuotisjuhlia sekä Otto Ville Kuusisen tovereineen perustaman sosialistisen opiskelijaliikkeen 70-vuotisjuhlaa. Ehkä vieläkin kuvaavampaa on se, että vuoden sisällä myös monopolit ovat antaneet sodan jälkeen tuntuvimman panoksensa haapakoskelaisen ”internationalismin” edistämiseksi EEC-sopimuksen muodossa. Haapakosken mielestä kommunistien EEC:n vastainen taistelu onkin ”suomalaista shovinismia” ja ”porvarillista nationalismia” (39).

Trotskilaisen ”internationalismin” sisällöksi paljastuu uskomaton subjektivismi: Suomen nimenomainen irrottaminen objektiivisista kansainvälisistä suhteista, neuvostovastaisuus, kansallinen nihilismi ja typerä kosmopolitismi, työväenluokan ja sivistyneistön merkityksen ja keskinäissuhteiden vääristely sekä avoin tuki monopolien kansainvälisille pyrkimyksille demokraattista liikettä vastaan. Trotskilainen näkemys Suomen kansainvälisestä asemasta on tiukasti porvarillisen ideologian puitteissa pysyttelevä peilikuva imperialismin ”harmaa vyöhyke”- ja ”suomettumis”-konseptioista.

Sodanjälkeinen käänne — työväenluokkaa vastaan!?

Kun Suomen politiikan kansainvälisenä selittäjänä on trotskilaisen ”internationalismin” puute, ovat sisäpoliittiset syyt Haapakosken mukaan lähes yksinomaan löydettävissä SKP:n täydellisestä kyvyttömyydestä. Analyysi on jälleen jotain muuta kuin leniniläistä: konkreettisen analyysin välineet, kaikkien luokkien keskinäissuhteiden tarkastelu, voimasuhteen käsite, strategian ja taktiikan tasojen erottelu jne. puuttuu muutenkin niukahkosta arsenaalista. Demiurgi-SKP:n tarkastelun metodi on yksinkertainen: kommunistien strategia ja taktiikka väännetään vulgaariksi reformistiseksi kaavaksi; kaavan virheellisyys ”todistetaan” osoittamalla että se poikkeaa vasemmistorevisionistisesta kaavasta; tosiasioita viljellään kaavojen uskottavuuden kannalta tarkoituksenmukaisissa määrin ja tarkoituksenmukaisiksi murjottuina.

Siten esimerkiksi kauden 44—48 demokraattinen offensiivi on Haapakosken mielestä jo e t u k ä t e e n ”itsensätuhoava” (paitsi että asia joka tapauksessa ”päätettiin” jo Teheranissa ja Jaltassa). Niinpä kauden trotskilaisarviona esitetään: ”Kommunistien osallistuminen vuosien 1945—48 ’jälleenrakennus’-hallituksiin pelkästään murensi SKP:n luotettavuuden työväenluokan keskuudessa, koska tämän kauden yhteistyöhallitusten tarkoituksena oli korjata Suomen kapitalismi toimintakuntoon — päämäärä, joka voitiin saavuttaa vain työväenluokan kustannuksella” (34).

Niinpä niin. Kapitalistitko hyötyivät ja työväenluokkako kärsi siitä, että Suomen suhteet imperialismiin heikkenivät, solmittiin YYA-sopimus, torjuttiin Marshall-sopimus ja NATO-kytkentä, toteutettiin siirtyminen puolifasistisesta porvarillisen demokratian valtiomuotoon, illegalisoitiin fasistiset järjestöt ja legalisoitiin SKP ja demokraattinen liike, vallattiin demokraattisille voimille asemia valtiokoneiston tärkeissä osissa mm. valtiollisessa poliisissa, kaksinkertaistettiin reaaliansiot, poistettiin joukkotyöttömyys, käynnistettiin mittava sosiaalinen lainsäädäntö, nostettiin demokraattinen kulttuuri, taisteltiin demokraattisen kansallistamisen ja maareformin puolesta — kaikki laajojen joukkoliikkeiden tuloksena.

Mitä konkreettisia tosiasioita Haapakoski voi esittää kauden ”työväenvastaisuuden” tueksi — paitsi että hän vaikenee ylläolevista? Niukasti. Mm. sen että ”palkat jäädytettiin vuonna 1946”. On mielenkiintoista että tätä seikkaa, jota SKDL:n piirissä on käytetty tulopoliittisten ratkaisujen puolusteluun, vuonna 1966 alkaneen kauden ”demokraattisen” luonteen todisteluun käytetään nyt 1944—48 kauden ”työväenvastaisuuden” todisteluun. Kummassakin todistelussa jätetään mainitsematta, että SKP totesi 8. edustajakokouksessaan tehneensä asiassa virheen ja suo-

ritti itsekritiikin. "Vasemmisto"- ja oikeistorevisionismi lyövät aina kättä siellä missä on mahdollista keinotella kommunistisen puolueen virheillä.

Tietysti myös SKDL on Haapakoskelle jo ennalta täysin mahdoton ajatus. "Todistus": (1) useimmissa muissa maissa ei tämän tyyppistä "poliittista naamiaisasua" esiintynyt; (2) "mitkään 'porvarillis-demokraattiset' voimat eivät koskaan aikoneet liittyä SKDL :oon" (33—34).

Argumentit kääntyvät Haapakoskea vastaan. (1) SKDL:n ainutlaatuisuus ei palaudu suomalaisten kommunistien omalaatuiseen päähänpistoon, vaan Suomen poliittisen näyttämön konkreettisiin erityispiirteisiin: maalaisliiton ja erityisesti SDP:n rooli sotapolitiikassa teki ennen vuotta 1945 mahdottomaksi sellaisen puoluetason yhteistyön, joka toteutui useissa muissa maissa. Tämän vuoksi tarvittiin uusi organisaatio demokraattisten voimien kokoamiseksi. (2) Tietämättömyyttä! SKDL toimi huomattavana talonpoikaiston organisaattorina (ks. Juhani Artto, SKDL:n kehityksen vaiheet, Soihtu 1/73), SNDL:n perustamiseen osallistui mm. maalaisliittolaisia naisia jne. SKDL:n kapeus ei ollut "ennaltamäärättyä" kuten Haapakoski yhdessä SKDL:n puoluesuuntaisen kehityksen perustekijöiden kanssa väittää. Se määräytyi konkreettisen voimasuhteen kehityksestä, välittömimmin siitä, että SDP:n ja Maalaisliiton oikeistojohdon onnistui vakiinnuttaa asemansa ja selvittää puolueittensa kriisi edukseen.

Päävihollinen: SKP:n ylimääräisen ja 16. edustajakokouksen linja

Siirtyessään lähemmäs nykypäivää Haapakoski omaksuu SKP:n suhteen yhä eriytyneemmän kannan: päävastustajaksi nousevat SKP:n ylimääräisen ja 16. edustajakokouksen linjalla olevat voimat. Trotskilaisuus liittyy siististi maolaisista äärioikeistoon asti ulotulottuvaan "yhteisrintamaan".

"Perustavanlaatuisin" kysymys on suhde Neuvostoliittoon. Haapakoski kiittelee SKDL:n "uudistajien" "itsenäistä" suhdetta Neuvostoliittoon, joskin arvostelee sitä puolinaisuudesta. Sen sijaan "SKP:n brezhneviläinen oppositio edustaa päinvastoin vanhan tyyppistä 200 %:n uskollisuutta Neuvostoliittoa kohtaan" (38). Erityisesti Haapakoskea kuohuttaa proletaarisen internationalismin mukainen suhtautuminen Tshekkoslovakian tapahtumiin 1968.

Mitä tulee SKP:n sisäisiin ongelmiin, "hyvin tärkeänä syynä" Haapakoski näkee "stalinismin": "ääribyrokraattisen nurkkakuntaisuuden", "laajalle levinneen vastenmielisyyden puolueen aiemman oligarkian suosikkijärjestelmää vastaan", "kaikkien kokousten ja konferenssien säälimättömän manipuloinnin etukäteen" jne.... Tämä "teoria", joka muodostaa perustan pyrkimyksille selittää SKP:n tilanne "valtataistelusta" käsin, palautuu tuttuun lähteeseen, Kerttu Kauniskankaan kirjaan "Mutta ne toverit". Haapakosken olisi kuitenkin syytä ottaa vakavasti se teoreettis-metodologinen tuomio, jonka Kauniskangas itse kirjansa alkusanoissa esittää: "Eräitä asiaan kuuluvia seikkoja joudun kokonaan sivuuttamaan, koska minulla ei ole edellytyksiä eikä aikaakaan niiden luotettavaan selvittelyyn. Näitä ovat mm. kansainvälinen tausta ja kotimaan yleinen yhteiskunnallinen ja taloudellinen kehitys". SKP:n "byrokraattisuus" alkoi ahdistaa sellaisia henkilöitä, jotka halusivat esittää marxismileninismistä ja puolueen linjasta poikkeavia näkemyksiä ja huomasivat ettei siihen puolueen puitteissa ole mahdollisuuksia. Ongelman sisältöä ja syitä on mahdotonta ymmärtää lähtemättä juuri "kansainvälisestä kehityksestä ja kotimaan yleisestä yhteiskunnallisesta ja taloudellisesta kehityksestä. Marxilainen materialismi ei ole vulgaaria psykologiaa.

Haapakoski arvostelee myös marxilais-leniniläistä valtioteoriaa, mutta koska tässä numerossa on toisaalla (ks. Pekka Kososen artikkeli) tilaisuus käsitellä monta astetta kehittyneempiä äärivasemmistolaisia näkemyksiä, ei Haapa-

kosken sepustusten penkominen maksa vaivaa. Todettakoon vain, että sovittaessaan "vähemmistön" näkemystä vallankumouksen luonteesta reformistiseen kaavaansa "kritiikkiä" varten, Haapakoski kohtaa vaikeuksia; tässä suhteessa "enemmistön" näkemys on "paljon loogisempi kuin vähemmistön haavekuvat" (41). Samaten luokkakantaiset voimat eivät Chilen vastavallankumouksen jälkeen "voineet tehdä paljoakaan enemmän kuin väännellä käsiään ja kätkeä UP:n strategian vararikon UP:n johtajien epäpoliittisen valituksen taakse" (41). Kun luo pintapuolisenkin silmäyksen Suomessa julkaistuihin Chile-arvioihin ja solidaarisuustyön organisointiin, joutuu Hegelin sanoin toteamaan: sen pahempi tosiasioille!

Monopolien vastaisen rintaman suhteen "SKP:n vähemmistö on sulkenut itsensä ratkaisemattomaan tilanteeseen" (42). Haapakosken logiikan mukaan on käsittämätöntä miten voidaan pyrkiä demokraattisen rintaman luomiseen ja samalla arvostella SDP:n ja Keskustapuolueen hallituspolitiikkaa: jos SKP kuvittelee olevansa demokraattisen rintaman johtava voima, SDP ja Kepu eivät tule mukaan! Tässä kysymyksessä "enemmistö" on jälleen "loogisempi". Haapakoski nimittääkin hallituskautta 1966—71 porvariston tavoin "kansanrintamaksi". Kommunistit eivät. Haapakosken "ristiriidat" ovat hänen omissa trotskilaisissa kaavoissaan.

Demokraattisen liikkeen nousu ja tuho

Spektaakkelin huippukohta on SKP:n joukkovaikutuksen kasvu viime vuosina nuoren työväestön sekä opiskelijoiden ja sivistyneistön keskuudessa. Raskaimmin Haapakoski murehtii sitä, ettei työväenluokka "internationalistisesti" omaksunut "Ranskan toukokuun" ja "Italian kuuman syksyn" yhteydessä ilmaantuneiden äärivasemmistolaisten ryhmien "korkeampia taistelumuotoja ja -tavotteita". Pääsyyllisiä ovat SKP:n ylimääräisen ja 16. edustajakokouksen linjaa kannattavat voimat. Toisaalta "ainoa voima, joka näytti 'puhuvan tehtaiden kieltä' oli SKP:n vähemmistö". Toisaalta se on johtanut taistelun umpikujaan. Syynä on myös tulopolitiikan puolustelijoiden usein toistelema "ekonomismi". Näin ollen "kumpikaan SKP:n osapuoli ei tarjoa mitään tietä työväenluokan etujoukolle kapitalismin kehästä... Pidemmän päälle etujoukko löytää tiensä ulos tästä ongelmasta" (44—45). Saammeko arvata: Pekka Haapakosken kaavojen opastuksella?!

Onnettomasti on käynyt myös opiskelijoiden. Vuonna 1968 Suomen yliopistoissa oli kuulemma "suhteellisen vallankumouksellinen ja avoin poliittinen ilmapiiri". Mutta sitten tapahtui "vastavallankumous vallankumouksessa": opiskelijoiden "epäinternationalismi" ja "intellektuaalisen tradition puute" kostautui "brezhnevisminä". Miten tämä tapahtui? Kommunistien "pääongelmana oli muuntaa uusien rekryytiensä antiautoritaariset ja kapinalliset mielialat, suoran toiminnan menetelmät ja vapaamieliset taipumukset ja tavat stalinistiseksi pamppukuriksi, 'kunniallisiksi' toimintamuodoiksi ja hypokriittiseksi puritanismiksi... metodi heidän muuttamisekseen luotettaviksi brezhneviiteiksi oli asteettainen 'ideologinen kasvatus' ".

Näin kavalasti siis SOL tukahdutti "vallankumouksen" yliopistoissa. Tästä varmaan johtuukin että äärivasemmistolaisten lisäksi monet ryhmät "kansandemokraattisista" opiskelijoista aina kokoomukseen ja äärioikeistoon asti hyökkäävät raivostuneina SOL:oa vastaan?

Mutta jo valkenee trotskilaisillekin: SOL ja demokraattinen opiskelijaliike ovat joutumassa lopullisesti umpikujaan. Opiskelijat ovat ajautuneet "muutamassa vuodessa apaattiseen epäpolitisoitumiseen ja tylsään korporatismiin, heiltä on riistetty kaikki järkevä proletaarinen toiminta ja näköalat... Lopputuloksena on ollut tuhoisa kyllästyminen ja demoralisoituminen... suuri osa tästä sukupolvesta tulee lopulta putoamaan pois ja palaamaan takaisin normaaliin porvarilliseen elämään..." (48).

Nämä ennustukset ovat tuttuja. Ne muodostavat SOL:n vastustajien uusimman oljenkorren: kun SOL menee vääjäämättömästi eteenpäin, niin oikeistovoimien reaalinen perspektiivi SOL:n nujertamiseksi haipuu yhä enemmän tulevaisuuden toiveeksi. Kun oikeistovoimat ovat vasta viime aikoina — liian myöhään — tosissaan havahtuneet huomaamaan nuoriso- ja opikselijaliikkeen kehityksessä piilevän vaaran, on seurauksena ollut SOL:n tuhoennusteiden monikymmenkertaistuminen.

Laajan ja etupäässä "kriittisen" artikkelinsa Pekka Haapakoski lopettaa vihdoin positiiviseen ohjelmaan: "Marxilaisten ensimmäinen tehtävä tulee olemaan pitkäaikainen työ pöydän puhdistamiseksi stalinismin pirstaleista sen monissa muodoissa, jotta vallankumoukselliselle sosialismille voitaisiin antaa uusi historiallinen startti." (49).

Kuka voi enää tämän jälkeen väittää, että trotskilaiset odottaisivat vallankumousta kädet ristissä! He ovat astumassa omalle paikalleen kommunisminvastaisessa rintamassa.

Kari Toikka

Kirjoja

Kirja SEV:stä

Hannu T. Linnainmaa — Kari Möttölä: SEV ja sosialistinen taloudellinen yhdentyminen. 140 s. Ulkopoliittisen instituutin julkaisuja, Forum-sarja Tammi 1974.

Se, kuinka eri maailmanjärjestelmät pystyvät vastaamaan nykyiseen, tieteellis-teknisen kumouksen oloissa tapahtuvaan tuotantovoimien yhteiskunnallistumisen hallitsevaan muotoon, tuotannon yhä laanevan kansainvälistymisen tendenssiin, muodostaa erään kaikkein ratkaisevimmista sosialismin ja kapitalismin rauhanomaisen kilpailun alueista. Yhteiskuntajärjestelmä, joka tehokkaasti edistää tuotantovoimien kehitystä ja tuotannon monipuolista kansainvälistymistä, osoittaa olevansa 20. vuosisadan edistyksellinen sosiaalisen elämän muoto. Tuotannon ja yleisimmin yhteiskunnallisen elämän kansainvälistyminen tapahtuu eri järjestelmien oloissa muodoissa, jotka määräytyvät välittömästi näiden yhteiskuntamuodostumien perusolemuksesta ja puolestaan vaikuttavat merkittävästi niiden konkreettiin toteutumiseen.

Erityisesti sen jälkeen, kun maamme suurpääomapiirit ja niiden politiikkaa nuodattava hallitus allekirjoitti vapaakauppasopimuksen EEC:n kanssa on maamme kansalle käynyt yhä selvemmäksi kapitalistisen kansainvälistymisen, mm. ylikansallisten ja kansainvälisten yritysten ja imperialistisen taloudellisen yhdentymisen, luonne ja merkitys. Kapitalismi, joka on joutunut ja joutuu yhä kärjekkäämpään ristiriitaan sisässään kehittyvien tuotantovoimien kanssa synnyttää jatkuvasti yhä uusilla aloilla puhkeavia kriisejä, jotka aivan erityisesti näkyvät kansainvälisten taloussuhteiden piirissä. Täten nämä ilmiöt, vaikka niiden synty olisikin jonkin tai joidenkin imperialististen pää-

maiden sisäisissä oloissa — kuten on suurelta osin nykyisen valuuttakriisin laita sikäli kuin yhdysvaltalaista talouspolitiikkaa voidaan pitää maan sisäisenä ilmiönä — välttämättä vaikuttavat kaikkien kapitalistisen maailmanjärjestelmän piirissä oleviin maihin. Erityisen voimakkaasti ne iskevät sellaisiin maihin ja niiden työtätekeviin, joissa tuotantorakenne on yksipuolisuutensa ja suojaamattomuutensa vuoksi kansainvälisten suhdanteiden heilahteluille altis. Tämä pitää kiistämättä paikkansa Suomen osalta.

Näissä oloissa on aivan luonnollista ja lainmukaista, että sosialististen maiden taloudellis-sosiaaliset olot ja sosialistinen taloudellinen integraatio keräävät laajaa ja kasvavaa mielenkiintoa sekä kapitalististen maiden työtätekevien että "järkevien" porvarien taholta. Yhtä lainmukaista on se, että kysymykset vaikkapa inflaatiosta eri maissa tai 25-vuotiaan SEV:n kehittämisen kokonaisohjelmasta nousevat voimakkaan aatteellis-poliittisen luokkataistelun kohteeksi.

Lisäksi kysymys sosialistisesta integraatiosta ja yleensä sosialistisen talouden kehittymisestä on välittömästi poliittisesti erittäin keskeinen erityisesti Suomelle, onhan taloudellisen yhteistoiminnan lisääminen Neuvostoliiton ja muiden sosialististen maiden kanssa eräs Suomen kansantalouden demokraattisen kehittämisvaihtoehdon keskeisistä piirteistä ja siten kärkevän kanppailun kohde.

Tämä on se tausta, jolle kahden nuoren sosialidemokraatin kirja sosialistisesta integraatiosta asettuu. Itse se asettaa tehtäväkseen 'perustiedon välittämisen' ja pyrkii vielä tarkastelemaan 'asioita SEV-maiden näkökulmasta' mitä 'yleisiin periaatteisiin', 'filosofisiin perusteisiin' ja 'taloudellisiin ongelmiin ja tehtäviin' tulee. Tässä tehtävässään kirja voi saada vain välttävän arvosanan.

On nimittäin ilmeistä, että vaikka tekijät ovatkin varsin laajasti tutustuneet sosialistista yhdentymistä käsittelevään alkuperäisaineistoon, eivät he ole yksinkertaisesti pystyneet omaksumaan marxilais-leniniläistä analyysimenetelmää, joka on heidän päässään muuttunut jokseenkin omalaatuiseksi ideologiapuuroksi. Eräänä esimerkkinä käynee seuraava kappale, josta on helposti löydettävissä yli puolentusinaa teoreettista virheellisyyttä:

"Yhteiskunnan kehittämisen teoria, marxismi-leninismi, ja sen kohteena olevan yhteiskunnan tila, kommunismi, luovat perustan sosialistisen talouden kehittämisessä nähtäville **lainalaisuuksille**, joiksi sosialistisessa taloudessa käsitetään kaikki ne seikat joiden huomioon ottaminen on välttämätöntä sosialismin säilyttämisen ja kommunismin rakentamisen kannalta. Lainalaisuuksien huomioon ottaminen on suunnittelun ns. objektiivinen tekijä kun taas yhteiskunnassa vallitsevan ja sen tulevan tilan huomioon ottaminen on suunnittelun subjektiivinen puoli. Näiden tekijöiden soveltaminen yhteen on kansantalouden johtamisen tärkein tehtävä." (s. 20)

Kun peruskysymyksissä vallitseva sekaannus on tätä luokkaa, on luonnollista, että seuraamukset näkyvät kirjan runsaissa "teoreettisissa" lausumissa kautta linjan. Lisäksi esiintyy joitain poliittisia sosialidemokratismeja.

Kokonaan on jätetty käsittelemättä alussa hahmottelemamme taloudellisen yhdentymisen tausta. Vaikka kirjan 140:stä tekstisivusta kolmisenkymmentä onkin uhrattu 1960-luvulla alkaneiden talousuudistusten esittelyyn, ei niitä käsitellä suhteessaan yhdentymiseen, joten koko esittelyn mieli on kyseenalainen. SEV:n esittely merkitsee kirjoittajille lähinnä eri elinten ja niiden toiminnan luettelemista, mikä on kylläkin välttämätöntä, mutta ei missään mielessä riittävää edes ja ehkä nimenomaan 'perustiedon välittämisessä'. Sosialistisen taloudellisen yhdentymisen kehittyminen tulee näkyviin toisiaan seuraavina päätöslauselmina ja elinten perustamisena ja kehittämisenä, ei riittävässä määrin sosiaalisena dynamiikkana. Tuntuu kuin kirjan näkökulma olisi porvarillisen lakimiehen, ei (edes porvarillisen) yhteiskuntatieteilijän.

Tällaisellekin kirjalle tämä on kuitenkin vahinko. On nimittäin selvää, että tekijät ovat pyrkineet vilpittömästi esittelemään SEV:iä ja tottakai kirjasta saa siitä aika hyvän organisatoris-historiallisen ku van. Erityisesti on mainittava liitteenä oleva parikymmensivuinen varsin hyödyllinen tilasto-osa, josta saa hyvän kuvan SEV-maiden taloudellisen kehityksen nopeudesta, siitä tosiasiasta, että vuonna 1973 maat tuottivat 29:ssä päivässä yhtä paljon teollisuustuotteita kuin koko vuonna 1948. Osa kirjaan sisältyvästä tosiasia-aineistosta on hyvinkin yksityiskohtaista eikä sitä ole suomeksi ollut aikaisemmin yhdestä paikasta saatavissa.

Joka haluaa tietää, mikä on HALDEKS tai miten INTERMETALL toimii, löytää kirjasta kyllä vastauksen, muttei se, joka haluaa tietää mikä on taloudellisen yhdentymisprosessin sosiaalinen merkitys tai millaisia ongelmia ja miten SEV kehittyessään ratkaisee, ei.

Onkin ilmeistä, että olisi pohdittava mahdollisuuksia saattaa runsasta sosialistista yhdentymistä käsittelevää kirjallisuutta suomenkielisen lukijakunnan saavutettaviin. Siihen asti voidaan viitata esim. vastikään Progressilta sekä englannin että saksan kielillä ilmestyneeseen M. Seninin (engl. Socialist Integration) mielenkiintoiseen teokseen.

Pekka Sutela

Kerettiläisyyden filosofia

Kokoomusnuorten joutuminen joitakin vuosia sitten silmätysten marxismi-leninismin voimakkaasti kasvavan vaikutusvallan kanssa nuoriso- ja opiskelijaliikkeessä pakotti heidät etsimään itselleen hampaat irvessä "ideologiaa", joka kykenisi vastaamaan kohdattuun haasteeseen. Tällaisena yritelmänä on toiminut viime vuosina "porvarismiksi" kehitelty "kriittinen rationalismi", joka perustuu itävaltalais-englantilaisen filosofin Karl Popperin (s. 1902) oppeihin.

Syksyn kuluessa Otavalta ilmestyy Popperin ohjelmallinen pääteos *Avoin yhteiskunta ja sen viholliset*, jonka ensipainos ilmestyi toisen maailmansodan aikana. Myös Popperin suomalaiselta oppipojalta porvaristien isältä Kari Paloselta on ilmestynyt teos *Kriittinen rationalismi* (Gummerus 1974, 186 s.). Kun tämän runsauden äärellä näyttää, että näihin vanhoihin leileihin yritetään valuttaa uutta vettä, tarkastelemme seuraavassa näiden teosten keskeistä antia.

"Kriittisen rationalismin" taustaa

Historiallisen aloitteensa menettäneen porvariston ideologia on ensisijassa negatiivista — antikommunismia; sen positiivinen puoli, kapitalistisen yhteiskuntamuodon oikeuttaminen ja ikuistaminen, saa yhä enemmän teoreettista käyteainestaan sosialidemokratiasta (ks. Seppo Toiviainen, Soihtu 5/1973). Tämä johtuu mm. traditionaalisten porvarillisten puolueiden vaikeuksista sopeutua valtiomonopolistisen kapitalismin kehityksen niille asettamiin vaatimuksiin.

Tämä tendenssi on ilmennyt myös Suomessa ja suomalaisen oikeiston eräässä osassa. Kokoomuksen ideologiselta profiililta on alettu vaatia nämä tarpeet täyttävää "rationaalisuutta". Tarvitaan enemmän valtiojohtoista "suunnittelua" vanhakokoomuslaisen "vapaan yriteliäisyyden" sijaan, tarvitaan "ristiriitojen sääntelyä" työväenliikkeen väkivaltaisen tukahduttamisen sijaan jne.

"Dynaaminen konservatismi" murtautui Kokoomuksessa esiin jo Rihtniemen aikana. Kokoomusnuoret ovat marxismi-leninismin kovan paineen alla jotuneet menemään pitemmälle.

Kriittinen rationalismi (KR) on itse asiassa eurooppalaiseen oikeistososialidemokratiaan liittyvä virtaus. Palonen tunnustaa tämän kirjassaan toteamalla, että KR:n filosofiaa vastaa politiikan tasolla Dahrendorfin ristiriitojen sääntelyoppi. KR:n muutamia ohjelmallisia väitteitä on myös otettu mm. Saksan

Liittotasavallan sosdem-puolueen ohjelmaan.

KR:n asemat nimenomaan Kokoomuksen piirissä heijastavat monessa suhteessa Suomen tilanteen erityispiirteitä: marxismi-leninismin voimakasta asemaa ja tuon aseman heijastumista myös SDP:n ideologisessa keskustelussa. Samalla KR on oikeistonuorison yritys vastata SDP:n hegemoniapyrkimyksiin sen omilla aseilla; yritys järkiperäistää Kokoomusta sujuvaksi valtiomonopolistisen kapitalismin toimitusjohtajaksi. Tämä yritys ilmentää kuitenkin KR-nuorten poliittista naiiviutta kahdella tavalla. Ensinnäkin ristiriitojen todellinen sääntely edellyttää paitsi sopivaa ideologiaa myös huomattavaa joukkokannatusta — ennen kaikkea ammattiyhdistysliikkeessä — mitä Kokoomuksella ei ole, ja mitä se ei luonteensa vuoksi kykene saavuttamaankaan. Toiseksi, koska "liberalismin"-menetelmä työväenluokan taistelun tukahduttamisessa on aina epävarma, suurpääoma tarvitsee rinnakkain liberalismin menetelmää — jota se toteuttaa SDP:n ja Kokoomuksen "maltillisen" siiven kautta — ja väkivallan-menetelmää, äärioikeistolaisen liikkeen kehittämistä kaiken varalta. Tämän vuoksi suurpääomalla ei ole aikomuksiakaan luopua omasta luokkapuolueestaan Kokoomuksesta ja sallia sen luonteen muuttamista. KR-nuorten pyrkimykset Kokoomuksen suhteen tulevat varmasti epäonnistumaan.

KR:n asema Kokoomuksessa on toisessakin mielessä ristiriitainen. Toisaalta sitä tuetaan puolueen taholta, koska se nähdään ainoaksi mahdollisuudeksi puolueen asemien säilyttämiseksi nuorisoliikkeesssä. Toisaalta äärioikeisto hyökkää sitä vastaan, koska KR:iin sisältyvät eräät demokraattissävyiset tavoitteet synnyttävät mahdollisuuden, että jotkut kannattajat ottavat nuo tavoitteet vakavasti. Tämä ei sovi suurpääoman ja Kokoomuksen piirustuksiin.

Edellä esitetyn valossa on ymmärrettävää, että Palonen itse on nyttemmin ilmoittanut irtaantuneensa varsinaisesta Kokoomuspolitikoinnista. Syynä tähän on ollut, että Kokoomuksen äärioikeisto on todennut "ole porvari"-tunnuksen käyttökelpoisuuden ja kaapannut alkuaan Palosen itsensä lanseeraaman "porvarismi"-termin omaan demagogiseen käyttöönsä. Nyt Palonen kutsuu itseään "kerettiläisyyden ideologian" edustajaksi. Kuitenkin pääosa "porvaristeista" seuraa kiltisti Kokoomuksen kansanedustajan Juha Vikatmaan jalanjälkiä.

KR:n filosofiasta

Päinvastaisista väitteistä huolimatta KR asettuu positivistisen ajattelutavan puitteisiin. Tälle yleiseen tapaan myös KR tarkastelee tutkimuskohdettaan atomistisesti — yksityisen absolutisoiden — ja annettuna — epähistoriallisesti ja ilmiötasoon rajoittuen. Tältä pohjalta myös Popper kieltää yhteiskunnalliset lainalaisuudet ja toteaa Poverty of Historicismissa ettei yhteiskuntatiede ole vielä löytänyt omaa Galileitaan eikä voikaan löytää. Tehtävä ei kuitenkaan ole periaatteessa mahdoton — marxismi-leninismin olemassaolo todistaa sen — mutta se on mahdoton positivistiselle ajattelutavalle. Näin siksi, että edellä luonnehdittu lähkökohta ei mahdollista yhteiskunnan lainalaisesti ja ennustettavasti kehittyvän materiaalisen perustan, tuotantovälineiden ja tuotantosuhteiden muodostaman totaliteetin löytämistä, koska tämä kätkeytyy monien havaittavien, satunnaisten ja yksittäisten tapahtumien "taakse", ja on eriteltävissä vain tutkimalla tietoisesti yhteiskuntaa materialistisesti. Todetut lähtökohdat johtavat myös positivismille ominaiseen relativismiin.

Näin selittyy myös positivistisen ajattelutavan pysyvyys ja voimakas asema kapitalistisissa maissa. Se täyttää taantumukselliseksi voimaksi muuttuneen porvariston luokkaintressit: Se atomisoi ja hämärtää todelliset yhteiskunnalliset suhteet, se "poistaa" porvariston historiasta, se ilmentää sen perspektiivittömyyttä jne. Näin myös KR.

"Avoin" yhteiskunta

Edellä esitetyn perusteella käy selväksi Popperin Avoin yhteis-

kunta-teoksen pääteesi: koska yhteiskunnallisia lainmukaisuuksia ei voida tiedostaa, ei voida perustella tiettyä historiallista päämäärää. On siis hyväksyttävä "avoin" yhteiskunta, jolla ei ole mitään ennalta julistettuja kehityspäämääriä. Muutoksia on tehtävä varovaisesti ja tapauskohtaisesti. Vastakohta, "suljettu" yhteiskunta on siis esim. se, joka asettaa tietoisesti päämääräkseen sosialismin rakentamisen.

Väitteensä tueksi Popper absurdisti konstruoi täysin todellisesta historiasta irroitetun "suljetun yhteiskunnan" teoreetikkojen linjan, joka kulkee Platonista Hegelin kautta yhteiskunnan kehityksen luonnonhistorialliseksi prosessiksi käsittäneeseen Marxiin. Teorian ansiot ovatkin muualla kuin tieteen piirissä. Mainittu teos koki kukoistuskautensa kylmän sodan kaudella. Tuolloin Popperin kirjasta ilmestyi viisi (!) taskupainosta peräjälkeen, mikä on lännessä harvinaista "filosofisen" teoksen ollessa kyseessä. Popperin "ansio" olikin siinä, että hän oli antikommunistisen "totalitarismi"-teorian huomattava edustaja: sosialismi pyrittiin saattamaan huonoon huutoon samaistamalla se Natsi-Saksaan.

Yksilö eettiseksi arvoksi

Atomistiseen tapaan Palonen asettaa yksilön ja yhteiskunnan vastakkain ja korottaa tämän yksilön taivaisiin. Mistä Palonen sitten johtaa tämän yksilön ominaislaadun? "Merkittävin... ihmisen eläimestä erottava tekijä on ihmisten mahdollisuus käyttää abstrakteja teorioita ongelmien ratkaisuvälineinä" (s. 37). Näin Palonen katkaisee ihmisen suhteen hänen olemiseensa, hän unohtaa, että yhteiskunnallinen käytäntö, työ sen oleellisempana osana, on se perusta, josta nousevat ne ongelmat, joiden ratkomiseen ihminen tarvitsee teorioita, ajattelua, kieltä jne. Ihmisen yksilöllisyyden keskeisesti muodostava tekijä on siten juuri työ.

Palonen ei esitä edes klassista porvarillista määritelmää "ihmisestä", sillä tämä näki työn ja omistuksen ihmisen lajipiirteenä ja yksilöllisyyden perustana. Locke kirjoitti: "Ruoho, jota hevoseni on purrut, turpeet, jotka renkini on leikannut tulevat omaisuudekseni, ilman kenenkään suostumusta. Työ, joka oli minun, poisti ne niiden alkuperäisestä yhteisestä tilasta, kiinittäen niihin minun omistukseni (Second Treatise on Government, § 28).

Kun Palonen erottaa "yksilön" täysin yhteiskuntaperustastaan — joko reaalisesta (työ, kuten marxismissa) tai fiktiivisestä (omistus, kuten klassisessa porvarillisessa teo riassa), hän joutuu kapitalismin "teoreettisten" perustelujen ulkopuolelle — kapitalismi ei hyväksy "yksilöä" ilman yksityisomistusta. Samalla hän joutuu perustelemaan "yksilöllisyys-vaatimuksen julistamalla sen "eettiseksi arvoksi". Mutta Palosen teoriassa ei voida perustella miksi nimenomaan "yksilöllisyys" (ei esim. humanismi tms.) on tällainen arvo. Hän voi vain väittää näin, koska hänen historiassaan ei ole mitään lainalaisia kehityslinjoja, jotka voisivat toimia arvojen kriteerinä. Hänen teoriassaan "arvokysymyksiä" ei voida rationaalisesti pohtia. Joudutaan relativismiin ja irrationalismiin.

Ideat — "kolmas maailma"

Kriittinen rationalismi eroaa muista positivistisen ajattelutavan virtauksista väittämällä, että subjektiivisen maailman ja fyysisen maailman lisäksi todellisuuteen kuuluu vielä kolmas, aatteiden eli teorioiden maailma, jonka avulla ihmiset voivat kontrolloida niin fyysisen kuin psyykkisenkin maailman tapahtumia. Palonen formuloi selvästi, että on olemassa ihmisestä riippumaton teorioiden maailma. Tämä merkitsee, että on olemassa erityinen maailma, missä aatteet ovat olemassa. Tämä lähenee Platonin idea-oppia, ja merkitsee, että Popper ja Palonen ovat "kolmatta maailmaansa" propagoidessaan objektiivisia idealisteja, vaikka säälittävästi yritetäänkin puhua interaktionismista. Tämä käy ilmi seuraavasti:

Ensinnäkään KR ei aseta kysymystä, mikä näistä kolmesta on ensisijainen toisiin nähden. "Teorioiden maailma" ei ole historialli-

sesti ihmisen toiminnan tuloksena syntynyt, joten sen pitää olla riippumaton kahdesta muusta. Jo Descartes havaitsi tällöin nousevan ongelman: mikä sitten yhdistää nämä toisistaan riippumattomat maailmat. Hän ratkaisi sen olettamalla Jumalan. Toiseksi. KR:n "kolmas maailma" ei ole materiaalisen todellisuuden heijastumaa. Näin teoreettinen kehittely on kokemuksesta riippumatonta (vrt. teoriota luova yksilö ei ole sitoutunut yhteiskunnalliseen käytäntöön!). Tästä seuraa että KR:n mukaan tehtävänämme ei ole muotoilla objektiivista todellisuutta adekvaatisti ja parhaalla mahdollisella tavalla heijastavaa teoriaa, vaan tärkeäksi muodostuu valita "kolmannesta maailmasta" yhä uusia ja uusia teorioita ja parhaassa tapauksessa vertailla niitä kokemukseen. "Päämääränä", sanoo Palonen, "on teorioiden jatkuva karsintakilpailu, johon myös jatkuvasti etsitään uusia osanottajia" (s. 48). Kiertoteitse siis teoriat kohotetaan todellisuuteen nähden ensisijaiseen asemaan.

Yritys ja erehdys — Einstein ja ameeba

Mikä sitten edellä esitetyn valossa mahdollistaa tiedon kasvun? "Yrityksen ja erehdyksen menetelmä", vastaa Popper. Tässä suhteessa Einsteinin ja ameeban välillä ei ole oleellista eroa, toteaa Popper Objektive Knowledge nimisessä teoksessaan. Einstein vain etsi virheitä tietoisesti, ameeba ei: "Einstein, toisin kuin ameeba, yritti tietoisesti parhaansa kumotakseen hänelle ilmaantuneen uuden ratkaisun ja keksiäkseen siinä virheen: hän lähestyi ratkaisujaan kriittisesti" (s. 247).

Palosen sanojen mukaan "hylätään samalla ns. induktio-oppi, jonka mukaan tieto kasvaisi johtamalla teorioita tosiasioista." (s. 17) Tässä teoriassa tämän johtopäätöksen juuret on edellä todetussa maailmojen autonomisuudessa; mutta tosiasiassa yksityisistä asioista voidaan tehdä yleisiä päätelmiä, koska yksityisessä on yleistä. Tietenkään pelkästään induktion varassa ei voida rakentaa teorioita, mutta jos hylkäämme sen täydellisesti, ei meillä todellakaan ole muuta mahdollisuutta kuin laskeutua ameeban viereen ja pyytää sitä antamaan meille vähän tilaa.

Mitä tulee väitteisiin, että tiedemiesten keskeinen työvaihe olisi omien teorioiden tuhoaminen, niin vastatkoon Einstein itse: "Vailla uskoa siihen, että on täysin mahdollista tehdä todellisuus käsitettäväksi teoreettisten konstruktioittemme avulla, vailla uskoa maailman sisäiseen harmoniaan ei voi olla mitään luonontiedettä. Tämä usko on ja pysyy kaiken luovan luonnontieteellisen ajattelun perusmotiivina." (Die Evolution der Physik, s. 195).

Käytännön opportunismia

Yllä olevasta filosofisesta surkeudesta seuraa, että KR:n ilmentämä positivistinen ajattelu antaa virheellisen kuvan historiallisesta prosessista. Sen vuoksi se lamauttaa periaatteellisesti ihmisten toiminnan. KR:n ajattelutavan mielilause kulloinkin olemassaolevan yhteiskunnan suhteen ei ole muuttaminen ja uudistaminen, vaan sopiminen, sovittaminen, mukautuminen. Se on olemassaolevien kapitalististen suhteiden perspektiivittömyyden ilmaus. Ei kuten marxismi-leninismi, historiallis-yhteiskunnallisen kehityksen ilmaus.

KR:n olettamus, että yhteiskunnassa tapahtuu hypoteesien "vapaata leikkiä", että voimme mielemme mukaan hyväksyä ja hylätä joukottain aatteita ikäänkuin poimisimme niitä valintamyymälän hyllyltä, ja että on järkevämpää "antaa hypoteesin kuolla puolestamme" kuin antaa mahdollisesti virheellisen hypoteesin johtaa meidät tuhoon, johtaa loputtomaan opportunismiin. Otamme esimerkin lähihistoriasta. Mitä olisi tapahtunut, jos fasismia vastaan taistelleet neuvostosotilaat olisivat noudattaneet Popperin/Palosen suositusta ja mieluummin luopuneet aatteestaan (antaneet sosialismin ja humanismin "kuolla puolestaan") kuin antaneet henkensä vapauttaakseen Euroopan natsismista? Jätämme lukijoille kysymyksen: Olivatko fasismin yhteistoimintamiehet kriittisiä rationalisteja?

Vesa Oittinen
Jyrki Uusitalo

Revisionismin teoriasta

P. N. Fedosejev (toim.), Tieteellinen kommunismi ja miten luopiot sitä vääristelevät. 101 sivua. Kustannusliike Edistys 1973. Suomentanut L. Holm.

Kirjassa eritellään kriittisesti niitä näkemyksiä, joita ranskalaisella Roger Garaudylla, itävaltalaisella Ernst Fischerillä — kummatkin entisiä maansa kommunistipuolueen jäseniä — ja muilla vastaavankaltaisilla marxilaisuuden luopioille on marxilais-leniniläisen teorian ja nykyisen yhteiskuntarakenteen kysymyksistä. Fedosejev erottaa kolme keskeisintä kohdetta revisionistien — erityisesti juuri Garaudyn ja Fischerin — aatteellisessa ja poliittisessa hyökkäyksessä marxismi-leninismin teoriaa, kommunistisia puolueita ja niiden politiikkaa vastaan: revisionistit esittävät virheellisiä näkemyksiä työväenluokan johtavasta osuudesta maailman vallankumousprosessissa, vääristelevät jo olemassaolevien sosialististen yhteiskuntien todellisuutta sekä pyrkivät kumoamaan leniniläisen opin puolueesta.

Revisionistit pyrkivät esittämään käytännön poliittisen toimintalinjansa perustaksi niitä suuria muutoksia, joita meidän mukaansa on lähinnä 20. vuosisadan puolivälin jälkeen tapahtunut kehittyneiden kapitalististen maiden luokkarakenteessa. Garaudyn mukaan voimakas tieteellis-tekninen kehitys saa aikaan sen, että työväenluokka menettää objektiivisen asemansa monopolipääoman päävastustajana ja työväenluokan tilalle astuu kaikkein edistyksellisimpään teknologiaan sidoksissa oleva sivistyneistö. Garaudy ei kuitenkaan — marxilaisuuden kaapuun pukeutuen — suoraan uskalla kiistää työväenluokan maailmanhistoriallista vallankumouksellista merkitystä, mutta toteuttaa tämän tarkoitusperänsä esittämällä, että sivistyneistö kuuluu elimellisenä osana työväenluokkaan tasavertaisena varsinaisen työväestön kanska. Tällä tavoin muodostavat työväestö ja sivistyneistö Garaudyn mukaan ”uuden historiallisen liittoutuman”. Ernst Fischerin kanta on tässä kysymyksessä samanlainen.

Tällaiset näkemykset joiden mukaan kapitalististen yritysten insinöörit ja teknikot, tieteellisen työn tekijät ja toimistohenkilökunta muka kuuluvat työväenluokkaan ovat Fedosejevin mukaan ”periaatteellisesti virheellisiä ja poliittisesti vahingollisia” neljällä tavalla (ks. s. 11):

(1) työväenluokan johtava asema kielletään ja siirretään se tiedemiehille ja insinööreille, jotka sitten julistetaan työväenluokan ”lupaavimmaksi osaksi”;

(2) tällöin ”poistetaan” keinotekoisesti työväenluokan ja tieteellis-teknisen sivistyneistön monopolien vastaisen liiton ongelma;

(3) tällöin ei huomioida tieteellisteknisen sivistyneistön ja toimihenkilöstön keskuudessa tapahtuvaa yhteiskunnallista eriytymistä;

(4) tällöin väitetään virheellisesti, että ”sivistyneistön ja työväenluokan yhteensulautuminen on mahdollista jo kapitalismin oloissa, että henkisen ja ruumiillisen työn vastakkaisuus ja oleelliset eroavuudet ovat poistettavissa ilman sosialistista vallankumousta, ilman kommunistisen yhteiskunnan rakentamista, yksinomaan tieteellis-teknisten muutosten voimalla”.

Sivistyneistö ei suinkaan kokonaisuudessaan kuulu työväenluokkaan vaikka se tekeekin palkkatyötä. Fedosejev korostaa, että ”on erittäin tärkeätä huomata se tosiasia, ettei Marx aseta yhtäläisyysmerkkejä palkkatyöntekijäin ja työväenluokan välille” (s. 18). Tässä yhteydessä kirjassa keskustellaan ja otetaan kantaa poliittisen taloustieteen kategorioiden ”tuottava ja tuottamaton työ” ja ”kokonaistyöläinen” asemasta kapitalistisen yhteiskuntarakenteen analyysissa.

Sivistyneistö eroaa työntekijöiden perusjoukosta, koska se harjoittaa monimutkaista henkistä työtä, koska se suorittaa erityisiä johtotehtäviä tuotannossa ja yhteiskuntaelämän muilla aloilla sekä koska sivistyneistön työ edellyttää korkeampaa kulttuuritasoa ja tekniikan tunte-

musta (ks. 19). Niinpä marxilais-leniniläiset näkevät, että sivistyneistö l ä h e n e e yhteiskunnalliselta asemaltaan työväenluokkaa kuitenkaan sulautumatta siihen. Ainoastaan murto-osa sivistyneistöstä — Ranskassa esim. 5 % — voidaan laskea työväenluokkaan.

Näiltä luokkateoreettisilta näkökannoilta "ei-dogmaattiset" marxismin "kehittäjät" jatkavat marxilaisuuden mataloittamista vallankumoustaistelun taktiikkaa ja sen liikevoimia koskevissa kysymyksissä. Mm. Garaudy esittää, että koska perinteiset keskiluokat (talonpojat, käsityöläiset, pienkauppiaat) ovat viime aikoina voimakkaasti vähentyneet, ei työväenluokka saa solmia näiden kanssa kuin taktisia liittoja.

Sen sijaan työväenluokan tulisi solmia Garaudyn mukaan sivistyneistön kanssa luja strateginen liitto. Hän tähtää siihen, että näin muodostuvassa "uudessa historiallisessa liittoutumassa" työväenluokan johtava osuus vaihtuisikin sivistyneistön ja opiskelijoiden johtavaksi osuudeksi maailman vallankumousprosessissa. Kuitenkin todellisuudessa keskiluokkien osuus on yhä vielä huomattavan suuri kehittyneissäkin kapitalistisissa maissa. Kehotus työväenluokan ja talonpoikaiston perinteisen liiton höllentämiseen ei siten ole muuta kuin että kavennetaan keinotekoisesti imperialismin vastaisen rintaman yhteiskunnallista perustaa.

Toisessa osassa kirja käsittelee revisionistien työväenluokan luoman sosialistisen järjestelmän vääristelyyrityksiä. Tässä vääristelyssä ovat keskeisessä asemassa puheet erilaisista "sosialismin malleista". Näiden erilaisten "mallien" pohjana olisi kunkin maan kansalliset erikoispiirteet. Marxilais-leniniläinen analyysi ei kiellä sitä tosiasiaa, että kapitalismista sosialismiin siirtymisen muodot kussakin konkreettisessa tapauksessa vaihtelevat. Kaikille yhteisenä perusteena on kuitenkin aina sama peruslaki: sosialististen tuotantosuhteiden muodostuminen. Marxilais-leniniläiset korostavat että on pyydystettävä kansalliset erikoispiirteet, sillä vain niiden oikea analyysi luo perustan vallankumouksellisten voimien järjestämiselle taisteluun. Tämä ei ole kuitenkaan revisionistien tarkoitus kun he puhuvat erilaisista sosialismin malleista. Fedosejev osoittaa vakuuttavasti että näiden "sosialismin mallien" ydin on siinä että niissä pyritään eklektisesti yhdistämään oman porvarillisen yhteiskunnan ylärakenne sosialismin taloudelliseen perustaan. Siten ne hylkäävät marxilaisen opin perustan ja päällysrakenteen viimekätisestä vastaavuudesta.

Kirjan kolmas osa käsittelee revisionistien hyökkäystä kommunistisia puolueita vastaan. Keskeisenä välineenä tässä hyökkäyksessä heillä on kommunististen puolueiden järjestöperiaatteiden — demokraattisen sentralismin — vääristely. He pyrkivät rakentamaan "joustavampia" ja "nykyoloja paremmin vastaavia" organisaatiomalleja. Näiden uudistusten seurauksena ei ole kuitenkaan kommunistisen puolueen taistelutehon nostaminen, vaan kommunistisen puolueen tekeminen taistelukyvyttömäksi.

Fedosejevin toimittama kirja on tarpeellinen ase myös Suomessa käytävässä keskustelussa. Se antaa hyvän perustan käsitellä mm. tohtori Aleniuksen kehittämiä "suomalaisen sosialismin malleja", jotka saumattomasti liittyvät SKP:ta vastaan suuntautuvaan SKDL:n puoluesuuntaisen kehityksen edistämiseen. Onkin syytä korostaa kirjan päätössanojen merkitystä: "Kansainvälisen kommunistisen ja työväenliikkeen, kaikkien vallankumouksellisten voimien yhdistäminen taisteluun imperialismia vastaan, sosialismin voiton puolesta on mahdotonta, ellei paljasteta ja voiteta revisionismia teorian ja käytännön alalla ja sanouduta päättävästi irti hajoittajista ja opportunisteista".

Timo Kortteinen

Johdatus historialliseen materialismiin

M. M. Sidorov: Mitä on historiallinen materialismi. Sosialistisen Opiskelijaliiton kirjasarja 8, 135 s., suomentanut Moskovan Akateemisen Sosialistiseuran kääntäjäryhmä. 8 mk.

Neuvostoliittolaisen tiedemiehen M. M. Sidorovin alunperin neuvostoliittolaisessa "Nuorten filosofisessa kirjastossa" ilmestynyt teos on suomennettu lähinnä SOL:n ja nuorisoliittolaisten opintokerhojen tarpeisiin, ja on siten tarkoitettu ensi sijaisesti henkilöille, jotka tutustuvat ensimmäistä kertaa materialistisen historiankäsityksen sisältöön. Voikin todeta, että kirja täyttää tämän vaatimuksen mainiosti. Se tarkastelee vain historiallisen materialismin keskeisimpiä kysymyksiä: materialistisen historiankäkäsityksen perusperiaatteita sekä käsitteitä, joita tarvitaan historiallisen prosessin kolmen yleisen lainomaisuuden ymmärtämiseen. Näitä ovat ensinnäkin se tosiasia, että historiallisen prosessin perusta on tuotannossa ja materiaalisen elämän uusintamisessa. Toiseksi tuotantovoimien ja tuotantosuhteiden vastaavuuden laki ja kolmanneksi laki yhteiskunnallisesta vallankumouksesta yhteiskunnallisen kehityksen peruslakina. Toisaalta käsiteltävän aineiston suhteellinen suppeus ja toisaalta tekijän sujuva esitystapa ja laajat tiedot tekevät kirjasta helppotajuisen ja mukaansatempaavan, sekä teoksen josta on hyötyä niin aloittelijalle kuin jo asiaan perehtyneellekin.

Kirjan luonne ja siitä johtuva suppeus asettaa kuitenkin myös tiettyjä rajoituksia, jotka kannattanee todeta. Kun teoksessa esitellään historiallisen materialismin perusasettamuksia — ja kun se vielä tehdään hyvin — ja samanaikaisesti ei verrata näitä asettamuksia porvarillisen yhteiskuntateorian perusasettamuksiin, esitetyt asettamukset saattavat vaikuttaa melko vastaansanomattomilta ja niiden merkityksen hahmottaminen saattaa olla vaikeahkoa varsinkin porvarillista yhteiskuntatiedettä tuntemattomalle. Tällöin kannattaa käyttää oheislukemistona Leninin kirjoitusta "Mitä ovat kansan ystävät", jossa Lenin kritikoi varsin havainnollisesti hra Mihailovskin porvarilliselle sosiologialle ominaisia lähtökohtia. Vastakohtana historialliselle materialismille lähdetään tällöin yhteiskuntaa konstruoimaan ihmisten odotuksista, heidän rooleistaan ja heihin kohdistuvista normipaineista käsin. Näin ihmisten tietoisuudesta riippuvat ilmiöt määräävät yhteiskunnan peruspiirteet, sorrutaan idealismiin. Kun sitten "yhteiskunnan" käsite määritellään näistä lähtökohdista se saa ylihistoriallisen ja apriorisen sisällön. Sisällön, joka sille annetaan e n n e n kuin on tutkittu yhtään konkreettista yhteiskuntaa ja sen todellista perustaa. Iästään huolimatta — Lenin kirjoitti kirjoituksensa 1894 — "Kansan ystävät" esittää erittäin ajankohtaista krittiikkiä, joka sopii suurelta osin myös nykyiseen porvarilliseen sosiologiaan.

On myös hyvä pitää mielessään, että kun Sidorov viittaa joihinkin esimarxilaisen ajattelun rajoittuneisuuksiin ja virheellisyyksiin, nämä virheet eivät yleensä ole ohitettu vaihe porvarilliselle yhteiskuntatieteelle, vaikka ne ovatkin ohitettuja historiallisen materialismin kannalta. Tässä mielessä myös nykyistä porvarillista yhteiskuntatiedettä voi täydellä syyllä pitää esimarxilaisena.

Kannattaa varmaan viitata myös eräisiin itse historialliseen materialismiin liittyviin kysymyksiin, joihin myös Sidorov lyhyesti puuttuu. Hän toteaa, että Marx muotoili historiallisen materialismin perusväittämät 1840-luvun alkuvuosina kirjassaan "Saksalainen ideologia". Voimmekin todeta Leninin sanoin että tuolloin Marxin esittämä historiallisen materialismin ohjelma oli "vain hypoteesi, mutta sellainen hypoteesi, joka ensimmäisen kerran teki mahdolliseksi suhtautua ehdottoman tieteellisesti historiallisiin ja yhteiskunnallisiin kysymyksiin." (Valitut I s. 66) Vasta Pääomassa suoritettu kapitalistisen yhteiskuntamuodostuman

analyysi osoitti tämän hypoteesin oikeaksi. Lenin toteaa: "Kun materialismin soveltaminen yhden yhteiskuntamuodostuman analyysiin ja selittämiseen on antanut niin loistavia tuloksia, niin on aivan luonnollista, ettei materialismi historian alalla ole enää hypoteesi vaan tieteellisesti tarkastettu teoria." (Valitut I s. 72)

Tähän samaan kysymykseen törmää myös opintopiiriläinen, joka ensimmäistä kertaa tutustuu historialliseen materialismiin. Hänen subjektiiviselta kannaltaan historiallinen materialismi **näyttää vain** "hypoteesilta" monien muiden joukossa. Silloin on syytä muistaa, että se ei luonnollisestikaan todistu oikeaksi filosofian puitteissa, dialektisen ja historiallisen materialismin puitteissa, vaan osoittaa ylivoimansa vasta kun sitä sovelletaan konkreettisen yhteiskunnan, esim. kapitalismin, analyysiin, ja vasta kun tätä selitystä verrataan muihin mahdollisiin kapitalismin selittämisyrityksiin.

Tällöin nousee myös esille kysymys historiallisen materialismin ja poliittisen taloustieteen suhteesta, jota Sidorov ei paljoakaan käsittele. Tässä voisi todeta pari seikkaa. Ensinnäkin marxilaisuuden eräänä perusosana juuri poliittinen taloustiede muodostaa eräiden historiallisen materialismin peruskäsitteiden sisällön muotoilemisen perustan, ja toiseksi antaa niille, esim. luokkakäsitteelle, kussakin konkreettisessa yhteiskuntataloudellisessa muodostumassa konkreettisen sisällön. Mutta toisaalta kannattaa todeta, että taloustieteen tutkimuskohteena on aina tietty k o n k r e e t t i n e n yhteiskunta, esim. kapitalistinen, ja sen käsitteistö luonnollisesti myös vastaa ko. yhteiskunnan taloudellisia suhteita. Historiallinen materialismi sen sijaan on filosofinen tiede, ja tutkii erityistieteiden antaman aineiston pohjalta ihmisyhteiskunnan kehityksen yleisiä lakeja ja antaa sen yleisen metodin ja käsitteellisen apparaatin, jolla k a i k k i a yhteiskuntia on tutkittava.

Näin ollen on selvää, ettei historiallisen materialismin tuntemus vielä riitä esim. kapitalistisen yhteiskunnan erittelyyn, mutta tarjoaa tämän erittelyn oikean lähtökohdan.

Lopuksi voimme todeta, että Sidorovin kirja ei luonnollisestikaan selitä tyhjentävästi historiallista materialismia, jättäähän se sivuun monia mielenkiintoisia kysymyksiä, kuten vallankumouksen objektiiviset ja subjektiiviset ehdot, vallankumouksellinen tilanne, tieteen asema yhteiskunnassa ja monia muita. Perusteoksena kirja on kuitenkin oivallinen. Ammennettuaan sen tyhjiin voi jatkaa vaikkapa Marxilais-leniläisen filosofian perusteista. Mutta ennen kaikkea on muistettava Sidorovin itsensä esittämä ajatus: "Historiallinen materialismi kuuluu kommunistisen ideologian perustaan. Mutta myös kaikkein edistyksellisin ideologia muuttuu reaaliseksi voimaksi vasta silloin kun se herättää aktiiviseen toimintaan."

Pertti Rovamo

SKP:n asiakirjoja 1944—48

SKP:n asiakirjoja vuosilta 1944—1948, Kansankulttuuri, Pori 1974, 206 s.

Tänä syksynä on tullut kuluneeksi 30 vuotta välirauhansopimuksen solmimisesta ja Suomen kommunistisen puolueen julkisen toiminnan alkamisesta. Kun SKP:n julkisen toiminnan historiaa ei ole vielä kirjoitettu, on puolueen historiatoimikunta päättänyt julkaista teoksen, johon on otettu puolueen keskeisiä asiakirjoja vuosilta 1944—48. Näin on osaltaan pyritty tyydyttämään sitä suurta kiinnostusta, joka kohdistuu puolueen toimintaan tuona merkittävänä ajanjaksona.

Esiteltävän ajankohdan valinta on luonnollinen, olivathan nuo vuodet kansanvaltaisen uudistuspolitiikan vuosia, nopeasti ryhmittyneen ja voimistuneen demokraattisen rinta-

man sekä SKP:n nopean kasvun ja lujittumisen vuosia. Siten ne tarjoavat edelleenkin maamme demokraattisille voimille merkittäviä kokemuksia ja opetuksia taktiikasta demokraattisen liikkeen hyökkäysvaiheen aikana. Toinen oleellinen tekijä on SKP:n noina vuosina saama kokemus osallistumisesta hallitusyhteistyöhön. Erityisen ajankohtaista tämä materiaali on nyt kun eräillä tahoilla pyritään houkuttelemaan SKP:tä hallitukseen työväenvastaisen politiikan takuumieheksi. Noina vuosina sekä vuosina 1966—71 saatu kokemus antaa paljon hyödyllistä aineistoa keskustelulle missä tilanteessa ja millä ehdoilla kommunistinen puolue voi osallistua hallitusvastuuseen kapitalismin oloissa, mitä edellytyksiä täytyy olla, että se todella parantaisi työväenluokan elinolosuhteita ja taistelumahdollisuuksia.

Ville Pessin kirjoittama johdanto antaa monia mielenkiintoisia tietoja tuon ajankohdan tapahtumista, mm. puolueen perustamisesta ja sen lujittumisesta, SKDL:n perustamisesta ja siihen osallistuneista voimista sekä oikeiston toiminnasta tuona ajanjaksona, esim. oikeiston vallankaappaussuunnitelmista, joita se alkoi laatia jo ennen välirauhansopimuksen solmimista.

Itse asiakirjat antavat myös runsaasti materiaalia paitsi SKP:n toiminnasta myös yleensä silloin vallinneesta poliittisesta tilanteesta. Ehkä mielenkiintoisimpina asiakirjoista voisi pitää Ville Pessin puhetta SKP:n ensimmäisessä julkisessa juhlatilaisuudessa Messuhallissa 1. 11. 1944, Kolmen suuren eduskuntaryhmän yhteistyösopimusta, SKDL:n kansallistamislakiesitystä vuoden 1947 valtiopäiville ja Ville Pessin selostusta SKP:n 8. edustajakokouksessa, jossa hän tuoreeltaan eritteli vuonna 1948 päättyneen demokraattisen liikkeen hyökkäysvaiheen kokemuksia.

Asiakirjojen taustamateriaaliksi kannattaa lukea Jukka-Pekka Takalan artikkeli "SKP demokraattisen kehityksen kärjessä 1944—48" Soihtu 3/74:stä.

A. L.

Poliittinen kalenteri

15. 7. — 31. 8. 1974

KANSAINVÄLISET TAPAHTUMAT

15. 7.—31. 8. Kyproksen kriisi ja Kreikan everstijuntan kaatuminen

Voimistaakseen asemiaan strategisesti tärkeällä Kyproksen saarella NATO suoritti 15. 7. hyökkäyksen Kreikan sotilashallituksen johdolla ja Kyproksen kreikkalaisen kansalliskaartin toteuttamana Kyproksen laillista hallitusta ja saaren presidenttiä arkkipiispa Makariosta vastaan. Makarios ennätti paeta maasta. Kyproksen uudeksi "presidentiksi" tuli lehtimies-gangsteri Nikos Sampson.

Turkkilaisvastaisen Sampsonin tulo presidentiksi oli liikaa Turkille, toiselle NATO maalle, joka suorittikin saarelle 20. 7. maihinnousun vallaten saaren keskeisimmät osat. Nikos Sampsonin tilalle tuli tällöin Makarioksen sijainen Klafkos Klerides. Sotilasjuntan suunnitelmien tultua näin romutetuiksi se joutui siirtymään syrjään. Oikeistolainen Karomanlis muodosti maalle siviilihallituksen.

YK:n päätöslauselmista välittämättä NATO pyrki ratkaisemaan kiistan sisäisillä neuvotteluilla, joita käytiin Englannin, Kreikan ja Turkin välillä eli Kyproksen itsenäisyyden takaajamaiden välillä. Nämä neuvottelut ajautuivat kuitenkin karille, jolloin Turkki USA:n ilmeisellä suostumuksella valloitti 1/3 saaresta. Kreikan uusi hallitus vastasi tähän ilmoittamalla eroavansa NATO:n sotilaallisesta toiminnasta. Karamanlis on käynnistänyt neuvottelut EEC:n kanssa.

Naton sisäiset neuvottelut eivät ole johtaneet umpikujan voittamiseen. Turkin pyrkimyksenä on ollut saaren jakaminen kahteen osaan liittovaltion muodossa. Neuvostoliitto on ehdottanut kutsuttavaksi koolle laaja kansainvälinen konferenssi. Kreikka on ilmoittanut olevansa valmis tällaiseen konferenssiin.

Karamanlisin johtama siviilihallitus kumosi 1. 8. everstijuntan perustuslain. Juntta ja sen lähellä olevat voimat on siirretty pois julkisista viroista kuitenkaan ryhtymättä oikeudenkäynteihin näitä henkilöitä vastaan. Poliittiset vangit on vapautettu ja poliittiset puolueet julistettu laillliseksi — myös Kreikan Kommunistinen Puolue, joka on näin saanut lailliset toimintaoikeudet 30-vuotisen illegaalisuuden kauden jälkeen. Ka-

ramanlisin hallituksen toimet ovat kuitenkin olleet vähäisiä. Le Monde kuvaa tapahtumia "pienoispuhdistukseksi".

15. 7. Neuvostoliitto/Somalia: YYA-sopimus

Neuvostoliiton presidentin Nikolai Podgornyin 5-päiväisen vierailun päätteeksi hän ja Somalian korkeimman vallankumousneuvoston presidentti Mohamed Siad Barre allekirjoittivat Neuvostoliiton ja Somalian välisen ystävyys- ja yhteistyösopimuksen. Lisäksi allekirjoitettiin lisäpöytäkirja taloudellisesta ja teknisestä yhteistyöstä. Presidentti Podgornyi totesi pitämässään puheessa, että "me näemme Somalian demokraattisessa tasavallassa vapautusliikkeen etuvartion Afrikan mantereella".

18. 7. Portugali: asevoimien liike vahvistaa asemiaan hallituksessa

Presidentti Antonio Spinola nimitti eversti Vasco Concalvesin uudeksi pääministeriksi sen jälkeen kun keskustalainen entinen pääministeri Adelino da Palma Carlos oli eronnut Spinolan kieltäydyttyä luovuttamasta pääministerille enempää valtaa. Concalvesiin uuteen hallitukseen tuli puolet asevoimien liikkeen edustajia. Myös kommunistit jatkoivat hallituksessa.

Uuden hallituksen muodostamisen jälkeen neuvottelut siirtomaiden itsenäisyydestä saivat uutta vauhtia. Guinea Bissau julistettiin itsenäiseksi 10. 9. Mosambikiin ja Angolaan on muodostettu uudet hallitukset. Portugalin sisällä demokratian perusteita on lujitettu kansainvälisten monopolien ja äärivasemmiston häirintäkampanjaa vastaan. Tärkeän merkityksen on saanut koululaitoksen demokratisoiminen ja opetuksen laajentaminen lukutaidottomien piiriin.

Siirtomaakysymyksen ratkaiseminen täyden itsenäisyyden pohjalta on johtanut asevoimien liikkeen ja presidentti Spinolan välien kiristymiseen. (Syyskuun lopussa Spinola pakotettiinkin eroamaan.)

18. 7. OECD:n ennuste kapitalismille: kriisi jatkuu

OECD:n julkaiseman ennusteen mukaan OECD:n seitsemässä suurimmassa jäsenmaassa (USA, Kanada, Japani, Ranska, Saksan Liittotasavalta, Italia ja Englanti) kuluttajahinnat nousevat tänä vuonna 13,3 %. Japanin osalta luku on 24,75 %. OECD -maiden bruttokansantuote laski tämän vuoden alkupuoliskon aikana, nyt ennustetaan 3—3,5 %:n nousua seuraavien 12 kuukauden aikana. Kuitenkin on "olemassa riski, että kansantulo voi jäädä ennustettua pienemmäksi". OECD:n jäsenmaiden maksutaseen vajauksen arvioidaan olevan 40 miljardia dollaria: "vaikka maksutasepaine saadaan rajoitetuksi, ongelmat saattavat moninkertaistua".

21. 7. Puolan Kansantasavalta 30 vuotta

Puolan parlamentissa Sejmissä järjestetyssä Puolan Kansantasavallan 30-vuotisjuhlaistunnossa Puolan Yhtyneen Työväenpuolueen ensimmäinen sihteeri Edward Gierek totesi, että Puolassa on työläisten, talonpoikien ja lukeneiston työllä luotu kaikki edellytykset, jotta voidaan menestyksellisesti toteuttaa kehittyneen sosialistisen yhteiskunnan rakentaminen. PYTP:n vuoden 1971 6. edustajakokouksen viitoittamaa linjaa on toteutettu viime vuosina menestyksellisesti.

NKP:n pääsihteeri Leonid Brezhnev osallistui juhlallisuuksien viettoon ja hänelle myönnettiin Puolan Kansantasavallan korkein sotilaallinen kunniamerkki.

22. 7. Etiopia: pääministerin vaihdos, armeija lujittaa otettaan

Etiopian helmikuussa alkanut kehitys sai uuden käänteen kun maaliskuussa pääministeriksi tullut Makonnen ilmoitti eroavansa. Hänen tilalleen valittiin Michael Imru. Armeija on jatkanut pidätyksiä maan ylimystön ja korkeimpien virkamiesten keskuudessa. Elokuun lopussa armeija lakkautti keisari Haile Selassien viimeiset vallan välineet kruunun neuvoston, tuomioistuimen ja sotilasasioiden neuvoston. Armeijan keskuudessa esiintyy erimielisyyksiä eikä liikkeen lopullisesta suunnasta ole selkeää kuvaa. Siirtyminen feodalismista kohti nykyaikaa on kuitenkin alkanut.

26. 7. Neuvostoliitto: hallitus jatkaa seuraavan nelivuotiskauden

16. 6. pidettyjen Korkeimman neuvoston vaalien jälkeisessä ensimmäisessä istunnossa valittiin pääministeri Aleksei Kosyginin johtama hallitus uudeksi nelivuotiskaudeksi. Nikolai Podgornyi valittiin samoin edelleen presidentiksi.

29. 7. ETYK: edistysaskeleita ennen taukoa

ETY-kokouksen toinen vaihe Genevessä piti taukoa 29. 7.—30. 8. Neuvostoliiton valtuuskunta oli taukoa vastaan, mutta otti huomioon kokouksen enemmistön mielipiteen. Pravda ilmoitti 31. 8., että juuri ennen taukoa hyväksyttiin yksimielisesti yli 150 kohtaa valmistelluissa asiakirjoissa. Erityisen merkittävää on, että tällöin päästiin sopimukseen periaatteista yhteistyöstä valtioiden välillä kulttuurin, koulutuksen, informaation ja inhimillisten kontaktien alalla valtioiden suvereenin tasavertaisuuden ja toisten maiden sisäisiin asioihin puuttumattomuuden pohjalta.

30. 7. Rhodesian "vaalit"

Ian Smithin johtama Rhodesian rintama sai valkoisten kaikki paikat Rhodesian parlamentin alahuoneen vaaleissa. Perustuslain mukaan 66 edustajapaikalle valitsee 50 edustajaa

maan valkoinen väestö (alle 5 % maan väestöstä), 8 paikkaa väestön afrikkalainen enemmistö ja 8 paikkaa heimojen johtajat ja vanhimmat. Maan afrikkalainen enemmistö ei osallistunut vaaleihin.

30. 7. PLO/Neuvostoliitto: PLO:n toimisto Moskovaan

Jasser Arafatin johtaman valtuuskunnan vierailun aikana Neuvostoliitto vahvisti jatkuvan tukensa arabien taistelulle Israelin 1967 anastamien arabialueiden vapauttamiseksi ja Palestiinan arabikansan oikeuksien turvaamiseksi YK:n peruskirjan mukaisesti. Neuvostohallitus ilmoitti kannattavansa PLO:n osallistumista tasavertaisesti Geneven lähi-dän rauhankonferenssiin. PLO:n vierailun yhteydessä päätettiin toimiston avaamisesta Moskovassa. PLO:n valtuuskunta vieraili myös Puolassa ja DDR:ssä. Arabimaat ovat tunnustaneet viime vuoden lopun huippukokouksessaan PLO:n Palestiinan kansan ainoaksi lailliseksi edustajaksi. Jordania oli tästä kokouksesta pois. Kuningas Hussein yhdessä Egyptin Sadatin kanssa 18. 7. antamassaan julistuksessa tunnustaa PLO:n vain Jordanian ulkopuolella asuvien palestiinalaisten edustajaksi.

31. 7. EEC/Arabiliitto: pysyvä yhteistyöelin

EEC:n ja 20 maata käsittävän Arabiliiton perustaman pysyvän yhteistyöelimen tarkoituksena on tiivistää arabimaiden ja Länsi-Euroopan välistä pitkäntähtäyksen taloudellista yhteistyötä. Ensisijaisesti esillä on länsieurooppalaisen teknologian entistä suurempi siirtäminen arabimaiden käyttöön samalla kun nämä helpottavat EEC-maiden vaikeaa energia- ja maksutasetilannetta. Yhteistyöelimen ensimmäinen kokous on todennäköisesti marraskuussa. Kokouksen oli kutsunut koolle Ranska jo ns. öljysodan alkuvaiheessa.

1. 8. Australia/Korean Kansantasavalta: diplomaattiset suhteet

Australiasta tuli ensimmäinen vuosien 1950—53 Korean sodan liittoutuneiden jäsen, joka on tunnustanut Korean Kansantasavallan hallituksen.

Australia ilmoitti samalla jättävänsä suhteensa Etelä-Koreaan ennalleen. Etelä-Koreassa on tämän vuoden aikana uusien asetusten nojalla pidätetty noin 60 000 ihmistä. Heitä syytetään "kumouksellisesta toiminnasta". Pidätettyjen joukossa on useita maan älymystön edustajia: mm. 1971 presidentin vaalien opposition ehdokas kidnapattiin Japanissa ja kuljetettiin Etelä-Koreaan vankeuteen. Tämän seurauksena Japani katkaisi taloudellisen avun diktaattori Park Chung Heen hallitukselle neljäksi kuukaudeksi. Elokuussa tapahtuneen Parkin vaimon murhan jälkeen väestöön kohdistuva terrori on voimistunut. USA:n ulkominisiteri Henry Kissinger on ilmoittanut, että "silloin kun turvallisuusnäkökohdat ovat kyseessä, me noudatamme omaa linjaamme vaikka emme hyväksyisikään tapahtunutta".

4. 8. Italia: uusi uusfasistien pommiräjäytys

12 ihmistä sai surmansa ja 48 loukkaantui aikapommin räjähtäessä Italiassa Münchenin pikajunassa. Attentaatin tekijäksi ilmoittautui yksi Italian monista uusfasistisista terroriryhmistä, Musta ritarikunta. Ryhmän viestissä luki: "Natsien lippu ei kuollut Berliinissä vuonna 1945, se elää edelleen suuressa fasistisessa natsi-Italiassa". Seuraavana päivänä järjestettiin maassa puolenpäivän yleislakko fasismin terroritekoja vastaan. Vuodesta 1969 lähtien on 430 henkilöä saanut surmansa näissä terroriteoissa, joiden tarkoituksena on saattaa maa kaaokseen ja luoda siten edellytyksiä taantumuksellis-fasistisen hallituksen valtaantulolle.

8. 8. USA: Nixon eroaa, Ford presidentiksi

Presidentti Richard Nixonin eroamisen taustalla oli kaksi vuotta jatkunut kampanja. Tämän kampanjan pääväline oli ns. Watergate-skandaali, joka alkoi kun 17. 6. 1972 pidätettiin viisi miestä heidän ollessa asettamassa kuuntelulaitteita demokraattisen puolueen päämajaan. Monien vaiheiden jälkeen 27. 7. tänä vuonna edustajainhuoneen lakivaliokunta suositteli Nixonin asettamista valtakunnanoikeuteen syytettynä salailuyrityksestä Watergate-murron yhteydessä, vallan väärinkäytöstä ja kunnioituksen puutteesta kongressia kohtaan. Uhkaava valtakunnanoikeus johti Nixonin eropäätökseen. Nixonin vastaisen kampanjan päävoimina olivat demokraattinen puolue, pääosa lehdistöä sekä myös Henry Jacksonin johtama "kylmän sodan liittouma", joka ei pitänyt Nixonin realistisesta politiikasta suhteessa Neuvostoliittoon.

USA:n uudeksi presidentiksi tuli varapresidentti Gerald Ford. (Nixonin aikaisempi varapresidentti Spirov Agnew oli jo aikaisemmin pakotettu eroamaan lahjusskandaalin takia). Ford on ilmoittanut jatkavansa Nixonin aloittamaa politiikkaaa suhteessa Neuvostoliittoon. Hänen ulkoministerinään on edelleen Henry Kissinger. Varapresidentiksi Ford valitsi öljymiljonääri Nelson Rockefellerin, jonka nimitystä kongressi ei ole toistaiseksi kuitenkaan vielä hyväksynyt paljastuneiden "lahjoitusten" vuoksi.

20. 8. Panama/Kuuba: diplomaattiset suhteet

Panama solmi diplomaattiset suhteet Kuuban kanssa laajan aikaisemman kulttuurivaihdon ja taloudellisen yhteistyön lujittamiseksi. Kuuban kanssa diplomaattiset suhteet latinalaisen Amerikan maista on nyt Meksikolla ja Argentiinalla, jotka 19. 7. esittivät yhteisjulistuksen.

jossa vaadittiin Kuuban saarron lopettamista, sekä eräillä englanninkielisillä pikkusaarilla ja Perulla. USA:n senaatin ulkoasiainvaliokunnalle 2. 8. jätetyssä raportissa todetaankin, että "Yhdysvaltojen Kuuban eristämiseen tähtäävä politiikka on epäonnistunut".

23. 8. Romanian 30-vuotisjuhlat

Romanian suuret 30-vuotisjuhlat huipentuivat 23. 8. pidettyyn suureen sotilasparaatiin. Neuvostoliiton pääministeri Aleksei Kosygin seurasi paraatia juhlivan maan presidentin Nicolae Ceausescun kanssa.

24. 8. Argentiina: öljyn jakelu valtiolle

Argentiinan presidentin Maria Estela Peronin määräyksestä saatettiin loppuun öljyn jakelun valtiollistaminen. Toimenpide on osa 1. 7. kuolleen Juan Peronin edistysmielistä hallitusohjelmaa. Estela Peronin jatkaessa miehensä poliittista linjaa on oikeisto sekä hallituksen sisällä että sen ulkopuolella käynnistänyt kiivaan kampanjan vasemmistoperonisteja ja kommunisteja vastaan. Useat tunnetut vasemmistoperonistit on murhautettu. Tilanne maassa on äärimmäisen kiristynyt. Kommunistinen puolue on vaatinut oikeiston terroritekojen estämistä ja hallituksen laajentamista niin että se kokoaisi kaikki demokraattiset voimat.

27. 8. Islanti: uusi hallitus

Kesäkuussa pidettyjen ylimääräisten vaalien tuloksena muodosti tähän asti oppositiossa ollut oikeistolaisen Itsenäisyyspuolueen puheenjohtaja Geir Hallgrimsson yhdessä Edistyspuolueen kanssa uuden hallituksen. Hallituksen takana on 42 paikkaa parlamentin 62 paikasta. Hallgrimssonin aikaisempien ilmoitusten perusteella NATO tulee säilyttämään Keflavikin tukikohtansa saarella tämän hallituksen aikana.

SUOMI

19. 7. Jakobson EVA:n johtoon

Max Jakobsonille myönnettiin ero Tukholman suurlähettilään tehtävistä. Samalla varmistui Jakobsonin tulo toukokuun lopulla perustetun Elinkeinoelämän Valtuuskunnan toimitusjohtajaksi. Virka alkaa vuoden 1975 alusta.

EVA:n perustivat Suomen Työnantajain Keskusliitto (STK), Suomen Teollisuusliitto, Liiketyönantajain Keskusliitto (LTK), Suomen Metsäteollisuuden Keskusliitto, Suomen Pankkiyhdistys, Teollisuudenharjoittajain Liitto ja Pellervo-Seura. EVA:n valtuuskunnan puheenjohtajiston muodostavat STK:n entinen toimitusjohtaja, Suomen Pankin johtaja Päiviö Hetemäki, PYP:n pääjohtaja Mika Tiivola ja ministeri Tankmar Horn.

EVA:n muodostaminen kuvastaa monopolististen piirien entistä tiiviimpää yhteenliittymistä. Organisaation kehittäminen on luonnollisesti välittömässä yhteydessä suurpääoman poliittisen otteen ja oikeistohyökkäyksen voimistamiseen. Keskeiseksi tavoitteeksi asetetaankin "yleiseen mielipiteeseen ja yhteiskuntakeskusteluun vaikuttaminen".

4. 8. Olof Palmen puhe Ylöjärvellä

SDP:n kutsumana Ruotsin pääministeri Olof Palme esitelmöi Ylöjärvellä sosialidemokraattisen työväenliikkeen ideologisesta taustasta. Palmen puhe noudatti hänen useita viime aikoina pitämiään puheita, joissa päähyökkäyksen kohteena ovat olleet "suurvallat". Neuvostoliittoa Palme kutsuu "kommunistiseksi valtiokapitalismiksi". Hänen mielestään jännityksen lieveneminen on saanut "konservatiivisia piirteitä". Erityisesti hän pyrkii tyrkyttämään vanhaa "demokraattista sosialismia" kehitysmaille ja Länsi-Euroopalle. Palmen puheen johdosta neuvostoliittolaisessa aikakauslehdessä Novoje Vremjassa Igor Vladimirov kirjoitti otsikolla Palme liukkaalla tiellä. Kirjoituksessa hän totesi mm.: "Kannattaako tässä yhteydessä ihmetellä sitä, että esimerkiksi Suomessa Palmen esitelmä pidettiin ennen muuta niille suomalaisen sosialidemokratian aineksille, jotka tähän mennessä eivät ole kieltäytyneet tannerilaisuudesta puolueessaan, ja myös avoimesti taantumuksellisille porvarillisille piireille."

15. 8. Hallituksen ja puunjalostusmonopolien suhdannetalletussopimus

28. 6. hallitus esitti vakauttamis- ja inflaationtorjuntaohjelmansa, jonka ainoa konkreettinen toimenpide oli puunjalostusteollisuudelta perittävät 300 mmk:n vapaaehtoiset suhdannepidätykset.

15. 8. hallituksen ja puunjalostusmonopolien välillä päästiin sopimukseen, jonka mukaan puunjalostusteollisuus antaa suhdannelainaa 300 mmk ensi helmikuun loppuun mennessä. 150 mmk tästä summasta talletetaan Suomen Pankkiin "kohtuullista" korkoa vastaan. Rahat palautetaan monopoleille jo ensi vuoden aikana. 90 mmk sijoitetaan suhdannerahastoon, josta yhtiöt saavat varoja "mielekkäisiin" sijoituskohteisiin. Loput 60 mmk käytetään Meraohjelman mukaisesti metsäteollisuuden tarpeisiin. Hallitus kieltäytyi siten jälleen siirtämästä monopolien varoja pienituloisten elinehtojen turvaamiseen. Inflaation torjumisen kanssa tällä ratkaisulla ei ole mitään tekemistä. Tämä olisi edellyttänyt edes näiden — jo sinänsä pienien — varojen käyttämistä hinnankorotusten ehkäisyyn tai sosiaalimaksujen reaaliarvon säilyttämiseen.

Viime vuonna metsäteollisuuden vientitulot olivat virallisen tilaston mukaan 7500 mmk. Tänä vuonna niiden on arvioitu nousevan 11 000 mmk:aan. **RL. PR.**

SOL:n TAISTELUOHJELMA SUOMEN OPISKELIJOILLE

Taisteluohjelman **ensimmäinen osa** antaa opiskelijoille tiedollisen perustan, kaikinpuolisen peilikuvan omasta ja tovereidensa asemasta.
Taisteluohjelman **toinen osa** antaa opiskelijoille aseet analysoida asemansa syitä, tunnistaa vihollisensa ja liittolaisensa sekä eritellä yhteiskunnan historiallista kehitystä, suurpääoman ja oikeiston pyrkimyksiä ja edessä olevia taistelutehtäviä.
Taisteluohjelman **kolmas osa** avaa opiskelijoille näköalan eteenpäin, rauhanomaiseen maailmaan, demokraattiseen yhteiskuntaan ja koulutukseen.
Taisteluohjelman **neljäs osa** osoittaa, miksi juuri SOL on kyennyt laatimaan opiskelijoiden etujen mukaisen ohjelman: taisteluohjelma kokonaisuudessaan on osoitus marxilais-leniniläisen metodin voimasta ja oikeutuksesta.

184 sivua. Hinta 6 markkaa. Saatavana SOL:n jäsenjärjestöiltä tai postiennakolla osoitteesta SOL, 3 linja 7 B 37, 00530 Hki 53.

SOIHTU 5/74

Publisher:
The Socialist Student Union of Finland

Address:
3. linja 7 B 37, 00530 Helsinki 53

„СОЙХТУ“ 5/74

Издатель:
Социалистический Союз Учащихся
адрес: 3. линия 7 В 37,

Адрес: 3. линия 7 В 37,
00530 Хельсинки 53

3,—